

caute asseriunt et lapidem erimunt. et eo
vtuntur contra venenum. Item ibidem
quem draco vel aspis vulnerat caput vi
pere appositum vulnere sanat. et eouer
so quem vipera pungit caro aspidis at
trahendo venenū vipere sanare cōsuevit

Incipit liber deci mus in omni de coloribus odoribus et sa poribus.

Descriptis proprietatibus
rerum spūalium et corpo
ralium tam simplicium
et compositarū put ad ma
nus nostras puenire po
tuerunt. Hunc postremo
de quibusdam accidentibus corporalibus
rerum substantias cōcomitantibus coo
perante diuina gratia est hic attendēdū.
Primo de colore. secundo de odore. ter
tio de sapore. vltimo de liquore. Color ē
dictus vt dicit **S**ido. lib. xvij. eo qd ca
lore ignis vel claritate solis est perfectus
Vel color a colendo est dictus eo qd co
lantur colores ad hoc vt summe subtilita
tis sint et intime puritatis. Colores au
tem quomodo nascuntur aut fiunt. de his
quere infra in fine de coloribus. **E**st
autem color sū **A**resto. in li. metha. ex
tremitas spīcui in corpore terminato.
Rei enī corporalis visibilis superficies
et terminus colorū differentias quas re
cipit ex natura mixtionis elementorum
et dominio in corpore composito dicit. qd
mixto spīcui et dyaphano p actualē
vniōem lucis radiantis super ipsam ter
minabilem et spīcui corporis superficie
visui representat. Et ppter hoc dicit **A**re.
in. ij. lib. de anima. qd color est motus vi
sus scdm actum lucidi. nam lux est actus
et pfectio lucidi seu spīcui. Natura enī
coloris in corpore mixto ex alicuius ele
menti dominio essentialiter existētis pi
ducit lux ad actum immutatiōis visus.
Quamuis enim color naturaliter et es
sentialiter sit in mixto non tamen habz
potentiam manifestandi se nisi p lucem
super ipsius superficiem actualiter radiā

tem. Unde color ad sui manifestationē
semper indiget luce. sed non eouersio. qz
lux ad sui manifestationē nō indiget co
lore sicut color indiget luce actualiter ex
istente vt luce mediāte coloris qualitas
visus organo imprimatur. Et ideo po
suerunt aliqui qd ratio visibilis radicali
ter et formaliter est in luce. qz ipsa subla
ta rei colorate qualitas visui non appa
ret. Habet autem color actualē essen
tiam in tenebris vt dicit cōmen. in secū
do de anima de immutatione visus et co
loris. nō enim creat lux colorem cum in
sua actualitate ex dominio elementi sit
in mixto sed lux extrinseca diffusa super
colorem et super medium disponit ipsius
medium dando ei formam p quam pos
sit recipere speciem coloris. et ideo per lu
cem fit dispositiue immutatio in medio
per qd defertur coloris differentia ad or
ganum visus vbi fit iudiciū de colore. et
ideo in tenebris remanēt coloris sū
essentie actualitate sicut expresse di. cō
men. super id p spectiue. lib. i. ca. vi. qd lux
non erigitur ad visionem colorū nisi i ali
tera duarum causarū. aut qz sine luce non
extendunt forme colorū in aere. aut qz si
tunc extendunt non opantur in visum
p lucem. vñ ad existētiā coloris nō erigit
tur. sed tñ ad eius manifestationē. qd
uis non manifestet in tenebris colorū p
hoc non erit superfluous vel ociosus cū sem
per pfiat suam naturam et substantias.
Et qd nō videtur in tenebris nō est ex de
fectu coloris. sed potius ex defectu a pte
recipiētis eo qd nō habeat dispositionem
quam oportet ipm habere. Si ergo alicu
bi dicitur auctores colorem nō esse in actu
sine luce intelligendū est de actu mani
festandi quo ad visum. nō de actu existen
di. Ornat itaqz lux extrinseca colores et
decorat. et ipsos pri^o existēs in esse specifi
co visui manifestat. nō tñ primit^o eos cau
sat. et hoc intelligo de luce infusa extrin
sec^o sup res. Nā vt lucis celestis ad ite
riora rez inuisiblz penetrās coopantibus
quatuor elementorū qlitatibus colores pce
sat atqz causat et sic generatos et existēs i
eē specifico supuenēs lux visibilis clar
ficat nobilitat et oculis manifesta t.

Libet XIX

Capitulum I

De materia coloris

Erautem pspicui bene terminatum materia coloris. et hoc est solum vel maxime humidum quoniam siccum et terrenum in quantum humidum non est pspicuum. siccum vero igneum non descendit de sphaera sua. nec hic inferius inuenitur. quoniam sola forma ignis generatur de potentia alicuius elementi ex quo dicitur mixtum constituitur. ut et li. de generatione. Illud ergo pspicuum habet tres differentias materiales. quia aut est materia subtilis. aut est grossa. aut mediocrius. Si mediocrius. tunc est humidum aqueum multum abundans super siccum terrenum et super humidum aereum deficientem ab humiditate aerea. vel erit aereum multum alteratum per siccum terrenum. ita tamen quod excedat grossiciem. Si autem subtile sic est humidum alteratum ad naturam aeris siue humidum alteratum aereum. Si autem est grossum tunc est alteratum ad grossiciem et siccitatem terrenam. ita quod excedit mediocritatem.

Capitulum II

De materia coloris nigri

Aeria ergo coloris pspicui aut erit sicca per dominium. vel humida per dominium. vel mediocriter sicca et humida. Si vero dominet siccitas in materia. tunc si est actio calidi per dominium generabit albedo. quia calidum rarefacit et disgregat partes materie et subtilizat ac generat claritatem et pspicuum. Et sic hoc dicitur. Aresto. li. de animalibus. xix. quod generatur albedo ex paucitate humoris in materia sicca per dominium calidi agentis et subtilizantis. sicut patet in calce et ossibus combustis et alijs consimilibus. Si vero agat in materia dominans frigiditas tunc generatur nigredo quoniam constringit partes materie sicce et congregat ac oppillat subiectum et condensat ac obscurat. Obscuritas autem est privatio non solum lucis. verum etiam coloris quemadmodum claritas est differentia coloris sicut lucis. quoniam est conditio visibilis simpliciter. et tunc magis terminat siccum quod exigebat ad

generationem albedinis. et sic inducit color niger. Si ergo sit humida materia tunc a calido dominante generatur nigredo. quia calidum adducit partes humiditas et constringit humidum quod exalat in fumum nigrum ut in lignis viridibus et humidis de quorum extremis erit humor niger quando excurruntur. ut dicitur Aresto. li. meteorum. Uisibilis sunt que habent in poris humores debilem qui non potest resistere calori ignis. nec tamen statim suffocatur. sed potius alit ignem. unde patet quod humidum est potissimum in quo agit ignis et illud humidum est causa nigredinis per calorem actionem quoniam calor agens exalare facit subtile et humidum aquosum et euaporate aereum et remanet quod est terrenum atque grossum. propter quod oportet necessarium ut nigredo generetur. Dicitur enim Aresto. li. meteorum. iij. quod natura terrestris subtilis et claritas aque et natura aeris faciunt albedinem in argento viuo. et ideo opposita istorum inducunt nigredinem in sicco relicto ex actione calidi in humido. Et sic dicitur. Aresto. li. xix. quod nigredo generatur in oculo propter multitudinem humiditatis nam calor naturalis agens in humiditate terminando et dirigendo et ericcando in fine nigredinem relinquunt.

Capitulum III

De generatione coloris albi

Ergo sit materia humida et in illud vincat dominans frigiditas tunc albedo generatur ut apparet in niue priua et in canicie et in humoribus steumaticis. Quoniam enim frigidus aggregat humidum non in sicut siccus humidum enim cum sit pspicuum magis est aptum natum ad nobile esse coloris. Propterea humidum compressum patet ad spatiores et partium separationem. Sic autem non est de sicco. propter quod magis patet. Quis per compressionem ad receptionem claritatis et aptiores quam siccum. et ideo potest melius frigidum generare album in humidum quam in sicco. Et sic intelligendum est quod dicitur Aresto. li. xix. quod albedo generatur ex aere vaporoso. id est terminante ad humiditatem aqueam. et hoc propter frigidam actionem. Quod vero dicitur commē

q̄ albedo generatur ex igne claro admix-
 to cū elemento valde diaphano intelli-
 gendū est de claritate que p̄ transumpti-
 onem albedo sepius ab **A**rest. nuncupa-
 tur. fm̄ q̄ albedo dicitur generari in nu-
 bibus ex refulgētia radiorū in leīs si tenu-
 es fuerint atq̄ rare. **E**t sic etiā flāma a-
 liquā apparz̄ alba qm̄ materia aeris ē sub-
 tilis in qua radiat vapor ignis et talis al-
 bedo nō est pp̄ria sed potius transumpti-
 ua. **P**ossēmus tñ extendere verbū omē-
 ta. q̄ dicit hoc de igne rōne p̄spicui qd̄ ē
 materia pp̄ria albedinis. nō rōne sue ac-
 tionis. vñ hoc qd̄ dicit debet intelligi de
 igne qui debet esse materia coloris. et nō
 de efficiente extra. et fm̄ hoc intelligit ma-
 terialiter. non effectiue. neq̄ formaliter

Capitulum III

De gradibus inter albedinem et nigredinem.

Ent aut̄ inter albedines et nigredines multi gradus intermedij
 fm̄ intensiōem dñij tam quali-
 tatiū actiuarū q̄ passiuarū fm̄ esse debili-
 et forti- multipliciter et fm̄ multos gra-
 dus. **Q**m̄ q̄to pl̄ dñiatur siccitas rāto-
 cū maiori difficultate subtiliat et rati-
 catur et elucidat. et sic difficilius fit p̄spi-
 cuum et p̄ cōsequens albedo eo q̄ siccū est
 densum ac solidū in q̄tū h̄mōi et obscurū
Quanto x̄o dñiū siccū fuerit minus et
 calidi maius fuerit dominiū tanto meli-
 et citius poterit albedo inde generari. si-
 militer q̄to siccitas fuerit maior et frigi-
 ditas intensior tanto magis generabi-
 tur nigredo ex p̄rium cōpactione et ex-
 tensione obscuritatis et p̄uacione clari-
 tatis et sup̄uitate terminationis p̄spici-
 cui. **S**imiliter est de humido q̄to enī ma-
 ius fuerit dominiū humidi p̄portionabi-
 lis cōbustioni. dūmō sit dominiū calidi
 tanto maior erit fumus et caligo et veni-
 gratio. q̄to vero dominiū humidi sit ma-
 ius dūmodo sit dominiū frigidi p̄portio-
 nabiliter crescens erit sicut intensio albe-
 dinis. **S**i x̄o fuerit dominiū humidi ma-
 gnum. et parū de dominio calidi. remit-
 tetur nigredo. **S**icut si sit dominiū humi-
 di magnum et dominiū calidi parū et

frigidi paruum. remittetur albedo. **S**i
 vero fuerit dominiū humidi aliq̄tulum
 domini si vero calidi magis nigredo ma-
 gna poterit generari. qm̄ q̄ tñ calidū ge-
 nerat albedinem in humido vtz̄ in alle-
 dine oui cocti. et qm̄ q̄ ignis in lignis ve-
 ridibus et humidis relinquit cineres al-
 bos post finalem terminū sue actiōis. sed
 tñ nō est vera illa albedo qm̄ sp̄ apparet ī
 eo vestigiū p̄spicui male terminati ad
 modū superficie cristalli clari. **E**t hoc ap-
 paret si scindat licet nō p̄tendat hęc per-
 spicuitas p̄ medium corpis p̄spicuitate
 simplicif actuali et cōpleta vñ p̄t̄ q̄ nō ē
 vera albedo. vñ illa albedo detelinquitur
 ibi p̄pter debilitatez caloris agentis ita
 q̄ vincit frigiditas intrinseca et unata
Est aut̄ albumen coctū albū. qz̄ non tan-
 gitur ab igne p̄pter testam. q̄ si immedi-
 ate tangeret vtz̄ in ip̄o nigredinē ge-
 neraret. **A**gens insup̄ calidū in humidū
 primo generat nigredinem et fumum et
 vincens hūiditas inducit siccitatē ī ma-
 teria in quā agit. et sic in illa inducta sic-
 citate facit nouam transmutatiōem. et ge-
 neratiōem nouū colozem in subtiliatio-
 ne siccū. **E**t licet calidū aggreget omoge-
 nia p̄pter qd̄ cōdensat et obscurat. tñ siccū
 cum habet aliquid sibi annexū de humi-
 do rōne cuius pōt̄ disgregare. **E**t licet in
 principio cōgreget rōne dominiū. tñ post
 aggregatiōem ip̄m aggregatū subtiliat
 qz̄ eius opatio specialis ē subtiliare ma-
 teriam in quā agit dūmō sit siccū. **Q**d
 dico p̄pter hoc q̄ aliquā agit in humidū
 et exalat illud. frigidū vero nō ordinat
 ad rarefaciendū. sed stat in ip̄o actu cō-
 densandi tanq̄ in actu principali. qz̄ ag-
 gregat tam omogenia q̄ et heterogenia.

Capitulum V

De actione calidi et frigidi.

Si vero sit actio calidi et frigidi
 mediocriter cōcurrentis in mate-
 ria sicca tunc generabitur coloz
 medius necessario. qz̄ calidum subtilia-
 bit in generatiōem albedinis. **F**rigidum
 vero cōtrario aggregabit eam in gene-
 ratiōem nigredinis. **C**um ergo in quo-
 libet puncto simul agant equaliter opoz

Libet XIX

tet q̄ inducant in quolibet puncto simul albedinem et nigredinē. qz oportet q̄ si / at color cōpositus ex eis. Et iste plus ve / ter habere de nigredine qz siccū minus se / habet ad albū q̄ ad nigrū. p̄pter priuatio / nem p̄spicui et obscuritatem innatam. / et plus se habet ad aggregatiōem et inna / te, aggregatiōis cōseruationem q̄ ad / subtiliatiōem et rarefactiōem. Si vero / concurrant mediocriter in materia hūi / da p̄ dominiū silt generabit color medi / qui plus habebit de alto q̄ de nigro. qm̄ / humidū p̄ dñiū rōne p̄spicui pur magis / se h̄ypure ad albū q̄ ad nigrū. et respectu / agentis frigidi facilius se habet q̄ respe / ctu calidi qm̄ calidū agit i hūidus exalā / do et cōsumendo. frigidū x̄o solūmō con / seruando illud in sui natura p̄ viam con / solidatiōis et cōpactionis. Si x̄o sit ma / teria mediocriter tunc erit semp color me / dius. si x̄o sit in tali materia actio calidi / p̄ dominiū tunc qz potest facilius humi / dum transmutari in nigredinem q̄ sic / cum in albedinem. generabit color plus / habēs de nigredine. sicut p̄t qm̄ humidū / et siccū diuidūtur adinuicē. citius gene / rat calor colorem nigrum in humidis et / viridibus lignis q̄ in lapidibus combu / stis in quibus calor generatur et filia. Si / vero fiat actio frigidi p̄ dñiū in materia / mediocri oportet colorem esse mediū cō / m̄sitū magis ex albedine. qm̄ humidum / poagis se habet ad albedinem q̄ siccū ad / nigredinem siue aliquem colorem. eo q̄ / in humido est materia p̄spicui que est p̄ / pria materia coloris. in sicco autē nō / inq̄stum h̄mōi. respectu vero agentis sal / tem vno mō est humidū oledientius si / bi q̄ possibile est p̄pter priuatiōem solidi / tatis et duricie cuiusdā naturalis q̄ est / in sicco. Licet enim siccum de se sit natu / congregari. non tñ est ita bene congrega / bile sicut humidū. vt in lapide qui licz / substantia sit cōpacta. non tamen facile / recipit maiorem cōpressionem a cā agē / te. Videmus enī in multis q̄ fridū defa / cili p̄ducit albedinem vt in nūe q̄ non / tantum apparet exemplariter quando a / git in materia sicca. Si vero concurrant / mediocriter i materia mediocri fiet me /

dium necessario q̄d erit eque distans ab / extremis. Si enim qm̄ est dominiū solū / ex pte agentis alterius vel solum a par / te materie accidit color cōpositus ex alte / ro magis et ex altero minus tunc quan / do equantur tam agentia q̄ patientia / erit color se habens equaliter vt p̄t ex p̄ / dictis. At ita erunt due extremitates / quinqz mediū. nec videt q̄ pluribus mo / dis poterūt mediū esse distincti scdm̄ spe / ciem sicut declaratū est p̄ istam diffiniti / onem diuisam p̄ opposita mēbra nec sup / flua nec diminuta. Arest. etiam testatur / q̄ tñ sunt quinqz mediū colores quozus / numerus et sufficiētia potest accipi p̄dicto / mō. et etiam ex cōbinatione albi et ni / gri ad eoz generatiōem. eo q̄ nigrum et / album cōcurrant equaliter ad composi / tionem coloris mediū. et tunc erit color / eque distans inter extremos vt rubeo / Inter albū x̄o et rubeū si p̄nt eē nisi duo / vnus magis appropinquabit albo et ali / us rubeo. inter rubeū x̄o et nigrum erunt / silt duo. vnus magis cōueniens cum ru / beo. et ali' mag' cū nigro. ita p̄les nō pos / sunt esse inter mediū. qz inter albū et ru / beū non pōt esse aliq̄d eq̄ distans simpli / citer. qm̄ eque distantia simpliciter ha / bet respectum ad extremos. sed talis si po / neretur haberet tres quartas albedinis / et vnam nigredinis qm̄ medietas rube / dinis ex vna est quarta albedinis et vna / quarta nigredinis. eodē mō non erit eq̄ / distans simpliciter inter nigrum et ru / beū. quare oportet q̄ haberet tres quat / tas nigredinis et vnam albedinis. et sic / esset tantum eque distantia scdm̄ quid et / scdm̄ apparentiā et non simpliciter sm̄ / veritatem.

Capitulum VI

De speciebus colorū quot sunt.

Hos autē colores quinqz int̄ me / dios noīat Arest. primo vocans / glaucum scdm̄ puniceus. i. citri / num. tertiu rubeū. quartū purpureū. q̄n / tum viridem. Ita q̄ inter album et rube / um erit glaucus a pte albi. puniceus a p / te rubri. Inter nigrum autem et rube / um purpureus a pte rubei. et viridis a

parte nigri. Nec nomina alio nose vocā
tur in grecayt lyanos purpureus. lzara
pos glaucus. sed noibus grecis nō est vis
sed noia latinorū attēditur. Et rō dicto
rū patere p̄t. qm̄ glauc⁹ magis h̄z de alle
die q̄z de nigredie r̄ r̄ubdie. et talis color
ponit̄ in folijs cadentibus in hyeme vel
autun. no. Punicus v̄o r̄ purpure⁹ cit
cū dant r̄ubdinem. qz v̄terqz halet plus
de r̄ubidine q̄z de albedine. sed puniceus
est magis remorus a nigredine q̄z purpu
reus vt vult Arest. in li. ij. de som. et vi
gi. vbi loquit̄ de corruptiōe istorū i nigre
dinem vbi puniceū ponit̄ p̄ purpureum
declinare in nigredinem. et id oportet
purpureū sit inter r̄ubdinem et nigredi
nem. et puniceus inter albedinem et ni
gredinem. Ex quibus omnibus sequit̄ q̄
viridis debet poni cū nigredine. Ex quo
p̄t̄ rō ordinationis iporū quinqz colorū
intermediorū fm̄ Aresto.

Capitulum VII

De opinione eorū qui ponunt lucē
esse de substantia coloris.

Sunt autem qui ponunt lucē esse
de substantia coloris r̄ illi dicūt
q̄ color ē lux incorporea p̄spicua.
Habet aut̄ p̄spicū differentias istas. aut
enī p̄spicū est purū sepatū a terrestrē
tate. aut impurū cum terrestrē tatis ad
mixture. Lux aut̄ p̄siderat̄ quadrisarie
qz aut est lux clara aut obscura v̄l panca
vel multa. Nec dico lucem magnam per
subiectū magnū diffusam. sed sicut de lu
ce actuali dicat̄ q̄ in p̄spicuo colligit̄ lux m̄
ta vt qm̄ eponit̄ speculū cōcauū solis lux
cadens sup̄ totam speculi superficiē. in cō
trum spere speculi reflectit̄. cui⁹ lucis col
lectio speculū inflamat. et citissime cōbu
stibile generat. vñ cū fungus vel aliud i
flamabile opponitur subito accedit̄ r̄ igni
tur. Si igit̄ fuerit lux clara r̄ multa i pu
ro p̄spicuo albedo generat̄. nam albedo
est color ex luce multa r̄ clara in puro ge
neratus. vt dicit Aresto. Si v̄o fuerit
lux panca r̄ obscura in p̄spicuo obscuro
nigredo necessario generat̄. Et iste ser
mo explanat sermonem Arest. et Auer
rois qui ponit̄ nigredinē p̄uatiōez clā

ritatis r̄ albedinem habitum siue formā.
Et fm̄ hunc sermonem p̄t̄ q̄ sunt sep
tem colores ab albedine vsus nigredinē
paulatim accedētes sicut septem erunt p̄
r̄mi nigredini a nigredine vsus albedi
nem p̄cedentes donec fiat occurus ali
cuius septem colorū quibus ab albedine
ad nigredinem descendit̄. Et hoc p̄t̄z cuz
enī albedinis essentiam tria cōstituit. s.
lucis claritas et eius multitudo. ac p̄spi
cui puritas duobus amotis potest esse re
missio. Er̄t igit̄ p̄ hunc modū triū colorū
generatio et quolibet triū solo rēa
nente duorū reliquorū erit remissio. et sic
ab albedine erunt septem colorū imedia
te p̄ductiones vel p̄gressiones. Simili
ter a nigredine vsus albedinem septem
sunt colores et erūt scdm̄ istam cōsidera
tiōem. xvi. colores. duo p̄incipales. scz
albedo r̄ nigredo. et. iiii. collaterales. se
ptem hinc p̄ extensionem albi ad nigrū
accedentes. r̄ septem illinc a nigredine
p̄ remissionem ad albedinem accedētes
in medio in idem cōcurrentes. In quolibet
aut̄ mediō colorū sunt gradus qua
si infiniti scdm̄ intensionem r̄ remissio
nem maiorem vel minorem. put̄ extre
ma se p̄tendūt. Recollige igit̄ breuiter
ex p̄dictis q̄ color est p̄prietas siue quali
tas terelicta i superficie corporis p̄spicui ex
natura mixture elementariū qualita
tum cōcurrentiū in mixto. que median
te luce visui actualiter p̄ntat̄. naz siue lu
ce media color organū visus actualiter
nō immutat. color tñ p̄ se est visibilis vt
di. Arest. ij. de aia. nō ē aut̄ ex defectu sui
sed potius ex defectu r̄ impotentia organū
ni qz color sine actuali lucis p̄ntia nō v̄
det̄. et ideo pitagorici vocauerunt colo
rem epiphaniam. s. supra apparitiōez. eo
q̄ sit extremitas corporis p̄spicui tmi
nati vel in extremitate r̄ ibi magis pro
prie est. eadem tñ natura coloris est. int̄
et extra. vtz in albugine oui et in fractu
ris vitri colorati vt dicat̄ in li. de sen. et
sen. ca. vi. Sunt tñ multa que sunt vni
us coloris in extremo extrinseco et in
ali termino et alterius intrinsecus i me
ditullio. vtz i pipere nigro. r̄ i pomo gra
nato. multa enī colorant rei superficiem

Liber XIX

que non penetrant ad interiora. vt si pi-
cturis. pannus etiam rubeus tingit aq
extremitatem qñ ei supponit. vñ ptz q
color pspicui extremitas est vt dicitur in li.
de sen. et sen. c. viij. Item sicut in corpe p
spicuo nō terminato vt aere. pñtia lumi-
nis facit actu lucidū. absentia vō tene-
brosum. sicut in corpe terminato pñtia
lucis facit coloratū. s. albi et eius absen-
tia nigrū et tenebrosum. ita tñ q nō om-
nino absit lumen. vt dicitur in li. de sen. et sen.
Unde verus color est in corpe terminato
non pspicuo. in corpe vero nō termina-
to non est verus color sed quasi color. vt
dicitur in eodem li. Item fit generatio co-
lorū mediōz fm suas differentias scdm
diuersitatem pportionū. etiam si fuerit i
sesquialtera pportione vel fm alias ppor-
tiones. Si aut fm pportionem et fm inhe-
rentiam et dyaphanū fit iterū pportiona-
lis nihil assumunt. vtz in cōsonantijs vt
ibidem ca. viij. Item fit generatio scdm
pportionem colorū consonantiū quādo sūt
delectabiles. et q̄to erunt magis pporti-
onabiles tanto sunt delectabiliores. vt
dicitur ibidem. Item fm alioz opinionē
generatio colorū mediōz fit p suppositio-
nem colorū extremōz inuicem vt mani-
festioris sup minus manifestum. vtz in
picturis sicut sol videtur p se albus. sed
p interpositionem nubis videtur esse al-
terius coloris. Item aptiones oculorū
non fiunt p discussiones radioz ab oculo
sed potius fiunt p cōtinuam multipli-
citiōem coloris in medio vt p subitam
eius relatiōem ad oculum cū sensus fiat
p cōtactum vt ibi dicitur. Item colores e-
que distantes positi a longe distantibus
apparere possunt mediū colores cū nō sint
qz nulla pars rei sub extremo colore vi-
deri potest. vtz in panno diuersi coloris
vt ibidem dicitur. ca. viij. Item mediū co-
lores generantur scdm similitudines ge-
nerationis mixtorū cū miscibilibus. q̄a
mixtionem mixtibiliū p transmutatiōz
informam p mixti sequit mixtio colorū
vt sicut ab extremis corpibus generat
mediū. sic ex extremis coloribus medi-
color generatur vt ibidem dicitur ca. viij.
Itemz omnis color generatur p albedinē

et nigredinem que videtur potius pñtia
tio esse albi q̄ color. vt obscuritas ē pri-
uatio lucis vt dicitur li. r. metha. cap. iij.
Item vnitatem coloris in spacie nō op-
tet q sequatur vnitatem nature vt di. al-
bu. in differentia. Item effectus colo-
ris est immutare visum scdm actū luci-
di. nam per lucidū color educitur de po-
tentia ad actū vt actualiter immutet or-
ganum visus vt apprehendat speciem co-
lorati et iudicet de re visa. Item color me-
dius bene pportionatus delectat visum
et cōfortat. extremus vero color debilitat
visum et contristat. vt dicitur Arest. Nam
intensa albedo disgregat spūm visibiles
et dissoluit oculū. et oculum lacrimare
facit. sed nigredo nimis intensa aggre-
gando spūm et condensando visum rep-
cutit et obtundit. vtz in diu inclusis i lo-
cis tenebrosis qui subito educti ad lacē
parum aut nihil vident. Item color rei
colorate naturam et cōplexiones indicat
nam albedo et colores albi in corpibus con-
gelatis non sunt nisi in substantia frigi-
da. et nigri ecōtrario qz frigus albificat
subām humidam. et denigrat siccam. cal-
lor vero denigrat humidam et albificat sic-
cam. vt di. Arest. et Auicē. Et id albedo
que est filia frigiditatis indicat domini-
um feumatis et frigidi et humidū humo-
ris. Nigredo signum est melancolice di-
spositionis et siccū humoris in corpore do-
minantis. qñqz tamen est signum adusti-
onis nimie adurentis humores et in me-
lancoliam innaturalem cōmutantis si-
cut post dicitur. Item rerum intrinsecas
qualitates color extrinsecus manifestat
nam vt dicitur Auicē. color est qualitas
que perficitur a luce. Est ei color lux ex-
stans in potentia i corpore tenebroso mi-
grans in actum per lucidū superueniens
ab exteriori. Et hoc ptz sic. quod licet enī
corpus cōmixtum habeat aliquid de igne
in potentia et per ignem habeat de lucido.
cum ipse ignis sit lucidus a natura. sed il-
lud lucidū relatur a partibus tenebro-
sis. vñ solū est in potentia sicut caliditas
sulphuris vel piperis. Vñ sicut eoz cali-
ditas potentialis non migrat in actū nē
si per cōsimilem qualitatem actualem ex-

trinsecus interiori compatam. sic hinc po-
tentialis in permixto. de tenebroso non mi-
grat in actum nisi per aduentum luminis
exterioris. Color itaque apparens extrin-
secus intensiorem vel remissionem de-
clarat ignis latitantis potentia in pmi-
xto. et secundum hoc de eius actione virtute
iudicatur. Item coloris proportionalis va-
rietas intuentis aspectum ad sui dimi-
nutionem et intuitum naturaliter excitat
ut dicitur Aristoteles in libro viij. et Avicenna in vii. dicitur
quodlibet bestia quodcumque seu varietate
tem coloris et pulchritudinem admiratur
panthera. Item cuiuslibet hominis faci-
em color maxime pulchritudinem vel reformat
nam color ordinatus et suavis comperio
est pulchritudinis forma quando membro-
rum dispositioni debite correspondet ut
dicitur Avicenna. Unde dicit Augustinus.
Pulchritudo est elegans corporis habi-
tudo cui coloris suauitate. et e contrario
color confusus et incompositus evidens
est in corpore turpitudine. Item color
passiones et accidentia anime preconisat.
Subitus enim pallor et discoloratio in-
dex est timoris. Nam reuocato calore
ad interiora corporis superficies repau-
peratur a sanguine. et sic per consequens
discoloratur. sic subitus rubor in facie si-
gnum est verecundie siue iracundie et furo-
ris. et hoc accidit propter calorem pe-
tentem exteriora et cutis superficiem ru-
bificantem et defedere ab illata iniuria
cupientem. Item color materia suam
seu substantiam terminat perficit et infor-
mat. quia si color in subiecto non esset quod
his foret rei substantia visui non appare-
ret. Item color materie superficiem or-
nat et eius reformatem palliat. et oc-
cultat. Unde color compositus inter ex-
tremos medius. in superficie corporis
ordinate superpositus informitatis acci-
dentaliter vel naturaliter in materia de-
relicte est operculum. ut dicitur Avicenna.
Item color luci se conformatur et velut fi-
lia mater se eius actui configurat. Unde
cum intensa luce color acuitur et inten-
ditur. et cum remissa remittitur et hebe-

tatur.

Capitulum VIII

De coloris mutatione

Hic autem in corporibus coloris
mutatio multiplici de causa videtur
fructibus et graminiibus et in alijs
terre nascentibus. Nam primo nascuntur
fructus virides ut in vuis et in moris.
deinde rubescunt tandem pallescunt vel
nigrescunt. et illius coloris accidit vari-
etas ex varietate caloris naturalis vel so-
laris vario modo subacti fructus decoque-
ntis et digerentis. Primum enim caloris actio
est debilis et lenta insufficientis dissolue-
re et rareficare partes terrestres. et ideo
in earum superficie apparet color viridis
et in digestus ac terrestres. Sed paulatim
vigoratur calor naturalis per adminicu-
lum caloris solaris. et ideo fortius dige-
rit. et propter eius intensiorem colorem ru-
bum in fructus superficie derelinquit. et
tandem completo fructu et maturoz bu-
more pontico ac terrestri perfecte digesto
ex adustione color niger in superficie gene-
ratur. nam calor pre dominans super ter-
restre itatem ipsam dissoluit et decoquit et
digerit et quodcumque necesse est in substantiam
am fructus accipit ac conuertit. quod vero te-
liquum est vel consumitur vel a se repellens
ad extremas partes ducit et transmittit
et talis reiecta fumositas cum sit terre-
stris superficie inficit et nigredinis vel
glaucitatis vestigium in fructus gene-
rat superficie et relinquit. sicut dicitur si-
per lib. vegetabilium in commento. nam ta-
les colores ex se actiorem et naturam frigiditatis
pretendentes sepe etiam in re-
bus calidissimis generantur ex eadem cau-
sa scilicet ex calore interiori dominante fumosi-
tates terrestres vel aqueas ad extrin-
seca repellente. ut dicitur Alphredus super
lib. Aristoteles de vegeta. et plan. In rebus etiam
sensibilibus fit coloris mutatio. nunc
in cute. nunc in oculis. nunc in pilis. nunc
in ungue. Nam color cutis fit duobus
modis ut dicitur in iohannicio. aut fit ab

Liber. XIX

interioribus. aut ab exterioribus. **A**b interioribus aliquando fit ab humoribus. aliquando ab anime passionibus. **A**b interioribus itaque mutatur color in cute. aliquando per humores calidos. aliquando per frigidum. nam contingit humores calidos tam compositos quam simplices frigi fieri et etiam frigidos vel infrigidatos calefieri. **E**t sic hoc solet in cute color variari. nam quando frigidus humoris calefiunt albus color mutatur in citrinum vel in rufum. quando vero calidus humores calefiunt albus color mutatur in albedinem vel pallorem. et sic de alijs intelligendum est. **I**tem ab interioribus anime passionibus mutatur color. Nam rubicundus fit pallidus ex angustia vel timore. quia in timore cor stringitur et calor ab exterioribus ad interiora reuocatur. et ideo exteriora pallescunt ita similiter pallidus fit rufus ex ira. quia in ira cor dilatatur et extenditur ad vindictam appetitum. et calor subito impetuose ab interioribus ad exteriora commouetur. unde et calefit sanguis intercutaneus et exinde rufus subito generatur. ab interioribus etiam fit color niger in mauris. et albidus in alemannis. Nam mauritanea est regio in ethiopia calidissima in qua propter calorem continuus sanguis adurit intercutaneus et demigratur et fit adustus. a cuius demigrati sanguinis diffusionem inter cutem et carnem omnia membra generaliter demigratur. Unde primus ethiopia inhabitans demigratus sic est. Sed postea cooperante calore solis continuata primi illius habitatoris vicium in posteris propagatur quod ex nigro patre et consimili matre nigri fetus generaliter nascerentur. sed hoc solum patet locum ubi solis adustus continue afficit generantes. Et ideo in regionibus temperatis et ad frigiditatem declinantibus ethiopes generant in colore filios temperatos. ut dicit **Diocrobios** et etiam **Aristoteles** et **Aluicé**. **C**ontrario vero scoti et alemanni frigiditas inhabitant regiones. et ideo frigiditate proos exteriorius constringente calor ad interiora reuocatur. et ideo extre-

rioris partis corporum superficies dealbatur. **H**ec omnia narrat commenta super **Iohannem**. **I**dem etiam narrat **Aristoteles**. **I**tem mutatur color cutis et in aetate hominis multis alijs de causis. quandoque propter complexionis malignitatem patet in melancholicis propter nimiam et superexcedentem caliditatem. ut est videre in colericis qui citrini sunt coloris. Propter solis calorem et aeris siccitatem ut patet in itinerantibus et nautis propter humorum corruptorum intercutaneorum expansibilitatem ut contingit in morphea et in lepra propter opilationem epatis et fellis distemperatam qualitatem ut accidit in ictericia que est coloris naturalis in sordidum et viciosum colorem transmutatio ut dicit **Constan**. Propter solutionis cutis continuitatem ut patet post variolas et cicatrices varias vel vsturas. Consideratur etiam color in pilis et in capillis. Nam secundum qualitatem humorum a corpore resolutorum variatur color capillorum. nam ex flegmate fiunt albi et sanguine rufi. ex naturali melancholia glauci. ex colera adusta nigri. ex defectu etiam caloris naturalis fiunt cani. ut patet in senibus. Et quando canus color incipit in radicibus capillorum accidit ex flegmate abundante. quando vero ab extremis incipit signum est quod accidit ex defectu caloris naturalis. que supra in tractatu de capillis.

Capitulum IX

De colore in oculis

Additur postea color in oculis. Nam ut dicit **Iohannicus**. colores oculorum sunt quatuor. scilicet niger. subalbidus. varius et glaucus. Diuersitas autem colorum istorum accidit ex spiritus visibilis claritate vel obscuritate. vel ex cristallini humoris puritate vel puritate vel ex albuginea humoris superfluitate vel turbatione vel ex vicia tunice humoris indigentia vel su-

p̄fuitate. nam si humor crystallinus fue-
 rit paucus in q̄titate v̄l lateat intrinse-
 cus ⁊ albugine h̄uor deficiat v̄l p̄turbet̄
 vel si absidet h̄uor niger tunice v̄ue. al̄s
 oibus cōcurrentibus vel aliquibus ip̄oz
 niger color in oculo generat̄. Subalbid̄
 vero ex causis fit cōtrarijs. **F**laucus ve-
 ro et varius accidit ex mixtione reruz q̄
 faciunt albedinem ⁊ nigredinem ⁊ i glau-
 citate aliq̄stulum nigredo in varietate
 albedo aliq̄stulum plus abundat. sed de
 his quere supra in tractatu oculoꝝ. **C**o-
 lor etiam in ynguibz tenotatur. nā eo-
 rum color v̄ter esse subalbidus specula-
 laris ⁊ perspicuus. q̄nq̄ autem mutatur
 iste color in hūiditatem vel alium emu-
 lum colorem et tunc diuersas pretendit
 passionēs. vt patet supra in tractatu de
 ynguibz.

Capitulum x

De coloribus in particulari.

Albedo coloris in particula-
 ri dicendum est. et primo de alle-
 dine que videtur mediōꝝ colorū
 esse p̄cipuum fundamentum. Est autē
 albedo color ex luce clara et multa in pu-
 ro ⁊ perspicuo generatus. vt dicit **Alga-**
zel. Unde q̄to materia perspicui est pu-
 rior ⁊ lux clarior tanto albedo erit inten-
 sior ⁊ nigro impermixtior. Est autem cā
 materialis albedinis perspicuum purus
 omni terresti feculentia impermixtum
 nunc siccum nūc hūmidum. Causa vero
 effectua est vel calidum vel frigidū. nā
 materia si fuerit sicca per dominū caloz
 agens in ip̄am fuerit per dominū gene-
 rabitur tunc albedo p̄pter rarefactionē ⁊
 subtilitatem partium materie ac clari-
 ficatiōem vi calozis. vt̄ in cōbusto osse
 et in calce. si vero fuerit materia substan-
 tialiter hūmida et in illa dominans fri-
 giditas generatur erit album vt̄ in ni-
 ue ⁊ pruina. **G**eneratur autem autē al-
 bedo ex aere vaporoso declinante ad hūi-
 ditatem aqueam. vt dicit **Aresto.** li. xij.
 de animalibus. et hoc per frigidū actiōē
 nam frigus albificat hūmidam materi-
 am et denigrat siccam. Caloz vero hūmi-
 dam denigrat et siccam dealbat. Item al-

bedo generatur ex rarefactione aeris vt
 patet in spuma. et ideo aque calide gene-
 rant pilos altos. que albedo non est nisi
 ex aere vaporabili retento in membris
 quia albedo ex aere calido et vaporabili
 fit. ideo animalia sunt alba sub ventre.
 vt dicit **Aresto.** li. animalium. xij. **D**iffu-
 suam autem habet virtutem respectu vi-
 sus et spiritus sensibilis disgregatiuaz.
 et ideo si fuerit nimis inuenta corrum-
 pit visum et facit oculos lacrimari s̄ est
 omnium colorum incrementum. **I**n nul-
 lo enim melius fundantur colores me-
 dij q̄ in albo. **E**t quanto album est inten-
 sius quod subternitur tāto adheret for-
 tius color qui superinducitur et linetur
 siue rubedo fuerit siue nigredo ad albedi-
 nem vero pertinet candor. albor. palloꝝ si-
 ue flauor. **F**lauum enim et hūidum idē
 sunt sc̄m vnam significatiōem vt dicit
Aresto. in cap. de sapore. et dicit q̄ liqui-
 dum est flauum quia flauum sequit̄ na-
 turā albi. **M**ultas alias species assignat
 medici circa album vt est color aqueus
 lactens. **Charapos.** i. albidus vel subalbi-
 dus. pallid̄ vel subpallid̄. **E**t variant̄
 sc̄m diuersas materias tenues v̄l gros-
 sas in quibus radicantur. vt̄ in lib. ysa-
Throphili Constan. **E**gidij de v̄z inis.
Candor est albedo intensa multum ha-
 lens in selucis in forma et pure perspi-
 cuitatis in materia. nam fulgor lucidi. i.
 puri perspicui superficiem informans et
 perficiens et intuentis aspectum sine or-
 gani lesione immutans. et cum quadam
 suauitate ad sui intuitum excitans oculo
 lum et alliciens candor nuncupatur. **I**l-
 lud enim candor dicitur quod primo po-
 test sine corruptione sensus ab albedine
 per actum lucidi ab oculo comprehendē-
 nā albedo que consistit in extremis a sen-
 su non videtur. subterfugit enī sensus
 iudicium. quia nulla res sub extremo co-
 lore videri potest. **S**unt enim colores
 extremi inuisibiles sc̄m se propter sui
 paruitatem. vt dicit in lib. de sen. et sen.
 cap. viij. **Q**uod ergo primo subiacet se-
 sui de albedine post eius extremum can-
 dor dicitur.

De colore glauco et flauo.

Capitulum XI

Color flauus qui et glaucus dicitur generatur ex albedine minus intensa accedente aliquantu-
 lu ad rubeine. generatur fm. Qui. in materia temperata no simpliciter sed respectu viridis coloris. Nam vt dicit idem. Viridis color in plantis mutatur in glaucu in autumno. qm eni in folijs est materia hūida magis q̄ glauci et grossa paulatim p actionem calidi cōsumitur. nec tamen omnino destruit vel destruit a calore eleuante materia. licet frigus dominetur. frigus vō dūans in materia mediocri generat mediū colozes necessario et qz potest melius transmutare humiditatem q̄ siccitatem. ideo generat colozē mediū habentē de albo magis cuiusmodi est glaucus. vt di. cōmen. sup. li. Lix. sto. de plan. in fi. Ideo inquit quedā arbores virides in estate pallefcūt in hyeme vt buxus. habet eni buxus viscosum humorem. in radice aut multū habet liquidam humiditatem. et iō non cadūt folia sed adueniente calore puocatur humor ad exteriora qui tactus caliditate fit viridis. sed adueniente frigiditate reuertitur humor et abundat siccitas. et fit color glaucus. Unde respectu coloris viridis in quo est plus de materia viridis dicit glaucum habere materias temperatam.

Capitulum XII

De pallido colore
Color pallidus ex eisdem causis generatur. frigiditas tñ minus est intensa. et pl' accedit albedo ad nigredines in materia grossiori. Estigitur pallos color medius ab albedine incipiens et degenerans in nigredine. generatur etiam accidentaliter vt ex timore. solitudine nimia. et latore et ex causis alijs quibus calor ad interiora reducitur et corporis superficies ppter sanguinis depaurationem pallefcit et discoloratur vt est videre in nimis tormentib' et somnulos. et in hoibus amorosis qui pre amoris magnitudine estuant dilatati

cordis spūs euaporant ppter quoꝝ nutrimentū et restauratiōem natura colozem ab exterioribus ad interiora reuocat. et sic superficiem cutis p subtractionem calidi sanguinis discolorat iuxta illud. Pallefcit. at omnis amās hic est color aptus amāti. et eadem de causamacerati fame vel imoderato exercitio et latore et ppter cōsumptiōez calidi sanguinis expallefcūt.

Capitulum XIII

De rubeo colore
Reus color est color medius ab extremis nigredinis et albedinis equae distās. qui in superficie corporis pspicit resultat p incorporationem clari luminis ignei atqz puri. Ad cuius generatiōem concurrunt materie pspicitas. ignei luminis claritas. et albedinis atqz nigredinis cōcoris mediocritas tamen ppter igneam lucem partes mixti pspicias dilatantem et rarificantem ac subtiliantem maiorem habet in translucencia cōformitatem cū albo q̄ cū nigro. et ideo intense rubeū ad modū lucidi disgregat visum. nec aggregat sicut nigropropter qd pannoz venditores pānos rubeos suspendunt ante lucem vt videntes alios pannos coloratos ppter rubeinem spūm visibilem disgregantem minus valeant coloz discernere veritatem. Pretendit aut generaliter rubeo dominū calidi in pmixto. quibus aliquādo inueniatur superficialiter in naturaliter frigidis. vt est videre in rosa que naturaliter siue substantialiter frigida est et sicca. sed quia subtilissima est substantie innatus calor quem habet ex compositione fugiens dominium frigidi perit exteriora que inueniens subtilia et humida ad immutandum transmutat ea superficialiter in colozem rubeum qui actioni ignis potissime simulatur.

Capitulum XIII

De croceo colore
Color croceus punice' et citrinus differunt parum nisi fm remissionem albedinis et nigredinis intensiōem. aliquātulam autem

admirationem. et secundum aliam similitudinem inter se caloris et frigiditatis remissionem. secundum autem quod color talis in materia subtiliori ac magis conspicua radicitur magis rutilat et apparet secundum hoc quod materia magis est terrestri ac grossa minus claret. talis autem color intensiorem significat caloris partem et non excedentis quantum est de significatione coloris. secundum varias tamen substantie dispositioes varias preterit sanitatis vel morbi significationes diuersas corporis habitudines et complexionis ut patet in libro ysaie de yrinis. Nam citrinus color adiunctus cum substantia tenui in urina iuuenis colerice complexionis preterit ipsum sanum. In fleumatico ac melancolico significare poterit varias infirmitates ut dicitur. Egi. versus finem in tractatu de yrinis. c. xij. vbi dicitur. Est multis tenuis citrina referta figuris. Fleumaticum iuuenem vel quem niger afficit humor. Condemnat tricham duplici ratione. Unde vnus et idem color diuersa et aduersa signat secundum diuersitatem substantie cui copulatur.

Capitulum xv

De colore croceo

Color croceus plus tingit liquores et humores quam citrinus et significat caloris intensiorem et distemperantiam sanguinis in epate per colere admittitorem. vtz in ictericis. quorum vniua est crocea in spuma et oculi croci. et cutis feda et citrina. Aues autem calidissime complexionis et colerice vt aues prede extrema habent crocea vt pedes atque rostra. quod accidit ex superbundantia colerici fumi et calidi quem reijcit natura ad extrema. propter quod colorantur. de hoc quod supra in libro de morbis. ca. de ictericia.

Capitulum xvi

De colore minio

Color minius idem est quod coccius ac vermiculus rubei propter quod pinquus et affinis. rutilans et resplendens quasi ignis. multum enim habet in se ignee luciditatis. et etiam ex parte materie perspicuitatis propter quod color est viridis relucens multum et acutus

Materia enim minij est terra que dicitur cepitur in litore maris rubri. que tante est infectionis et rubeoris quod ex eius diluione totum mare tingitur et in colorem minij commutatur. vnde ab illa infectione mare superioris egypti rubrum appellatur. Et in illis terre venis rubre gemme inueniuntur. Hec de terra primo optime depuratur desiccatur. tandem inter lapides subtilissime commolitur. et cum claro oui distempatur. Et hic color pictoribus. scriptoribus. lucrum non modicum administrat. nam inde liberos ornantur capitales litteras inde formant. fines ac principia sententiarum ac versus distinguunt minio atque signant. Acuitur quoniam quod succo herbe cuiusdam que cocco appellatur. ille color rutilat quasi ignis. et ideo ab illo succo coccum nominatur. et illi colore plus vtuntur tinctores vestium quam scriptores. Solebat etiam antiqui acueri minium cum sanguine cuiusdam vermium. sicut acuitur purpura cum sanguine cochilis. et ex tali acumine primitus ab antiquis vermiculus vocabatur. ut dicitur. In dorius. vbi tractat de coloribus. Est autem color rubei et nigri adherentie postquam fuerit materie incorporatus. itaque inde vix poterit post deleri. Quod si quis pergamenam abradere contenderit. vel abluere nihil fuerit vix. tantum abluet vel abradet quin aliquid vestigium post inueniet.

Capitulum xvii

De puniceo colore

Puniceus color est color circumspiciendus coloris rubei sicut purpureus plus habens de rubeo et nigro. dicitur quod de albedine. plus tamen declinat ad albedinem quam ad nigredinem. purpureus autem e conuerso affinis est rubeo. sed magis declinat ad nigredinem quam ad albedinem. Unde dicitur. In rest. in. ij. de som. et vigi. quod puniceum per purpureum transit in nigrum. vnde post rubeum vicinitatem gaudet ad nigredinem. Inueniuntur autem in mari quedam conchile ad modum pue que in extremitatibus pascunt quedam emittunt guttas sanguineas que recollepte purpuras tingunt et colores rubeos acutius

Lib. XIX

et intendunt. vnde talis sanguis in q̄ti-
tate modica recolligitur et vasis ac can-
nalibus tinctoꝝ officio aptis cum alijs
coloribus reponitur cum quibus tingit
sericum ex quo textur pannus purpure-
us vnde regum gloria ostendit. vt dicit
Greg. sup. Anti. ca. vij.

Capitulum XVIII

De colore viridi

Color viridis generat a cōdōe ca-
lidi in materia mediocri vergen-
te tamen ad dominiū humidit̄ vt
pt̄ in folijs fructibus et herbis. et iō ge-
nerabitur color multū habens de nigre-
dine. non tñ ptingens totaliter ad nigre-
dinem. Ex admixtione enī remissi albi
vt glauci et intensi nigri in superficie hu-
midit̄ viriditas generatur. qñ calor agēs
in materia non potest adurere humidū.
nec ad plēnū decoquere vt totaliter i ni-
grum cōuertatur. vnde viriditas in her-
bis et fructibus signum est crudi hūi-
ris et indigesti. vt dicit Auicē. Et hoc
pt̄ qz color viridis in plantis et in fru-
ctibus mutatur in glaucū in autumnō.
qz in folijs et in herbis est multa mate-
ria humida et grossa que p actiōem cali-
di paulatim consumit. nec omnino de-
stituitur a calore in materia eleuante li-
cet frigus dominet. et ideo quedam arbo-
res virefcunt in vere et in estate. in hye-
me vero vel in autumnō pallefcunt. quia
adueniente caliditate vernali puocatur
humor ad exteriora qui tactus caloze fit
viridis. sed adueniente frigiditate rep-
cutitur humor et abundat siccitas et fit
color glaucus. vt dicit cōmen. sup. i. A
resto. de plan. in fine. Est itaqz color vi-
ridis medius inter rubeū et nigrum ge-
neratus. et hoc pt̄ p transitū colere ru-
be in melancoliam innaturalem. Cole-
ra enī cū fit rubea transit in melancolias
que est nigra mediante colera inuatura-
li. s. eruginosa et prassina que viridis in-
uenitur. Et ideo color viridis maxie te-
lectat visum ppter concursum pt̄um ig-
nearum et terrestrū. na z luciditas ignea
que in viridi est tempata telectat visus
Obscuritas etiam terreā siue nigredo

cum non fit in extremo mediocriter sp̄i-
ritum visibilem aggregat et confortat.
Et ideo nullus color est ita delectabilis
visui sicut viroz. vtz in smaragdo qui oꝝ
culos sculpentium gemmas et metalla
maxime reparat et confortat. vt di. In.
ca. de lapidibus p̄ciosis. Sunt autem vi-
ridia folia plāte et gramīa et cetera ter-
renāscētia ex dominio pt̄um terrestrū
um in quibus radicantur tanq̄ in mare-
ria. et ex virtute innea tanq̄ ex causa ef-
fectiua. que dissoluit terreā et subtiliat
et rarefacit. et sic attrahendo earum fu-
mos ad extrema. tingit herbe superficiem
tali colore non nigro nec rubeo sed viro-
re. nam nigredo temperat rubeit̄ di-
screpantiam claritatem. et claritas icorū
porata nigredini ipam reducit ad medi-
ocritatem. et dominio ergo partium ter-
restrū et ignearū viridis color gene-
ratur. Et q̄uis folia fructus et gramīa
virefcant. flores tamen virides raro vt
nunq̄ inueniunt. qd̄ accidit ppter sub-
tilitatem materie florum in qua si p̄do-
minantes partes fuerint aquee et aeree
erit color albus. Si vero aquee cū igne
is pualuerint erit color glaucus vel palli-
das aut citrinus. Si autem preabunda-
uerint ignee partes aereis erit color ro-
eus. et si preuallentes partes aquee cū
terrestribus erit color blaucus vel viola-
ceus. Si autem eque pualuerint partes
ignee cum terrestris possit quidem fi-
eri color viridis vel niger. sed talem cō-
mixturem subtilitas materie floris vel
rarefactio nō admittit. et ideo flores nō
virefcunt generaliter nec nigrescunt Est
ergo color viridis inter rubeit̄ me-
dius et nigredinē delectans visum et ad
sui aspectū oculoz attractiuus. acie visus
cōfortatiuus et repatiuus. vñ cerui et a-
niamalia agrestia alia loca virētia dili-
gunt et frequētant. nō tantū ppter pa-
stum. verū etiam ppter visum. et iō vca-
tores viridibus vestimētis semper se in-
duūt. qz ppter aspectū virozis quem be-
stie naturaliter diligūt minus venatoꝝ
insidias expauescūt. vt dicit Gal.

Capitulum XIX

De colore liuido

Color liuidus ex partibus aqueis et terrestribus predominantibus generatur. nam talis color in rebus habentibus humorem grossum et frigidum generatur. ut in violis et plumbis tamen naturaliter est albus quod superficialiter fit liuidum. unde ex eo fit cerula. ut dicitur comen. super. iij. meth. Unde color liuidus signum est frigiditatis dominantis. quia liuidus color in urina est signum extinctionis naturalis coloris et mortificationis aialis. sicut dicitur. Egidius. Membroz liuiditas monstrat humorem mortificatum. Signat enim multas alias passiones sicut ibi sequitur. Partus enutritus medius morbusque caducus. Alchites sinochus vena ruptura cataractis. Coste pulmonis vitium dolor articularis. Consumptiua pituitis vis extinctiua a coloris. sint tibi liuoris cause.

Capitu. XX

De colore liuido

Color ergo liuidus est malus in animalis corpibus. namque signat dominium frigoris calorem naturalem extinguentis et naturam mortificare incipientis. vel superabundantiam melancolicam sanguinis colorem omnino et cutis superficiem viciantis vel cordis angustiam. calorem sanguinis ad interiora reuocantis. ut in inuidis vel dolores casus siue concussionis sanguinem intercutaneum corrumpentis ut in suffragatis in quibus humor intercutaneus per malignam corruptus cuti infert corruptionem et infectionem. ut dicitur expositio super. i. ca. li. ysa. ibi vulnus luore etc. Ut signat spirituum et naturalis caloris defectionem et de paupertatem. ut in ydropicis et hinc et consumptis. ut dicitur. Egidius. Signat etiam dolorem articulare. Inam dolor arthriticus propter nervorum sensibilitatem in quibus radicalis magis est dolorosus propter quod confluunt spiritus et humores ad locum doloris propter quod alii humores remanent minus calidi et minus persequens colorati. Omnes autem causas liuiditatis enarrare non expedit in presenti opusculo. sed tange

re solum et ad memoriam redncere sufficit que a maioribus nostris copiosissime tractata. Raro autem nemini liuores signa re aliqđ boni nisi prius viride vel nigres opatione nature mutetur in liuidum. et de liuiditate in rubrum siue citrinum. nam tunc signum est quod natura contra morbum victoriam obtinet et triumphum. Unde Egidius. Liuidus prius si post rubrus videatur. Consurgit cerebri natura vigor reparatur.

Capitulum XXI

De colore indico

Color indicus siue venetus est color blavus liuiditatem excedens in pulchritudine et virore. plus habens aqueitatis et aereitatis admixtum cum partibus terrestribus et vitis quod liuidus. et talis color est celestis propter dominium aereitatis in superficie per spicua materie seque pure et transparentis ut in saphiris orientalibus et iacinctis. talis etiam color reperitur in lazurio. Sed de hoc quere supra tractatu de gemmis et de lapide lazuri.

Capitulum XXII

De nigredine

Nigredo est privatio albi in perspicuo. sicut amarum est privatio dulcedinis in humido. unde videtur quod albedo est prima origo coloris. sic dulcedo et principium saporis. ut dicitur. Aristotele. in li. de sens. et sens. Idem dicitur. Aristotele. li. xix. Color niger non est nisi privatio claritatis. Generatur autem nigredo ex luce pauca et obscura in perspicuo et obscuro et impuro incorporata. Et ideo nigredo est spiritus visibilis aggregatiua et eiusdem repressissima propter quod ledit visum et hebetat quantum minus est intensa. ut in diu. incarcerationis qui exeuntes de carcere parum vident. Fundatur autem nigredo quocumque in substantia humida et calida. quia caliditas dominans tenigrat substantiam humidam. ut est videre in lignis humidis et exustis. Quandoque in substantia sicca et frigida. quia frigiditas dominans subam tenigrat siccam et humidam facit albam. ut dicitur. Cui. Unde nigredo quocumque causatur a frigiditate. et signum

LibeR XIX

mortificationis. **Q**uoniam a caliditate. et tunc est signum adustionis. et ideo nigra vrina diuersa potest signare et aduersa sic dicitur. **E**gidius. quoniam enim signat solutionem quare tunc et sic pretendit sanitatem. aliquid signat adustionem et mortem ut in acuta febre.

Un **E**gidius dicit. Aligrior vrine facies incommoda febris. Quartane soluit: mortem pretendit et vrit. In febre fert mortem nigra fetida pauca pinguis et. Sunt quidam colores picture opibus congruentes. quorum quidam in venis terre nascuntur ut sinopis rubrica meliurimum auripigmentum et huiusmodi. Quidam arte componuntur.

Capitulum XXIII

De sinopi

Sinopis est color rubeus in ponto primitus ad inuentus iuxta sinopim ciuitatem a qua nomen accepit ut dicitur. **I**si. li. viij. Huius species tres sunt. prima rubra. et minus teneus. et inter has media. ut dicitur. **R**ubrica dicitur quare rubra. prima coloris sanguineo. ut dicitur idem. gignitur in pluribus locis. sed optima est in ponto. unde et pontica appellatur.

Capitulum XXIII

De sicco

Siccum pigmentum est unde fit color pheniceus. quo librorum capita scribuntur. Et colligitur in littoribus rubri maris in phenice. et inter ficticios. hic color reputatur eo quod fit aliquando ex sinopide et sandice sicut mixtis ut dicitur. **I**si.

Capitulum XXV

De minio

Minium est color rubeus cuius materiam greci apud ephesum primo inuenerunt. In hispania huiusmodi pigmentum per ceteris regionibus plus abundat. ut dicitur. **I**si.

Capitulum XXVI

De cinobrio

Cinobrium quod greci cinabarin dicitur a dracone et a barro elephante

te est vocatum. Sunt enim draconum esse sanguinem dum implicant elephantes. ruunt enim belue et dracones obruuntur quorum fusus cruor terram inficit. sicut pigmentum quicquid solum tingerit. est autem puluis coloris rubri ut dicitur. **I**si.

Capitulum XXVII

De prassino

Prassinum creta est viridis unde fit color viridis sicut porrum. crescit autem optima in lybia cyrenensi. ut dicitur. **I**si. Arisocana est vena prassini coloris sic dicta quod cum ea aurum dicitur inueniri. hec in armenia crescit sed probabilior est que crescit in macedonia. foeditur in metallis eris cuius inuentio argenti atque indicum perdit. Nam vena eius cum his habent nature societatem ut dicitur. **I**sidorus.

Capitulum XXVIII

De sandaracha

Sandaracha nascitur in topazion insula maris rubri. et est coloris cinobrii. sed odoris sulphurei. Inuenitur autem in metallis aureis et argenteis. et est tanto melior quanto rufior. et quanto plus sulphur olet. quibus et cerusa si in fornace torreatur in sandaracha conuertatur. cuius color est flameus. quod si torreatur equaliter cum rubrica sandicem reddit. ut dicitur. **I**si.

Capitulum XXIX

De arsenico

Arsenicum auripigmentum dicitur ob colorem auri. colligitur in ponto ex aurata materia quod in autem colorem transit purius est. et graues habet venas et quod pallidus est. per iudicatur. de hoc quere supra in tractatu de venis terre de auripigmento.

Capitulum XXX

De occa

Occa nascitur in topazion insula. unde venit et sandaracha. fit tamen quicquid ex occa adusta rubrica mollis oui luto circumlinito. que quibus

to magis in camino arserit tanto melior fit. ut dicit Irido.

Capitulum xxxi

De indico

Indicum in cannis indicis limo inficis inuenitur spuma adhaerente limo. Est autem coloris pulchri et aerei micturam purpure et cerulei mirabilem reddens. Est alterum genus in purpurarijs officinis spuma innatans quam confectores detrahunt et siccant. ut dicit Iridorus.

Capitulum xxxii

De atramento

Atramentum dicitur eo quod fit atrum cuius species necessaria est quotidiano vsui picture. et inter ficticios computatur. Fit enim ex fuligine multis modis super arduas tectas huic pictores cum aqua miscent gluten ut illustrius resplendeat. Quidam enim carbonem samentorum veterum tritos cum glutino addunt. alij fecem vini nigri extrahunt. multi etiam fit alijs modis ut dicit Irido. Cum atramento autem tempus incaustum acutur. Pater autem multas virtutes ut in plateatio. quere supra te venis terre libro. cv.

Capitulum xxxiii

De melino colore

Melinus color est candidus cuius materia inuenitur in melo insula que est vna de cycladibus. et non melinus est dicitur. ut dicit Irido. propter nimiam autem pinguedinem pictores eo non vtuntur. ut dicit Irido.

Capitulum xxxiiii

De stibio

Stibium est color ficticius vel factus ex cerusa et quibusdam alijs mixtis. cum quo mulieres facies suas sophisticant et colorant.

Capitulum xxxv

De cerusa

Cerusa et vapore fortis aceti tabulas plumbeas super fornica alba locatas profundentis generas quere supra te plumbum. Eodem modo fit es viride siue calcantum quod populus viride grecum vocat. s. ex vapore fortis aceti eneas laminas profundentis. nam ex aceto corumpitur eris superficies et conuertitur in eruginem et inde color viridis preceatur. Valet ad carnem mortuam corrodeda.

Capitulum xxxvi

De purpurea

Purpurea a puritate lucis est dicta. quia in his regionibus gignitur eius materia quas solis cursus illuminat. prius et illustrat. Sic color lacrimis sanguineis effluentibus a quibusdam cocleis ferro diuisis acuis et melioratur. ut dicit Irido. li. xix. in capitulo de tincturis. Sunt et alij colores multorum simplicis et compositi quibus vtuntur pictores et tinctores. sed iam dicti sunt meliores et nobiliores. et ideo nunc de eis sufficiat. De his omnibus tractat Phil. li. cxxv. ca. xiiij. vsque ad. cxxvij. Et Irido. li. xvij. et. xix. Dicuntur autem tinctores pannorum et lanarum ob nitorem gratiam coloratores. ut dicit Irido. li. xix. Pictores vero sunt imaginum et rerum similitudinum picture artificiosos expressores. Est autem pictura dicta quasi fictura. Est autem imago ficta non veritas. hec et figura dicitur quia quodam colore ficto est limba nihil habens fidei et veritatis. Unde et sunt quedam picture que contra veritatis studio coloris excedunt et fidem dum augere contendunt ad mendaciam perhibent sicut qui chimeram tricipitem pingunt. Picturam autem egyptij primitus adinuerunt vmbra hominis lineis circumducta. deinde simplicibus coloribus et post diuersis sicque paulatim ars ipsa se distinguit. et inuenit lumen et differentias colorum ac vmbas. Et nunc pictores prius quasdam lineas et vmbas future imaginis ducunt. deinde coloribus complent inueniente artis ordinem adhuc sequentes. ut dicit Irido. libro. xvij. i. cap. de picturis.

LibeR XIX

Capit. XXXVII

De odore

Post colores de odoribus est di-
cendū. Odor itaq; est fumosus
vapor a substantia rei resolutus q̄
mediante aere ad cerebrū attractat^r est
sensus olfactus immutatus. nam odor
immutat olfactum. quemadmodum co-
lor visum. vel sonus auditum. vel quem/
admodū sapor gustum. propriū. Propriū
enim est sensui a suis sensatis et obie-
ctis proprijs immutari. relectari in eis ac
p̄fici si fuerint mediū. contristari vero et
destrui si extremi. vt dicit in libro de sen-
et sen. Est itaq; odor rei. proprietas sensu
fumo medio p̄ceptibilis. Ad hoc autem
q̄ odor p̄ficiatur et informetur i organo
sensus quattuor ad minus requiruntur
sc̄z caliditas resoluens. materie subtili-
tas actioni caloris resoluentis. obediens
aerea puritas deferens. nerui vel cerebri
conformitas. vaporem resolutum natu-
re sensu p̄cipiendo admittens vel abhor-
rens. Calor igitur resoluens fum os va-
porabile causa odoris est efficiens. va-
por resolutus est materia obediens.
qualitas vero fumi resoluti aeri referen-
ti se incorporat et in suam similitudinē
ip̄m alterat et informat. informat^r vero
aer qualitate fumi neruo odorabili sub-
ito se applicat. et sibi incorporati fumosi
vapores similitudinem representat. cuius
complexioni si similis fuerit miro modo
cerebrū recreat et relectat. Si vero eō-
trario inficit et contristat. et ideo aroma-
tica que p̄portionem cōplexionalē ha-
bent et armoniam cum natura ip̄m repa-
rant atq; iuuant. fetida vero ex causa cō-
traria aggrauant et molestat. Calor ita-
q; resoluens odorem efficit. et contra-
rio frigus constringens odores impedit
et p̄scindit. qz mouendo ad centrum sub-
tiles substantie vapores p̄ aera se diffu-
dere non p̄mittit. p̄pter qd̄ nec sterquilu-
nia fetent in tempe hyemali sed potius
estiuali. Similiter substantie varietas
seu subtilitas obediens calori resoluen-
ti odorem causat. Contra vero grossici-
es materie odoris diffusioni obuiat et re-

pugnat vt; in la pide cui^r naturalis cō/
pactio et frigiditas sunt in causa q̄re ne-
q; redolet neq; fetet vt dicit Auicenna
Tertio aeris consistentia confert sensu-
biliter ad odorem nam si rarus fuerit et
subtilis defacili odoris materiam sc̄z fu-
mum vaporabilem recipit. sed p̄pter eius
euentationem et rarefactibilitatem p̄-
manere in se eius redolentiam lōgo tē-
pore non p̄mittit. Contra vero si den-
sus fuerit aer et cōp̄ssus vapores bonos
et malos tardius recipit. sed post eorum
imp̄sionem ip̄os euaporare ita defacili
non p̄mittit. vt dicit idem. Quarto or-
gani qualitas seu dispositio ad odoris iu-
dicium potissime operatur. si vero fuerit
neruus insensibilis in quo p̄cipitur olfa-
ctus vel male complexionatus vel lesus
casu aliquo seu corruptis humoribus op̄-
pilatus vel omnino p̄uertitur vel subtra-
hitur iudicium odoris. Primum patz in
melancolicis et alijs male complexiona-
tis qui loca fetida diligūt. odorifera ve-
ro et aromatica fugiunt. Secundum autē
patz in mutilatis qui neruos sensibiles et
odorabiles habent lesos. et ideo odores
non sentiunt. Tertium autem manifes-
tum est in poliposis et leprosis qui nari-
bus a viciosis humoribus op̄ilatis ster-
odoriferum et fetidum vic̄ discernunt.
Fumus igitur a rei substantia resolut^r
materia est odoris. vñ fm varietates fu-
mi odorum differentia variatur. Disti-
guit autem ysa. in diet. tres species fumi
Est enim fumus quietus et quasi null^r
motus in aere vt fumus a lapide resolu-
tus qui eius complexionē non declarat
positiue sed p̄ priuationē odoris et absē-
tiam ip̄m habere substantiam grossam et
frigidam manifestat. Est et alius fumus
habens velocem motum in aere. et hoc ac-
cidit ex calore resolvente substantiam.
que si fuerit valde pura et defecata. erit
odor valde aromaticus et suavis vt; in
mirro et musco et in ambra. Si vero fue-
rit substantia impura multis fecibus in-
termicta. erit odor malus et nature hor-
ribilis. Et hic odor diuiditur duplici-
ter in grauem sc̄z et fetentem grauis o-
dor ex calore adhuc naturaliter se hāte

in aliquo et iam corrumpi incipiente generatur. ut in piscibus diu reſeruatſi ſine ſale. **A**ſi tertio ſumus mediocriſi a calore mediocri reſolutus. et ille vel eſt pura ſubſtantia vel impura. ſi ex pura erit mediocriter aromaticus ut in pomis. vio-
lis et roſis. ſi autem fuerit ex ſubſtantia impura partem erit fetidus ut in aloë et abſinthio et ſulphure etc. **C**auſatur ita quod odor aromaticus a calore preſubtiliores et puriores reſolvente aere ipſum ſumos ad cerebrum deferente ſicut fetor vel grauitas ex eodem preſi groſſiores et corruptiores a rei ſubſtantia diſſolvente effectiue generatur. vnde per iſto effectum ex actione caloris conſequentem omne aromaticum calidum ab autotibus ſolet dici. multa autem ſunt ſubſtantialiter frigida ut eſt videre in aceto. camphora et roſa. que tamen ſentiuntur aromatica. et hoc fit propter ſubſtantie eorum puritates cuius partes ſubtiliores reſoluantur et diſſundunt in aere per calorem. **S**unt autem due odorum extremitates aromaticæ. ſcilicet et fetidus inter quos et ſi inueniatur odor recte medius et eque diſtans ab extremitatibus ſimiliter vel ſimiliter intellectu neque tamen actualiter percipitur ſimiliter ſum. vnde dicit yſa. in diet. **O**dozat non percipit mediocres odores. ſicut nec piſces percipiunt medios colores. **A**tque et piſces palpebris propter quod ſpiritus viſibilis continue diſpergitur vnde non ſufficit ad mediæ coloris perceptiõem. **D**e odorato quoque eadem eſt ratio. ut dicit idem. nates enim patule ſunt et continue diſpergitur ſpiritus odorabilis propter quod debilius effectus odoratus. et ideo medios odores minus capit nec eſt grauis odor recte medius inter aromaticum et fetentem quod grauis ſub fetido continetur. et non diſfert ab eo niſi quod magis remiſſus eſt. et fetidus amplius eſt et intenus. **S**ub eadem igitur ſpecie continentur ſicut albedo intenſa et remiſſa. et ideo ſi duo odores extremi. ſcilicet fetidus et aromaticus in eque proportione pariter miſceantur. non fiet vnus medius odor et eque diſtans in medio ſimiliter ſum. vnde aromaticum prius percipit ſenſus olfactus quod fetidum. quia

in aromatico delectatur. et fetidum reſi-
git et abominatur. **E**x quo patet quod non eſt
ficatur vnus odor medius de extremitatibus
ceptibilis ſimiliter ſum. ut dicit yſa. **A**utem
autem bonus odor citius penetrat ad ſpi-
ritum animatum quod malus. patet quod ſubſtan-
tiu boni odoris virtutem naturalis calo-
ris in ſe continet qui groſſiciem eius mu-
dificat et ſubtiliat ut leuitate ſui diſſolu-
ta ſtatu aeris valeat citius ad cerebrum
pertransire. **V**alidus vero odor non ſicque
in eius ſubiecto actio nature iam deſic-
vnde ſuſpicietas eius groſſa in eo rema-
net coagulata. et ideo difficilius potest cum
fumo diſſolui. nec ita cito penetrat ad
ſpiritum odorabilem qui in profundo ce-
rebrum ventriculo latitat vbi ſpualis et ſub-
tilis ſumus citius penetrat ſiue perforat
quod groſſus et terreſtris.

Capit. XXXVII

De effectu odorum

Circa effectus odorum diuerſe fu-
erunt poſitiones. **D**icebant enim
antiqui rerum naturas et ſub-
ſtantias ita cognoscere odore ſimpliciter
quemadmodum et ſapore. **D**ixerunt enim
res acetofas odore comprehendere. ſimiliter
et acutas. ſed fallerant. **I**d enim odorati
tui attribuebant quod erat tactus nullus
enim eſt ſenſus cui tactus non ſit anne-
rius. et ideo morſuras et puncturas non
percipit odoratus. ſed potius tactus qui o-
dorandi organo eſt admixtus. ſicut oculi
cluſus ſentit morſuram colligij non
viſu ſed tactu. **A**lij vero aſſerebant nullam
rerum noticiam poſſe haberi per odores.
videntes enim quafdam res frigiditas eſ-
ſe odoriferas ut roſas. quafdam vero cal-
lidas nullius eſſe odoris ut piper. putau-
uerunt res non poſſe diuinci aliquo aliter
per odores. **S**ed hi fallerantur. **B**onum itaque
quod odor ſit ſimpliciter vel ex calore tota-
li vel partiali. nam rerum alie ſunt ſim-
plices ſubſtantie. alie compoſite. **S**i res
eſt ſimplicis ſubſtantie et eſt odorifera
odor ille ſit ex odore totali quia tota rei
ſubſtantie eſt calida ut in muſco. **S**i ve-
ro compoſite eſt ſubſtantie et eſt odorife-
ra. odor ille ſit ex calore partiali. id eſt ex ea

Liber XIX

lore quorundam partium, nam quedam sunt ibi partes calide scz ignee que dissi- fufe p sufficiem tutorem inducunt 7 odo- rem. vnde si rose ponantur in aqua cali- da ignee ptes resolvunt et tuteus color apparet cum odore. Sed alij sunt quozus sententia approbatur qui dicunt rerum substantias cognosci p odores minus tñ q̄ p sapes. nam ad linguam dirigunt ser lacerti quibus multuz transfunditur te spiritu animali quo pfecte res gusta- ta potest complendi sed ad instrumentū odoratus non venit nisi vnus lacert rā- tum p quem parum te spiritu descendit qui non ita pfecte naturam potest comp- hendere. Preterea a re odoranda nō re- soluitur nisi quedam subtilis fumositas que admixta aeri cū ipa ad organū odo- ratus attrahitur. vnde 7 spūs p fumosi- tatem illam rerum naturas non discer- nunt ita bene. sed ad instrumentum gu- stus tota res gustanda intus et extra gu- stui substantia liter applicatur. 7 ideo te- re verius iudicatur p saporem q̄ p odo- rem. Recolligit itaq̄ ex p̄dictis p odor est rei pprietas siue qualitas pceptibi- lis odoratu. vt di. ysa. Nam a re odora- bili resoluitur quidam fumus p calorem qui tanq̄ quedam spūalitas admixtus aeri ipm inficit 7 immutat. et spūs ala- lis ibi existens intra naves in quibusdā carunculus ad modū vberū māmillarū ibi dependentibus ab eodē fumo imutat qui immutatus recurrit ad cerebrū 7 re- p̄sentat talem anime immutationē. Est itaq̄ odor sui obiecti manifestatiū. spi- ritus animalis immutatus. sui p̄p̄i p aera diffusiuus. ad interiora cerebri per flatum aeris vel attractū penetratiuus suo calore humorū consumptiuus. 7 flu- rus nociui restrictiuus. sua puritate spi- ritus repatiuus. sua virtute rebilitatis cordis confortatiuus. aeris in suam simi- litudinem conuersiuus. fetoris repul- siuus. et putredinis palliatiuus. relecta- tionis in sensu animalū sicut 7 hominū causatiuus. Nam p̄sces diligūt aroma- tica 7 fugiūt fetida. similiter et apes. vt dicit Aresto. sicut et formice sulphuris odore effugant sola venenosa aromati-

ca tetestantur. vnde serpentes odorē ru- t̄e abhorrent. horrares vinee florētis re- dolentiam non sustinent.

Capitulum XXXIX

De fetore
Fetor est ex re corrupta vapore re- solutus aerem inficiens contri- stans spūm animale et corru- pens. Nam sicut odor aromaticus odo- ratum reficit 7 relectat. sic fetidus spūm odorabilem inficit et contristat. Nam vt dicit ysaac. Fumus a re male complexi- onis resolutus animato spiritui est inco- ueniens. nam in subiecto fetidi odoris multi sunt humores corrupti eo q̄ natu- rales exierunt qualitates. et ideo cōple- xioni humani corporis repugnāt. vñ odo- ris horribilitas pretendit siue substantie corruptionem. que contingit aut propē innaturalem calorem. aut ppter corrup- tam humiditatem. Nam quando calor innaturalis humorū facit ebullitionem causa est putredinis et fetoris. horū nu- trimenta corruptam et pessimam putre- dinem in stomacho generant. ex qua re- soluitur pessima fumositas q̄ caput gra- uat. quando sola corruptio humiditatis est in causa tunc odor nō ferens sed gra- uis generatur. Et omnia calida talia p- pter odoris grauitatem mali sunt nutri- menti. minoris tamen sunt nocamenti. q̄ que fetide sunt putredinis. vt dicit Gal. Et hoc est videre in piscibus recen- tibus qui dum retinent naturalem calo- rem. odorem grauem habent. ablato au- tem naturali calore efficiunt iam ferens- tes. Quā vero pisces decoquunt p super- flue consumptionem 7 corrupte humidi- tatis per calorem grauitas odoris tollit et sic eorum substantia p decoctionē nō solum in odore melior efficitur. verum- etiam in sapore. Fetor ergo est corrupti- onis nature p̄testatiuus. defectus calo- ris naturalis ostensiuus. aeris infecti- uus. animalis spiritus corruptiuus. vo- mitus et nausce puocatiuus. doloris ca- pitis generatiuus. et totius complexi- onis distempatiuus. hororis et tristi- tie sensibus animalium inductiuus. ec

ideo fugiunt pisces sportulas fetidas et antiquas, recentes vero subintrant atque nouas, ut dicit Aresto. Similiter a pes abhorrent omne fetidum, ut dicitur. Ideo vulpes cuius fumus est valde fetidus foueam tari subintrat et eam defendans per fetorem de fouea tarum fugat ut dicit Plinius, et sic superat per fetorem quem vinee non poterat per virtutem. Est etiam fetor spirituum et nervorum infectiuus et ex naturali consistencia in innaturalem alteratiuus, ut in leprosis, quorum anhelitus fetidus sanos inficit et corrumpit. Est etiam fetor fetus animalium in utero extinctiuus, ut dicit Arestus, quod equasi sentit fetorem candele extincte facit abortiuus. Potest etiam fetor sic intendi quod erit mortis subite causatiuus, nam quedam est species serpentis cuius fetor subito interficit rem se odorantem, sicut basiliscus visum interficit se videntem, ut dicit Auicenna. Accidentaliter aliqui autem fetor inuadit, nam quedam sunt fetida medicamina, ut aloecaballinum et sulphur et asa fetida, et huiusmodi, que in multis causis conueniunt medicine, nam odoris sui grauitate humores putridos sive ad putredinem et fetorem dispositos ratione similitudinis attrahunt et extracos expellunt, nam natura abhorrens fetorem per medicine fetide presentiam irritatur, contra ipsam ideo recolligit se totam ut contra suam dimicet inimicam. Fetor itaque, id est fetida medicina occasionaliter est expulsio fetidorum et dum unum fetidum assumit aliud fetidum pariter cum ipso remouet. Similiter fetor lane vestis vel filtri combustis seu cornu caprini exusti naribus salubriter apponunt ut sopor hystericus excutitur, ut dicit Constantinus. Nam spiritus abhorrentes fetorem fugiunt ad interiora cerebri ubi est causa morbi et quorum concursu inuaditur natura contra morbum et ideo facilius digerit et dissoluit materiam apostematis que causa fuit false somnolentie et soporis, ut dicit idem. Eodem modo in causa matricis quando nimis eleuatur comprimendo spiritualia, et fetida naribus et aromatica partibus inferioribus vtiliter adhibentur. Nam

natura fugiens fetorem recurrit ad matricem et sentiendo odorem inferius illac tendit, et sic matricem ad locum de bitum secum ducit. Quamuis etiam odor odori non contrarietur, aliquis tamen fetor alicui fetori contrariatur, ut fetor sterquilini ex fetore alij effugatur, ubi etiam omnes fetent unius fetor minime sentitur quia vnus ab alio absorbetur. De rebus autem odoriferis quere super pra in tractatu, xvij, de herbis et speciebus et plantis.

Capitulum XL

De sapore

Sapor autem est sensatum gustus. Sicut enim color est obiectum visus, sic sapor est rei proprietatis iudicio animae se offerens per viam gustus. Sapor itaque est rei proprietatis solo gustu perceptibilis, hoc autem dico in principio quia alio modo iudicant de saporibus et saporibus principibus philosophi et alio modo medici. Sed de illa murmuratio est quod stionum nihil adpositum, quia illas solas saporum differentias et operationes causas hic inquirimus put sacre scripture conueniunt ad eliciendum ex vaporibus proprietatibus aliquos mysticos intellectus, nisi ad presens de alijs non curamus. Est ergo sapor proprium obiectum gustus et cuius presentia sensus in organo gustabili telecratur vel tristratur, et secundum ysaia, in diebus Saporum octo sunt differentie, scilicet dulcis, vinctuosus, salus, amarus, acutus, acetosus, ponticus, stipticus, additur etiam his insipidus, sic sunt nouem, sed abusiue dicitur sapor quod sapore caret. Pertinet autem quinque ad caliditatem et calidam complexionem, scilicet dulcis, vinctuosus, salus, amarus, acutus, relique frigide sunt complexionis, scilicet ponticus, stipticus, acetosus et insipidus. Duo autem sunt que faciunt saporem, scilicet complexio et substantia, et substantia est triplex, scilicet grossa subtilis et mediocris. Complexio itaque calida et blanda in secundo gradu cum grossa substantia facit saporem dulcem. Calida vero et humida in fine secundi gradus est subre

Liber. XIX

li substantia facit vinctuosum. et dicitur vinctuosum subtile quod transitum ad transitum. quod defacili transit in sumum. Patet autem a ctualem grossiciem ratione cuius est opulatum. sed potentialem habet subtilitatem in substantia ratione cuius est velociter transitivum. Complexio autem calida et sicca in fine secundi gradus cum mediocri substantia facit salium. calidum et siccum in tertio gradu cum grossa substantia facit amarum. Sed complexio calida et sicca in quarto gradu cum subtili substantia facit acutum. et ita super caliditatem fundantur quinque saporibus. Frigida autem et sicca complexio in tertio gradu cum grossa substantia facit ponticum qualis est in fructibus immaturis. Frigida quoque et sicca in secundo gradu cum mediocri substantia facit saporem stipticum. qualis est in rosas et in coctanis maturis. Frigida autem et sicca in secundo gradu cum substantia subtili facit saporem acerosum. Frigida vero complexio et humida in primo gradu cum mediocri substantia facit saporem inspidum. qualis est in albumine oui. Patet ergo quod tres saporibus sunt testimonia subtilis substantie. scilicet acutus. vinctuosus. et acerosus. et sunt tria testimonia grosse substantie scilicet ponticus. amarus. et dulcis. Similiter tres sunt saporibus testimonia substantie mediocris scilicet stipticus. salis et inspidus.

Capitulum. XLI

De pura dulcedine et eius effectu.

Dulcis itaque sapor generatur et temperata. caliditate et grossa substantia. unde dulcedo lingue apposita moderate aperit. moderate calefacit. moderate humectat unde grossicies substantie moderate subintrans poros apertos diu ibi manet. et ideo anima in tali temperantia gaudet. Unde plus delectatur natura in dulcedine quam in aliis saporibus. preterea nulla res est ita temperata et affinis humane complexionum equali sicut dulcedo. et

ideo humana complexio que est vicina temperantie equali in dulcedine sibi sibi non delectatur.

Capitulum XLII

De sapore dulci

Humidum autem saporem faciendum quattuor conveniunt elementa non tamen equali portione. ignis enim et aer superabundant. unde ex igne calor et ex aere humor innascitur. queduo scilicet calor et humor necessarii sunt ad cuiuslibet rei generationem. Calor autem temperatus agens in humorem ipsum calefacit dissolvit et deputat ab humore terrestri et substantia mollescitur. unde partes ignee et aeree augmentantur et humiditas inspissatur. et sic grossa substantia in qua fundatur dulcis sapor generatur. Unde dulcis sapor quando caret omni macula acuminis omnibus saporibus suavior erit. ut dicit philosophus. quia eius natura sanguini est vicina. et ideo letificat et mundificat. nocentibus gustibus humectat temperate sine labore nature. Est autem dulcedo aliquando pura quattuor qualitatum mediocriter contentiva. ut in zucara. aliquando est vitiositata et grossicies admixta. ut in dactylis. aliquando acumini coniuncta ut in melle. Prima dulcedo maxime conveniens est nature. sed aliquando accidentaliter nocet nature quando scilicet natura plus recipit quam digerere possit. et tunc solet esse causa alicuius opilationis. quia dulcium superfluitas in poris venarum immiscatur. Dulcia itaque mollescunt membra. lauant. colant et mundificant. parum naturaliter nutriunt. accidentaliter autem multum. Mollescunt quidem quia humiditas materiam mollem reddit. caliditas tempore solvit. unde materia que prius erat spissa. modo mollescitur. dissoluta abstrahitur et mundificatur. nutriunt autem parum naturaliter. quia dulcia grossa sunt in substantia et sua grossicie poros penetrare non possunt. et ora venarum opilat et cito satiatur. accidit tamen multum

nutriunt. qz dulcia humane nature siue
complectioni sunt similia et amica. et id
in magna quantitate assumuntur. et qz gros-
sa sunt in substantia calor agens in ea mul-
tum sanguinem generat et ille sanguis
multum nutrit. **Dulcedo** vero que visco-
sitati est admixta multum quidem nutrit
sed multa tamen nocumenta generat ac-
cidentaliter et inducit. ut dicit ysa. quia
talis dulcedo opilationem generat et pu-
tredini defacili appropinquat. inflatio-
nem et rugitum generat. febrem inter-
polatam facile commouet et suscitatur et co-
lericam inflationem commouet vel augmen-
tat. **Est** igitur dulcedo pura et per alicui
rei admixtionem non infecta inter saporum
differentias sensus maxime delectatiua
nature amica et ei potissime assimilati-
ua. reprobatorum in corpore facilius repa-
ratiua. virtutum et spirituum debili-
um maxime confortatiua. omnium mem-
brorum precipue nutritiua. **Dicitur** enim ysaac.
Proprius nutrimenti sapor dulcedo est.
In sua substantia aliquam habuerit vis-
cositatem. stabilis enim est in membris
unde non defacili est in membris disso-
lutionis receptiua nec nutriunt aliqua
que dulcedine non sunt mixta. vnde sa-
pores dulcedini contrarij propter contrari-
etatem quam habent ad humanam comple-
ctionem parui aut nullius sunt penitus nu-
trimenti. **Ex** commixtione tamen saporum
inter se contrariorum vnus bonus sapor me-
dius generatur in quo latet dulcedo
ratione cuius ille sapor medius nature
ueniens est corporis nutritiuus vtz in sal-
samentis. et etiam in pigmentis in quibus
contraria recipiunt. **Ante** partem quod dulce
do omnium saporum delectabilium est origo si-
cut albedo omnium colorum est principium. ut
dicitur in li. de sen. et sen. vbi dicitur nigre-
do est priuatio albi in perspicuo. sicut ama-
ritudo est priuatio dulcedinis in humido.
Dulcedo adhuc est spiritalium mem-
brorum amica quia ipsorum est lenitiua. et omnis
aspirantis mitigatiua. clarificatiua vocis
et arteriarum ab omni superfluo purgatiua
cannalium pulmonis et meatuum pectoris a-
peritiua. et omnium immundiciarum vitule et
gutturis absterfina. catarrhi et humoris

superflui circa spiritalia dissolutiua. et om-
nium organorum vitalis spiritus ad tebi-
tam consistentiam reductiua. omnis tumoris
squinantici repressiua. et suffocatis hu-
midi etiam in membris spiritalibus con-
sumptiua. **Sunt** autem quedam dulcia que
occasionaliter multorum malorum sunt corpo-
ri illatiua. sunt enim vinctuositas et in-
flationis generatiua. **Cum** enim maior
est ex calore dulcis resolutio quam sit humi-
di resoluti incorporatio vel saltem sum-
ptio. necesse est ibi fieri multi vaporis
fumosi generatiorem et sic loci ex vapore
distensio et per consequens inflatio dolor
et gurgulatio contingit. **Item** ex eadem
causa dulcia sunt appetitus debilitatiua
quia substantie sue grossicie cito sunt vacui
stomachi repletiua et meatuum oppilati-
ua. **Item** colere rubeae augmentatiua. nam
cum sint calida calidi humoris sunt exci-
tatiua. et ideo obsunt illis qui ex causa cali-
da et intensa patiuntur. **Item** putredinis
et corruptionis sunt inductiua. quoniam enim
superabundans calor superabundantes hu-
miditatem dissoluit. et consumere totum
vel digerere non sufficit corruptam mate-
riam derelinquit. **Item** splenis renum et
patis sunt oppilatiua. et hoc accidit quia sua
grossicie substantiali subtiles poros illa-
rum regionum obturant. vel quia partes
ille ratione dulcis plus desiderant quam di-
gerant vel consumant. et ideo ex superfluo
humore attracto et non digesto nec ali-
as euacuato ille partes merito oppilan-
tur. **Item** dulcia ratione predicta sunt cal-
culi generatiua tam in renibus quam in ves-
ica. nam quoniam ille partes ratione dulcedinis
sibi attrahunt humiores consules que subtili-
ora sunt vel cum vrina educuntur vel vi calo-
ris consumunt. vnde quoniam plus attrahit quam na-
ture sufficiat. oportet quod vel vi nature quod est
superfluum expellat. vel quod grossius est ibi re-
maneat. et eliquato humore calore defice-
cante induratur. et precedente tempe pau-
latim putrificatur et iduricie lapidis con-
mutatur ut expressit dicit ysa. **Item** etiam
de causis matricis occurrunt. **Ex** predictis
partibus quod dulcia nature sunt vitia. alij ve-
ro sunt que videntur esse dulcia. et tamen
sunt mortifera et nociua.

Lib. XIX

Capitulū XLIII

De sapore vinctuoso

Sapor vinctuosus generatur ex calido et humido in subtili substantia. et ideo vinctuositas appositae linque magis aperit et dissoluit et subtilis substantia magis subintrat. et quod caliditas eius parum remouet a temperamento animalis ipsius dulcedinem potest accipere et in ea maxime congaudere. Ad vinctuosum autem saporem efficiendum plus de igne quam alijs elementis conuenit. et post de aere. Maior igitur actio caloris in humidum agens magis dissoluit et tepurat. unde aquose partes et terrestres minorantur et ignee cum aereis augmentantur et inde sapor gignitur vinctuosus. Sunt autem vinctuosa cibaria appetitus debilitata et fastidij inducunt quia accepta in stomacho resoluuntur in fumositatem cum aere sint substantie que petit superiora replendo os stomachi et inducit fastidium et diminuit appetitum. Item vinctuosa sunt supenata natura. leuitate enim sua eleuantur ad superiora. cum valde sint fumosa. Item digestionis sunt impeditiua quod vinctuositate sua villos stomachi replent et leniunt unde cibi assumpti cum non possint decoqui crudi et indigesti emittuntur vinctuositate enim sua inuiscant cibos et lubrificat. et ideo emittuntur ante quam digerantur. Item parum sunt nutritiua. quod ora venatum cito replent et parum de eis assumitur. et quod assumitur propter sue substantie subtilitatem cito consumitur. Item caloris sunt inflammatiua. ignis enim non nutritur nisi aere mediante. vinctuosa vero cito in aeream substantiam transeunt. unde illa vinctuosa que habent maiorem aquositate minus pertinent ad naturam aeris. et etiam minus bene nutriunt ignem ut in ancungia porcina que minus nutrit ignem quam ouina. quod minus habet aereitatis in sua compositione et plus aquositate quam ouina. Item febrilis caloris sunt nutritiua et ideo carnes phibentur in febre acuta. quod timetur vinctuositas intermixta qua calor febrilis irritatur. Item splenis et epatis sunt opilatiua

propter sui grossiciem actualem. nam propter suam dulcedinem cito attrahuntur et sua grossicie poro defacili opulant. Item coloris capitis sunt excitatiua. nam ex fumorum multitudine repletur caput. et miringe cerebri distendunt. Item membrorum spiritalium sunt lenitiua. ut in burito. Tamen quedam vinctuosa nocent pectori propter annexam siccitatem ut oleum nucum. quod talia non habent puram vinctuositates. Item color exterior sunt nutritiua et duricie mollitiua. apostematum maturatiua. et saniei generatiua. humiditate enim sua saniem generant quod per ea plus dissoluitur quam consumatur. ex calore enim debili et humiditate multa fit sanies et corruptio.

Capitulū XLIII

De sapore falso

Falsus sapor fit ex caliditate et siccitate in substantia mediocri unde caliditas cum siccitate cum sit remota a temperantia multos aperit poros quia siccitas iuncta calori magis laxat. iuncta vero frigiditati magis constringit et ideo eius substantia multum subintrat poros. et quia magna fit disgregatio partium et multa substantie subintratio animalis in ipsius presentia non gaudet. imo potius ipsum horret. Ad falsum autem saporem quatuor conueniunt elementa quaedam tamen proportione non equali. dominantur enim ignis et terra. mediocriter tamen ex moderato igne fit moderatus calor. et ex moderata terra fit moderata siccitas. Ex moderato autem calore moderata fit ebullitio et excoctio humiditatis. unde aquose et aeree partes dissoluantur in igneas mediocriter et ex moderata siccitate moderate substantia desiccatur. et ita remanet substantia mediocri. Unde falsus sapor habet fieri ex moderato dominio caliditatis et siccitatis in substantia mediocri. Habet autem falsa mundificatiua quod sumpta interius calore suo et siccitate humiditate dissoluit. falsedine autem et nitrositate sua stomachum et testina mordificat et sic mordificata mouetur dissoluta humiditas emittatur sic fit mundificatiua

tio. Item dure carnis sunt mollificati /
 ua. nam sua caliditate et siccitate super /
 suam humiditatem compactam resol /
 uunt et relaxant. et sic mollificant. Item
 substantie molles sunt induratiua. nam
 sua caliditate et siccitate super suam humi /
 ditatem consumunt. et sic partes aereas plus
 compingunt. Item substantie rei sunt re /
 puratiua et per consequens conseruatiua.
 nam salsa in quantum humiditas dissol /
 uunt tantum consumunt. et ideo putredo a
 liquo casu generata calore et siccitate sal /
 sedinis consumitur et annihilatur. Habz in
 super salsedo multum terrestretatis. ut di /
 citur in die. ratione cuius carnes indurat
 et minus reddit aptas corruptioni ut di /
 citur ibidem. Item scabiei et exterioris
 suffusionis cutis et corporis sunt ablatiua
 et hoc consumendo humores superfluos
 tam superficiales quam intercutaneos et cuti /
 tem a superfluis abstergendo. Item tunc /
 raris ydopici sunt repressiua et hoc ex ra /
 tione supradicta quia desiccant et consumunt
 omnia in talibus locis aggregata. Item
 morsus canis rabidi et aliorum venenorum
 sunt curatiua et totius venenositatis ex /
 tractiua. unde prodest cito lauare talia
 vulnera in aqua salsa. quia maliciam extra /
 hit et venenum ut dicitur idem. Item caro
 multum salsa ad temperamentum optimum
 reuocatur si in aqua salsa ponatur. nec salsedo
 a talibus melius extrahitur quam ex ear /
 massa prius aliquo tempore in salsa aqua
 temperetur. et hoc puto accidere ratione huius /
 tudinis cum aqua salsa que ratione calo /
 ris accidentalis et naturalis in ipsa do /
 minantis attrahit sibi simile quod inue /
 nit in substantia carnis salse. Item sal in
 igne induratur. in aqua vero dissoluitur
 et annihilatur. nec mirum quia si congelati /
 o et induratio facta est per siccitatem oportet
 ut salis dissolutio fiat per humidita /
 tatem. sicut patet in sepe in quo fit indura /
 tio et congelatio per frigiditatem. et ideo
 non est mirum si fiat resolutio per calidi /
 tatem. De his quere supra in li. vii. de ve /
 nis terre in ca. de sale.

Capitulum XLV

De sapore amaro

Sapor amarus fit ex caliditate in
 tertio gradu. et siccitate ut secun /
 do gradu in grossa substantia. vnde
 caliditas cum siccitate multum subintrat
 multum disiungit. vnde instrumentum
 leditur et fit sapor amarus abominabi /
 lis gustui et contrarius ad cuius composi /
 tionem quattuor elementa conueniunt
 proportione quadam. sed magis inequali
 ibi enim ignis et terra dominantur. sed
 plus est ibi terra quam ignis. An de ma /
 iori dominio caloris magna fit ebullitio
 vnde aquee et aeree partes magis dis /
 soluuntur in igneas et terrestres conden /
 santur. sed quia mediocre est dominium sic /
 citatis non attenuatur. et ita substantia
 remanet grossa in qua ex actione caloris
 et siccitatis fundatur amaritudo. Omnia
 autem amara contristant gustum ma /
 gis quam aliqua alia que habent simplices
 sapores. quia maxime faciunt continuitatis
 solutionem in lingua. licet autem a /
 mara habeant minorem caliditatem quam
 acuta. maiorem tamen faciunt. solutio /
 nem continuitatis propter sue substantie
 grossitatem que se interponit et comprimit
 maioris efficiet lesionem. Item
 amara sunt colere purgatiua. vel quia co /
 lere sunt similia in complexionem. vel quia
 colera cum sit porosa permittit amara su /
 os poros subintrare et dividendo partes
 a partibus eam faciunt fluxibilem et co /
 leram liquefactam sic educunt. Item ama /
 ra sunt appetitus excitatiua quia colera
 educunt que tanquam res leuis solet colli /
 gi circa officium stomachi et appetitum
 debilitare. Ad hoc etiam facit amarorum
 grossitudo quia comprimit cibaria in fi /
 dum stomachi et sic superiora inanitate ci /
 bum petunt. Item amara splenis et pa /
 tis sunt expulsiua. nam calore suo po /
 ros aperunt. et humores dissolunt et
 grossicie sua comprimendo humores re /
 solutos educunt. Item amara sunt con /
 traria vermicibus et lumbricorum interfecti /
 ua. nec mirum. quia vermes illi de flegmate
 corrupto accidunt. de flegmateque vi /
 uunt. et ideo colerica et amara eis aduen /
 santur. quia colera flegmati contraria est.
 Item spiritualibus membris sunt nocua et tunc

Lib. XIX

perasperitate substantie q̄ p̄ intensam sic
citatem eorundem sunt exasperatiua. Itē
amara in exterioribus sunt cōseruatiua
si enim distem p̄nt̄ cum aliquo liquido
habent illa tria que sunt necessaria ad cō
seruatiōem. tantum enim cōsumunt q̄/
cum dissoluit. et subintrant in p̄fundū
acumine et calore suo grossam etiam ha
bent substantiam ex qua rem iuuat et fa
ciunt eam minus passibile. Item frigi
de arterie et paralisis sunt curatiua dis
soluendo materia; et cōsumendo. Item
frigide scabiei sunt desiccatiua. Itē mea
tuum renum et vesice sunt aptiua et calu
li dissolutiua. matricis confortatiua et
menstrualis sup̄fluitatis puocatiua et
ductiua. et ad multa alia sunt magis ne
cessaria q̄ dulcia q̄ uis gustui sunt no
ticia.

Capitulum XLVI

De sapore acuto

Apor acutus fit ex caliditate et
siccitate existente in quarto gra
du cum substantia subtili vñ fit
poroz nimia apertio et p̄tium segregatiō
et q̄ substantia eius est subtilis multū
penetrat et subintrat vnde organum gu
stus suo acumine incendit. ad cuius p̄fe
ctiōem quattuor elementa cōueniūt sed
non equaliter q̄ plus concurret de igne
et de terra q̄ de alijs. et ideo p̄pter domi
nium ignis acuta sunt et valde calida et
a terra valde sicca. Et maximo aut̄ vñ
caloris maxima fit ebullitiō et resolutio
aerearii p̄tium et aquearum in igneas
vnde ignee p̄tes acūtur et ex nimia siccī
tate substantia desiccatur. attenuatur et
subtrahitur. et ita fit acutus sapor ex ma
gno dominio calidi et sicci in substantia te
nui et subtili. Sunt aut̄ acuta corrosiua
q̄ valde sunt calida et sicca et fit dissolu
tiō magna. et substantia subtilis et acu
ta subintrans p̄tes a p̄tibus disgregat
ita fit corrosio. It̄ acuta sūt incisua et dis
solutiua q̄ r̄ q̄litate et subā dissoluit et se
parant p̄tem a parte et p̄funde intrant
et ideo dissolunt et incidunt. Itēz viri
tutis appetitiue sunt confortatiua q̄ me
broz cōsumunt sup̄fluitatem. vnde p̄til

ināntis fit ratione vacui appetit̄. mox
dicant etiam nervos sensibiles et p̄gūit
acumine suo. et sic pungendo excitant ap
petitum. Itēz patum sunt nutritiua q̄
ex nimia caliditate et siccitate potius fit
adustio q̄ digestio. et ideo dant modicū
nutrimentum. Preterea subtilis sunt
substantie et ideo defacili consumuntur
et a membris cito dilabuntur. Insuper
nature sunt contraria ex sua complexio
ne et ideo quia abominabilia sunt non
appetit ea natura sed potius abhorret et
repellit.

Capitulum XLVII

De sapore acetoso

Apor acetosus fit ex frigiditate
et siccitate existente in gradu se
cundo cū substantia subtili. vñ
de acetosum lingue appositum qualita
tibus constringit. substantia penetrat. et
ita ex duobus cōtrarijs actionibus fit
sapor acetosus. ad cuius completionem
quattuor elementa conueniunt quadā
portione sed non equali. Est autem ibi
dominium aque et terre mediocriter et ex
mediocritomino aque est ibi frigiditas
mediocriter. et ex mediocritomino terre
mediocriter siccitas generatur. ex frigidī
tate autem reprimitur calor qui repres
sus modicam facit ebullitiōem. Cū igne
aut̄ partes et aereas resoluūt defacili et cō
sumit tanq̄ subtiliores. terrestres autē
et aquosas dissoluit. Sed p̄ sui parui
tate eas consumere non potest. Cū par
tes ille subtrahuntur sed non consumun
tur. et ita frigiditas et siccitas dominan
tur cum subtili substantia et sapor gigni
tur acetosus acetosa puocant appetitū.
quia ex frigiditate et siccitate motum ha
bent ad centrum. Unde comprimuntur
cibaria ad fundum et sic os stomachi et
uacuant. qui sentiens suam inanitiōem
cibum appetit. Nam desiderium compo
sita est opatio ex appetitiua virtute na
turali et animali sensibili. Item soluit
ventrem plenum et constipant in anitū
Nam subtilitas substantie acetose inue
niēs mltā humiditatē i stomacho incidit

eam et subtiliat. et sic eum facit ad fluxum et euaaiationem. Sed quoniam stomachus est vacuus quam inueniunt humiditatem quam acetosa desiccant siccitate et ostriunt frigiditate. Item opilatioes splenis et epatis aperunt. quoniam non qualitate sed substantie subtilitate humores in poris aperunt incidunt et dissoluunt. Item acetosa spiritalibus obsunt frigiditate coartante et siccitate exasperante. Item posita in exterioribus calidos humores reperiunt. Unde tibi instate ex retentione menstruorum vel emorroidarum in calido acetolote defacili retumescunt. de hoc quere supra in tractatu de acetoso li. cxiij. ubi tractatur de vitibus et de vino.

Capitulum XLVIII

De sapore pontico

Ponticus sapor fit ex frigiditate et siccitate existente in tertio gradu cum grossa substantia. unde ponticum appositum lingue costringit substantia intrans poros partes condensat et ita accurrit sapor qui ponticus appellatur. Ad ponticum saporem perficiendum quatuor elementa conveniunt cum maiori tamen inaequalitate quoniam dominantur aqua terra ignis et aer substantia. Ex forti autem dominio aquae fortis fit frigiditas et ex terra multa siccitas. ideo non potest ibi fieri perfecta transmutatio cum ibi sit defectus caloris et humoris. unde cum frigiditas et siccitas ibi habeant dominium necesse est ut substantia remaneat grossa ex dominio frigiditatis et siccitatis. Valeret autem ponticus sapor si primum ut dicitur ysa. quoniam ponticitas coniuncta cum sapore delectante magis delectat. et cum tristate magis contristat. cuius ratio haec est quoniam ponticitas admixta rei dulci et vinctuosa si ingrediat poros. facit illam dulcedinem ibi diutius commorari ita firmius imprimitur tunc delectatio et diu durat. simile est de humore contristante. Hinc est quoniam caro que ossibus est vicina iocundior em habet iaporem. Omnia enim sunt melancolica. scilicet frigida et sicca. Caro vero in sui natura dulcis est et sanguinea. et ita est ibi ponticitatis et dulcedinis mixtio propter quod maius delectatio. ideo etiam caro cetivina est

iocunda et similiter luvina quoniam coniungitur ponticitas ex complexionem melancolicam et aialis et dulcedo ex parte carnis. econverso est de absinthio et fumo terre quando cum eis associatur amaritudo magis contristat gustum ut aloe vel aliquid simile. Item pontica appetitum excitant et post prandium laxant. cuius ratio est compressio cibario ad inferiora ad instar torcularis. ante prandium vero costringunt quoniam costringunt nervos et opilant meatus et ex substantie grossicie et frigiditatis et siccitatis qualitate. unde et sumpta cibaria retinentur et exire non permittuntur. Item grossicie sua epas et splenem opilant calculi generant colericam et yliacam passionem excitant. obturando sua grossicie intestina fimum ac fimum exire non permittunt spiritalia etiam membra ledunt et gravant quoniam ea exasperant et desiccant. exterius autem apposita vomitus sedant. tumores calidos reprimunt sanguinis fluxum incipiunt atque sistunt. nervos percipiunt. dentes exacerbant.

Capitulum XLIX

De sapore stiptico

Sapor stipticus ex frigiditate et siccitate in mediocri substantia generatur ad cuius perfectionem quatuor conveniunt elementa quadam proportione in equali. nam aqua et terra ibi predominantur. sed non tamen quantum in pontico. ex aqua autem accidit frigiditas et ex terra siccitas generatur. ex frigiditate primitur calor qui repercussus parvam facit ebullitionem. Unde et substantia partim resoluit sed non consumitur. sed ex siccitate aliquantum condensatur et quoniam siccitas non potest omnino desiccare nec omnino consumere remanet substantia mediocri. et ita pars quae sapor stipticus causatur ex frigiditate et siccitate in substantia mediocri. et in hoc differt a pontico qui ex eisdem causis quibus minus remissis in substantia grossa radicat. ideo stipticus sapor sub pontico continetur secundum ysa. qui tamen septem saporum dicit esse diversas. sub pontico stipticum cum comprehendit. Unde secundum ipsum ponticitas est in terra stipticitas. et stipticitas remissa ponticitas. unde non differunt simpliciter secundum species

Liber XIX

sed solū fm maiorē intēsiōē vel minorē
et ideo vterq; conuenit cū alio i effectu.
sed fm maioris et minoris.

Capitulum. L.

De sapore insipido

Sapor nonus dicitur insipidus si
ue sine sapore. et hoc potest dici du-
pliciter scilicet priuatiue et positue.
priuatiue dicitur insipidus cuius sapor sen-
su non potest comprehenditur ut sapor aque qui
gustui non percipitur propter eius maximam si-
militudinem ad organum gustus. quia aqua
est simplex in respectu lingue que qua-
tuor recipit in sua compositione. Positiue
dicitur sapor insipidus qui ultra primum
gradum ad aliquem ulteriores saporē non est
sensu determinatus. ut est albumen oui cuius
substantia est mediocriter et caliditas
vel frigiditas primi gradus distantiam
sensibiliter non excedens. talia insipida
sunt cucurbita. citrulli melones et huiusmodi.
quorum usus plus conuenit medicine quam
diete. partem enim nutriunt. quia saporē non ha-
bent telectabilem et substantiam habent flu-
ibilem. humiditate et frigiditate sua si-
militudinem mitigant. calorem et coleram extin-
guunt. fleuma augmētant et quotidianas
febres generant. et omnes alias fleumati-
cas frigiditas scilicet et humiditas nutriunt vel
prouocant passiones. Sapor itaque insipi-
dus causatur ex frigiditate et humiditate
in substantia mediocri ad cuius completio-
nem sicut et in alijs quatuor conueniunt ele-
menta sed non equali proportione. quia aqua
et aer principaliter. terra secundario pre-
dominat. propter fortiores ergo frigiditatem et
mediocrem siccitatem partes ignee et aeree
resoluntur in aqueas et in terrestres. sed
quia resistit omnium humiditatis non potest
compingi ex siccitate terrea ipsa substan-
tia. Relinquit ergo substantia mediocris
cum omnino frigiditatis et humiditatis que sunt
principia istius saporis qui abusiue sapor
insipidus nominatur. Decem igitur de saporibus
simplicibus quo ad eorum differentias et na-
turas dicta iam sufficiant. que omnia de di-
ctis ysa. constan. gal. et aliorum auctorum me-
dicine breuiter sunt excerpta. Sunt autem
tem quidam compositi saporis sicut et mixti

sunt colores pariter et odores. et hi sapor-
es sunt diuersas compositiones diuersimo-
do operantur. quia alio modo sapiunt in soli-
dis. alio modo in liquidis aliter in sensi-
bilibus et aliter in inanimatis. de quibus
in naturis et proprietatibus rerum et corporum
animatorum et inanimatorum in libris prece-
dentibus est ostensum. De liquoribus ta-
men in quibus fundati sunt saporis aliqui
arbitror hic supplenda que in libris supe-
rioribus casualiter sunt obmissa.

Capitulum. LI

De liquore

Liquor est liquidus humor in pla-
tis et animalium corporibus per dige-
stionem generatus. eliquatur vio-
lencia vel natura de substantia corporis mi-
xti vel expressus. Quilibet autem humor non
vocatur liquor sed solus ille qui artificiali-
ter vel naturaliter liquatur de plantis et re-
bus animatis ut lac et urina de animali-
bus. vinum et oleum de arboribus. mel de
floribus. siccera de fructibus. ceruisia de
granis. orizacta de pomis siluestribus et
granatis. Et inter hos liquores quidam
sunt compositi et quidam simplices nam
compositi dicuntur qui conficiuntur ex di-
uersis qui pariter commiscentur. Simpli-
ces vero sunt qui ita permanent sine com-
mixture aliqua prout a suis subiectis
primitus produciuntur. nullus tamen liquor est
simplex absolute propter solam aquam que
simplex dicitur prout in elementari prima
net puritate. Alii autem liquores omnes fi-
cut et humores ex quatuor elementis con-
stituuntur. simplices tamen dicuntur qui cum
alijs non miscentur. Simples etiam di-
cuntur in quibus simplices elementorum
qualitates ex prima compositione domi-
nant. et que a terrestri seculentia naturali-
ter vel accidentaliter plus colantur. Secundum
autem varias commixiones liquorum et qua-
litate elementarium predominantem com-
plexiones varios sortiuntur odores pa-
riter et saporis. Nam illi liquores in quibus
predominat calidum cum humido sunt
dulciores. in quibus autem calidum cum
siccum sunt acutiores. in quibus vero pre-
existit frigidum cum siccum sunt acetosiores

et stipticiores. sed in quibus frigidum cum humido sunt gustui insipidiores. ut patet in ptisana et hmoi. Quidam autem liquores de quibusdam arboribus incisis corticibus per attractionem caloris solaris sponte egrediuntur ut balsamus et terebintina lacrima. que calore prius mundatur et in mirre substantiam indurant. Quidam vero de fructibus arborum per exsensionem colliguntur ut vinum oleum ficera et huiusmodi. Quidam vero per exsensionem ignis liquidiores partes quosdam lignorum in extremitatibus educetes magno artificio acquiruntur ut colophoniam. pix liquida oleum iuniperi et similia. Quidam autem ex herbis succis exprimitur ut opium aloes et hmoi. qui postea calore ignis vel solis deficcantur. Et quidam ex rore celi extrema florum profundentes et se circa eorum superficiem inuiscentes apum ministerio colliguntur ut mel. Et quidam ex venis terre hauriuntur ut aqua salinativa. nitrosa aluminosa et hmoi. de quibus arte vel natura fit sal niterium alumen et hmoi. De his omnibus liquorum differentiis proprietatibus et causis sufficienter dictum est supra in li. xvij. de herbis et arboribus et earum succis. et li. xvi. de venis terre. et libro. viij. de passionibus aeris ubi tangitur de natura manne et mellis que dicuntur de aere generari. De melle tamen aliqua sunt hic dicenda. et de lacte sero et butyro que de animalibus venibus emunguntur. de quibus superius est omisium.

Capitulum. LII.

De liquore specialiter primo de melle. Et ut dicit Thidoro libro. xx. dicitur a mellisse grece id est apibus latine. Si enim apes vocantur. nam apum solertia mirando nature artificio parantur mella que primitus de rore aeris sunt creata et in arundinum folijs adinuenta. Unde et virgilius. Protinus aerei mellis celestia dona. Unde adhuc in india et in arabia inveniuntur in similitudinem salis tamis et folijs dependente. ut dicit idem. Est autem omne mel generaliter dulce. Sardum tamen est amarum absinthij causa cuius copia illius re-

gionis aperule nutriuntur. Dicunt autem medici qui de rerum tractant naturis precipue Gal. quod mel pueris et iuuenibus et perfectis vitis in quibus abundat calor aibus est inutilis et nociuus. senibus autem qui parua vita laborant et frigore dicitur cum vino veteri et cibis calidis conuenire. Hucusque Thidoro libro. xx. cap. i. Est itaque mel liquor dulcissimus a materia purissima arte medicinali generatur. cui tamen et ex calore apis mellis substantiam componit. et admixtione alicuius calidi se cum mellis substantia admiscens acumen cum dulcedine est admixtum. Unde et mellis dulcedo ceteris est magis calida sed minus humida ut dicit ysaac. Mel igitur cum sit habens multum caloris et aereitatis et minus terreitatis et aqueitatis propter siccitatem tam terre quam ignis. multum habens siccitatis et acuminis et minus frigiditatis et humoris. et ideo iudicatur mel calidum et siccum in fine secundi gradus. Tamen quod substantia eius est vicina temperamento et mediocritati. multum est multiplicatum. lauatium et subtiliatium. et suo calore grossorum humorum in corpore incisuum et humorum putridorum expulsuum. Quia enim mel calidum acumini est propinquum et ideo intestinorum est pungituum et ad feces expellendas commotuum. Item talis dulcedo sicut mellis multum est habens acuminis et caloris. non tamen operat meatum splenis et epatis. sicut et illa in quibus pura dulcedo inuenitur ut dicit ysaac cap. de quatuor differentiis dulcedinis et saporis. Est itaque mel ratione equalitatis et temperamenti multum nature conueniens et amicum. sui ad membra multum assimilatum. peditorum restitutum. rebilium membrorum confortatum. sua grossicie nociuorum fluxuum interceptuum. et latitudinis pororum restrictuum. nature bene tempore custodituum. et humorum paratorum ad fluxum nimium cohibituum. nihilominus est mel nociuorum humorum laxatum. nam contrarias habet qualitates in effectu. et sine contrarias materie dispositiones in quas agit. nam nimis laesas reprimat et

Liber XIX

constipat. nimis duras diuidit et relaxat. vt dicit ysa. Est autem mel conseruatiuum. mundificatiuum. amaritudinis temperatiuum. et ideo ponitur in medicinis ad conseruandū et ad mundificandum. et ad amaritudinem specierum temperandum. vt dicitur in anitodatio nicolai. Tamen mel crudum non multum bene respumatū valde est ventosum et in flatium. rugitus in ventre generatiuum in malos humores facilius conuersiui. splenis et epatis viscositate sua opilatiuum. colete inflamatiuum. et febris diurne inductiuum. ypodriozum extensiuum. yliacis et colicis nociuum. Mel igitur dicit Constan. et ysa. in dieb. diuersas habet actiones. quia in quibusdam salubre est et sanitatis custoditiuum. quibusdam vero stipticum est et morborū generatiuum. et est veneni oculcatiuius. quāto magis rufum tanto magis est calidum et acutum et humorum magis incisiuum penetratiuius et colatiuius quāto magis est album minus est calidum et acuti et tanto melius quanto dulcius purius et odorabilius inuenitur.

Capitulum. LIII.

De fauo

Fauus a fouendo est dictus. nam fauus dicitur mel mixtum cum cera. infra enim cellulas de cera miro artificio compositas apes mel recolligunt. et eius liquoris substantiam in tus fouent et sic dicitur fauus quasi fouus siue fouens eo quod mel foueat et contineat intra se. Mel fauus a fauore est dictus. nam valde fauorabilis gustui est et delectabilis ad edendum. Unde sicut Plin. libro. xx. Fauus a fagin grece dicitur. quia magis comeditur quam bibitur. fagin enim grece est comedere latine. Quidam tamen vocant mel fauum a cera aliqua tum et optime repuratum in quo summa dulcedinem gustus experitur. Fauus melis petit et requirit maxime animal quod ab amore mellis melota dicitur. vnde a melle melus vel melota est dictus. vt dicit hugui. Similiter versus super omnia mel diligit et pro fauis extrahendis non

sine sui discrimine in artores altas seant dicit. Aliquotiens autem inter fauos vt dicit Apresso. libro. viij. in profundo aluearis generatur quidam vermes parui sicut aranee. et quando crescunt faciunt texturam circa fauos et dominatur super totum aluear et ideo putrescit mel etc. Item ibidem. bonum est mel quod extrahitur de noua cera. nam mel quod diu manet in cera antiqua fit rubeum. et corruptio illius mellis est sicut corruptio vini in vitibus. et propter hoc debet extrahi. et est mel bonum quando est simile auro. vt dicit idem. Item dicit idem quod apes sedent super aluearia et sugunt quod est superfluum in fauis. et dicitur quod si non facerent hoc. corrumpereetur illud quod est in fauis et generaretur aranea et sedent super fauos et solcite custodiunt ne illa aranea inualeat. et si inuenerint eam fit eis cibus. aliter autem omnes morerentur.

Capitulum. LIIII.

De mulso

Mulsum est potio vel poculum ex aqua vel vino et melle comixtum quod greci mellicatum vocant sicut et ydromel quod ex melle et succo macianorum est comixtum sicut et rodomel dicitur eo quod succo rose mel miscetur.

Capitulum. LV.

De medone

Medo vel medus quasi melus dicitur. Et est potus confectus ex melle et aqua. optime defecatus et decoctus. qui si crudus fuerit et mel minus bene respumatatum inflationem generat in ventre et rugitus ac durissimas torsiones. et quia defacili resoluitur in fumos caput petit et diuersas ei ingerit passiones. Bene vero decoctus et defecatus gustum delectat. vocem clarificat. arterias gutturis et cannales pulmōis mundificat. cor letificat et confortat. corpus nutrit et impinguat. epaticis tamen et splenicis et calculosis minus competit. quia meatus stringit et opilat. quan

vos enim cum mirto et alijs herbis aromaticis condit ut sanior reddat et odoratioz et diuturnius custodiat.

Capitulum. LVI

De clareto

Claretum ex vino et melle et speciebus aromaticis est confectum. Nam species aromaticae in subtilissimum puluerem conteruntur et in sacco lineo vel mundo cum melle vel zucca reponuntur. vino autem optimo species perfunduntur et reperfunduntur. quemadmodum fit liquoria. et tam diu renouatur perfusio donec virtus specierum vino incorporatur et optime clarificetur. unde a vino contrahit fortitudinem et acumen. a speciebus autem retinet aromaticitatem et odorem. sed a melle dulcedinem mutat et saporem.

Capitulum. LVII.

De pigmento

Pigmentum ut dicit hugui. dicitur quasi pilis mentum quod scilicet in pila est contusum nam in pila species aromaticae aguntur ex quibus arte pigmentaria quedam delicata pocula et electuaria conficiuntur. unde et pigmentarii dicitur qui species vendit. conterunt conficiunt et componunt.

Capitulum. LVIII.

De orimelle

Orimel dicitur acidum mel. eo quod ex aceto et melle eius materia conficiatur. Nam primo acetum cum herbis necessarijs et radicibus diureticis diu decoquitur. colato aceto mel purum et optime defecatum additur. et ad lentum ignem usque ad spissitudinem iterum decoquitur et bullitur ac reputatur cum albumine oui cum aceto distempato et in orimelle parum decocto. nam omnes immundicias mellis et herbarum ad se attrahit albumen oui et supernatando usque ad orimellis superficiem secum ducit. quas immundicias cum penna pigmentarii seu medicus caute remouet et reponit et sic orimel in pixide munda repo-

nitur. Datur autem cum aqua calida ad materiam compacte digestionem mollificationem. diuisionem. mundificationem. pororum apertionem. et opilationum dissolutionem. posset enim medicina defacili inducere periculum si non prepararetur ad facilem eductionem et cum orimelle non preceperet digestionem. Ad simili arte et ad consimiles usus de aqua et zucca cum diuersis speciebus fit syrupus nunc violaceus et laxatiuus nunc roseus et constipatiuus. nunc simplex. nunc compositus.

Capitulum. LIX

De cera

Cera est fer mellis intra cuius substantiam liquor melleus ab apibus est collectus. Corripit autem ipsum mel. ut dicit Arest. libro. iij. quando nimis diu cum cere fecibus admiscetur. et ideo qui vult mel in sua puritate reseruare debet ipsum tempestiue a cere substantia separare. Habet autem hoc cera proprium quod inter omnium liquorum feces supernatatur et cum calefcit ad fundum non descendit sed potius querens superficiem sursum tendit. et hoc faciunt partes ignee et aeree que in eius substantia dominantur. unde cera in aqua calida resoluta deorsum premit aquam et per eius superficiem se diffundit. nam multum habet aeree leuitatis ratione cuius sic ascendit. Cera autem quanto est recentior tanto est odoratioz. ductilioz. purior. et ad diuersarum impressionem et figurarum susceptionem aptior et tam fortissime suscepta quam scripturae in ea impressae est durabilior. et talis cera virginea appellatur. Est insuper cera multis vsibus necessaria atque apta. valet enim in medicinis in confectioibus varijs et vnguentis. Nam virtutem habet calefactiuam resolutiuam. apertiuam. maturatiuam. attractiuam. euaporatiuam et consumptiuam. valet etiam ad luminis nutrimentum. et ideo cera seruit in templis et aris et in mensis tomioz. Unde a cera vel a cereis dicuntur cerimonie. quia in templorum cerimonijs

Liber XIX

cerei offererantur et adhuc offerantur. vt dicit **Hugui.** vnde qui seruiunt de cā delis cereis in ecclesia dicuntur cerofetarij. sicut qui seruiunt in regum ꝛ pontificum aulis primicerij nominantur. vt dicit idem. **Sigillis** etiam cereis litere muniuntur et signantur ac secreta occultantur. priuilegia confirmantur. **Tabule** cera simplici vel colorata replentur et ornantur in quibus variarum literarum characteres stili officio vel inscribuntur vel etiam complanantur. **Annis** quoque literis ad vsus varios incerantur. **Libros** etiam inuolutos tutos reddit ne aqua vel pluuia perfundantur. nam cera quandam habet vinctuositatē per quam humida fugat. et per pannorum poros stillicidia penetrare non permittit. in calore liquefcit et deficit. frigore vero indurascit. humidis et humefactis cedit. sic cis vero et asperis inhxrescit. et ideo humectantur sigilla ne adhxreat cera illorum literis et figuris.

Capitulum. LX

De cereo
Cereus per deriuationem a cera qua formatur est nominatus. vt dicit **Isidorus** libro. xx. de quo quidam ait sic. hic cera nocturnos prestato cereus ignes. **Subducta** luce altera sum tibi lux ꝛc. Nam ad hoc est vsus ceorum vt ex eorum lumine ea que sunt in tenebris appareant ꝛ lucefcant in celo. **In** cereo autem tria attenduntur scilicet materia vsus ꝛ dispositio siue forma. **Materia** vero triplex est. nam pro materia habet licium siue lignum. vt dicit **Isido.** ipsam ceram atque ignem. **Lignum** qui et licium dicitur filum est stuprum ꝛ totius cerei substramentum. cera que circumuoluitur est luminis nutrimentum. **Ignis** qui superponitur siue superaccenditur vtriusque est finis et complementum. nam agens in licium mediante cera conuertitur vtriusque in suam similitudinem. vnde et in dispari natura mirabilem inter se habent aptissimam vniōē. **Forma** et dispositio eius pyramidalis a lato incipiens et circūferentialiter con-

uertens. **Vsus** eius est vt illuminationis gratia candelabro affigatur vel clientulorum vel cerofetariorum manibus ante dominos deferatur.

Capitulum. LXI

De lacte
Lactis liquor est dulcis ꝛ candidus in mammillis per actionem caloris ex sanguine generatus. **Vel** vt dicit **Aresio** libro. xvij. Lac est sanguis decoctus digestus non corruptus. **Quando** enim fetus propter magnitudinem non potest nutrirī per umbilicum preparatur ei lac a natura ex sanguine mestruo repulso ad mammillas vbi digeritur et decoquitur. et ex albedine glandularum mammillarum in candoris speciem transmutatur. vt dicit **Constantinus** libro. x. Eadem est enim materia menstrui sanguinis atque lactis. et ideo natura creat lac propter cibū nati quo cibatur extrahitur. non ergo debet esse lac ante tempus partus nec post multum nisi accidat contra naturam. **In** illo enim tempore completur lactis digestio in animalibus que habent tempus vnicum staturum ad pariendum sed in mulieribus diuersificatur. et propter hoc debet esse bonum lac necessario post sex menses. et est lac dulce quando est bene digestum et fuit necessarium propter cibum animalis que est dulcis. cibus enim omnium animalium non est nisi dulce et valde digestum vt dicit idem ibidem libro. xvij. **Item** dicit **Aresio** libro. vi. Animalia ouantia non habent lac neque mammillas. et in omni lacte est aquositas tenuis ꝛ pars grossa que caseus dicitur. et lac quanto est spissius tanto caseus. et lac animalium catentium ventibus superius coagulantur. lac vero animalis habetis dentes in vtraque madibula non neque eius sepum et lac huiusmodi animalis est dulce ꝛ tenuē vt lac cameli ꝛ eque ꝛ post asine. **Item** idem ibidem. **In** quibusdam regionibus non expectatur capratum impregnatio sed accipitur vrtica et cum ea fricat mammilla et eribit primo sanguis. deinde quasi sanies. et post lac bonum non peius la-

cte impregnatarum et nullum lac est in
mammillis marium generaliter quous
aliquando accidere videatur aliter. Que
dam autem herbe habent humorē lacte
um vt titimallus. et quedam arbores vt
ficus. cuius lacte vt ibi dicit Aresto. lac
animalium coagulatum est. Et lac canū
spissius est omnium animalium preter
leporum et porcorum. Est autem maxime
spissum in partu sed post subriat. vt di
cit Aresto. libro. vi. in fine. Quacā ante
partum non habet lac. sed post tonum ha
bet. sed cum primo coagulatur fit quasi
lapis. et hoc accidit quando cum aqua cō
miscetur. vt dicit idem ibidem. Itē idē
libro. ix. Quando puer nutritur lacte ca
lido tentes eius citius oriuntur. post par
tum autem et mundificationē lac mulie
ris multiplicat. et quedam mulieres ha
bent solum lac in cono mammillarū. et que
dam in alijs partibz ipsarum et quando
lac non bene digeritur coagulatur et mā
mille indurescunt quoniā tota māmilla
est valde mollis et si supuenerit aliquis
pilus accidit magna infirmitas et dice
tur pilosa et non cessabit dolor quousqz ex
eat pilus cum lacte. aut quousqz putre
fiat et creat. et dum lac exire nō inuenitur
generaliter menstruum. Quedam vero
lactantes menstruant cum fuerit earū
sanguis humidus. et quando pueri lactā
tur sanguine grosso et multo accidit eis
spasmus et si fuerit lactans corporis fer
tilis tunc nocet multitudo lactis et mu
lier nigra nutritibilis et melius habet lac
qz alba. vt dicitur idem. Consimiles p
rietates lactis et multas alias recitat
ysa. in dieb. vbi sic dicitur. Lac inquit ge
neraliter diuiditur tripliciter. aut enim
est dulce exiens nouiter a māmillis aut
est acidum siue acre iam diu mulsus. aut
est inter vtrūqz mediocre. Pulce autem
est magis sapidum vicinum sanguini et
amicum in ipsum defacili cōuertuum. et
ideo laudabile est ipse nutrimentum.
Est autem compositum ex tribus substā
tijs in virtute et actione varijs et diuer
sis vna subtiliatua et mundificatiua. al
tera vero grossa et opilatua. tertia ē mol
lificatiua et extenuatiua. nam substātia

aquosa et serosa acuta est et subtiliatua.
grossa et caseosa. frigida est et grossa et ido
opilatiua. butirosa vero est vinctuosa et
mollificatiua. vnde lac cum sua substan
tia aquosa et acuta est grossoz humorum
in casuum et subtiliatuum viscerū lauatiuum
intestinoz mordificatiuum. ventris soluti
uum et fecis defacili expulsiuum. corrupto
rum humorū interius in corpore et exteri
absterfuiuum. venarū penetratiuum opilatio
num splenis et epatis aptiui. et maxime
si fuerit ex animalibz calide complexio
nis vt ex camelis et tale lac est ydropico
rum iuuatiuum. vt dicit idem. et sequitur.
Lac itaqz laudabile et suis tribz substan
tijs tpatum. sua aquositate est mebrozū
mundificatiuum sua butirositate est vene
nis repugnatiuum. et membroz humectati
uum. sua caseitate abariorū ex orificio
stomachi ad fundū depressiuum. Est et alia
laus lactis. quia si tpatē et oportuno tpe
mundato prius corpore accipiatur corpo
ris est laudabiliter nutritiui. et siue sub
stantie sanguini assimilatiui. Si autē a
corpore nō mūdato vel tpe nō cōgruo acci
piatur i malos humores quos inuenit
est cōuertiuū. et ipsoz augmentatiui. in
fumos calidos resoluit et sic erit doloris
capitis causatiui. et si febris materiam
inuenit et rit caloris febrilis inflamatū
uum. vel si calorem naturalem inuenit
debilem defacili acescit et fiet in stomacho
acetosus. nam quādo est humor nimius
et puus calor acetositas vel putredo fleu
matis generat. et ideo lac nō est frequen
ter sumendū nisi corpore existente tpatō
et stomacho inanito. nam si corpus a pu
tridis humoribz et colericis fuerit vacuū
et repuratū si lac bene digestū fuerit mē
tum et tonum pbebit corpori nutrimentū
laudabile generabit sanguinez. carnem
augmentabit. humectabit corpus et ex
terius in superficie faciet tenerū atqz pul
crum. vt dicit idem. Item dicit idem.
Rursus lac inquit bilentes ieiunos esse
conuenit et calidum esse quando vberibz
est vicinum nec est aliquid comedendū
quousqz lacus substantia digerat. oport
et etiaz vt labor et motus nimius cauea
tur quousqz descendens ad decoctionis

Liber XIX

locum digeratur. quia ex inordinato motu et calore nimio subito generato eius vinctuositas in summi nociuū resolueret et grossiori parte remanente indigesta multiplex corruptio generaret. vt dicit idem. **E**lectū autē lac vt dicit delect habere quatuor qualitates. colorem. odorem liquorem. et saporem. Colorem albissimum clarum a citrinitate et rubore et liuiditate maxime alienū. Odorem gratum ab horrore et grauitate remotum. Liquorem inter subtilem et grossum mediū cuius mediocritatis signum est si gutta super vnguē posita remanet cōtinua et non liquefcit. cuius guttule forma infer est lata et superius est acuta. Saporem habet acceptabilem quādo nec amaritudine nec faldedine nec acedine est admixtū. Inter omnes autem istas differentias lactis femineū magis creditur esse tpatum. quia omne lac naturam et cōplexionem animalis cuius est naturaliter imitatur. et ideo quia humana cōplexio maxime est tptata. ideo et muliebze lac maxime est tptatum propter qd maxime ē nutritiuū humectatiuū et aspitatis angulorum oculi potissime mitigatiuū. Et qd quid de bonitate lactis supra dictū est totum cōcurrit in hoc lacte.

Capitulum LXII

De lacte camelino

Lactis camelini ex animalis calida complexionē. ceteris est magis calidum et plus subtile et minime vinctuosum et minime nutritiuū. diureticum et opilationem apertiuum et ideo ydropicorum ex opilatione ē potissime inuatiuum. Nam camelus nature est calidissime propter quod calor dominans sanguinis attrahit vinctuositatem. et ideo sanguis remanet sine vinctuositate. Cum igitur lac nihil aliud sit qd sanguis secundo decoctus. sapor sanguinis cameli salis est et acutus. et ideo humoris est incisiuus subtiliatiuus et grossifici attenuatiuus. Quere supra de camelo in tractatu de animalibz.

De lacte vaccino

Capitulum LXIII

Lactis vaccini lacti camelino est oppositum. Nam vacca nō habet tantū caloris vt sanguis attrahat vinctuositatem. et ideo eius lac fit valde vinctuosum. et maxime nutritiuū. plus enim nutrit lac vaccinum qd pecorinum qd pecorinum sit magis calidū qd vacuum. Cuius ratio est vt dicit idem quod cum lac vaccinum nō tantū habeat caloris quantū pecorinū parua vinctuositas sibi sufficit et tota illa remanet in lacte et eruperat caseitatem. et ideo magis nutrit quia substantia vinctuositatis nutritibilior est qd caseata. quia calidior et humidior et calori sanguinis viciniore. faciliore in sanguinis mutationem. et illa vt dicunt antiqui melius et citius nutriunt qd citius et facilius in sanguinem cōmutantur. vt dicitur ibidem. lac tamen pingue melius nutrit qd ipsa pinguedo que calidior est quia substantia lactis habet aquositate liquidam subtiliorem interiora corporis penetrantē. Sed sola pinguedo aereitate sua supernat et prope humiditatis sue substantialis grossicies cito coagulat et indurat. et ideo lac vaccinum sua aquositate ad interiora penetrat. sua vinctuositate calorem naturalem colorat. caseitatis sue paucitate naturā non multum aggrauat. sed prius adiuuat et sustentat. vt dicit idem. Alio ergo modo est lacte vtendum ad nutriendum quia tunc tribus eius substantijs pariter est vtendum. Alio modo ad mundificandum et calorem mitigandū quia tunc sepositatis liquamen est a butirositate sequestrandū. Alio modo ad calefaciendū et humectandū et tunc butiri vinctuositate est vtendū. Lactis enī vsus consideratur fm subtilitatem et grossiciem et mediocritatem. vt dicit idem. Subtilitas autem attendit in substantia et in actione. In substantia illud est melius quod cōplexioni humane vicinius est vt lac femineū quod tanto est vtilius quanto māmille est vicinius. efficacius est enim contra venena. contra renem et vesice mala. contra pulmonis vulnera si mulsum

aerem nō tangat ⁊ eius virtutem aeris
qualitas nō immutet. Subtilitas vero
in actione quādo eius butirositas cū ca
seata sepatatur ⁊ aquositas tunc cum acu
mine auget vt patet in camelino qz mi
nime nutrit. calore tamē suo ⁊ subtili li
quore ydropicis subuenit ⁊ succurrit. lac
vero grossissimū est vaccinū ⁊ minus ce
teris liquidū ⁊ aquosum minus acutum
et magis butirosū. Unde bene nutrit.
stomacho cōuenit. membra confortat. ca
lozem epatis ⁊ stomachi refrigerat cor
pus impinguat ⁊ augmētat. vulnera in
testinoꝝ ⁊ matricū sanat. Est autē tanto
melius ⁊ salubrius si lapidibꝝ fluuialibꝝ
bus accensis ⁊ intus extinctus tota aquo
sitas pro parte maxima cōsumat.

Capitulū. LXIII

De lacte caprino

Lac caprinum inter p̄dictas dif
ferentias tenet medium quia in
suis tribus substantijs post femi
neum esse dicit potissime tpatum. ⁊ ideo
contra pulmonis vulnera ⁊ renum ac ve
sice vicia cū zucara multū confert. Eius
serum a caseo ⁊ butiro separatū maxime
est colatiū mūdificatiū ⁊ colere rep̄si
uum. Lac autem caprinū per se multum
bibitum in stomacho defacili coagulatur
ideo ne noceat cū modico mellis et salis
gemme tpetur ⁊ nunq̄s coagulabit. et si
incepit coagulari in stomacho dissoluet
Et quia capre pascunt siccas ⁊ ramozum
extremitatibꝝ earū lac minus est aquo
sum ⁊ magis stipticū ⁊ stomacho cōgruū
Nam lac ex pascuis diuersificatur. Nam
que pascuntur teneris ⁊ recentibus her
bis lac faciunt aquosum ⁊ subtile qd̄ sto
macho est nociuum. Que vero herbis la
tatiuis. lac faciunt mordificatiuum et
neruozum pungitiuum et est nociuum ⁊
laxatiuum.

Capitulum. LXV.

De lacte pecorino

Lac pecorinum magis est calidus
et siccum q̄s vaccinum minus ha
bens butirositatis ⁊ plus caseita
tis. et ideo minus nutrit nec corpori ita

conuenit vt vaccinum. Monstrat autē hoc
ex grauitate sui odoris. Nam vt dicit Gal.
lac pecorinum in odore est grauius q̄s vac
cinum. et ideo magis flegmaticum. ma
gis autem nutrit q̄s caprinum sed min⁹
q̄s vaccinum. Unde minus est tempatū
q̄s caprinum.

Capitulū. LXVI.

De lacte asinino

Lac asininum est tempatum ⁊ nu
tritiuum resumptiuum ventris
tamen solutiuum ⁊ neruozum re
mollitiuum ⁊ membrorum siccitate ⁊ cal
loze induratorum humectatiuum. pecto
ris iuuatiuum ⁊ tussis ⁊ anhelitus diffi
cilis mitigatiuum. vulnerum renum et
vesice curatiuum.

Capitulū. LXVII.

De lacte caballino

Lac caballinum vicuitatem ha
bet ad camelinum in subtilitate
et acumine ē calore. in apstema
tibus matricum ⁊ iuuatiū. apertiuū et
menstrualis fluxus prouocatiū. si cau
sa menstruoꝝ calida sit ⁊ sicca. quā p̄prie
ta tem habet illud lac ab omni lacte alio
separatam. vt dicit ysa.

Capitulū LXVIII

De lacte porcino

Lac porcinum s̄m ysa. est subtile
et aquosum quia ex sua frigidi
tate incoctum remanet ⁊ indige
stum. et ideo si s̄m medicinas accipiatur
paruum aut nullum confert iuuamentū
sed si s̄m cibum cum succo ordei sit coctū
bonum generat humidum nutrimentū.
vt dicit idem.

Capitulum. LXIX

De lacte animalium

Lac animalium partū valde vi
cinorum est subtile ⁊ aquosum.
quia aquei humores adunātur
in animalibus tempore partus quia os
matricis clauditur ⁊ lac aquosis humo
ribus cōmiscet. ⁊ ideo eo tpe est nociū
vomitus ⁊ fastidij p̄uocatiū asperitatis

remollitium et villos stomachi lubricati-
uum. ventris laciatium. duri ad digeren-
dum. et stiptici et in stomacho coagulati-
uum et pessimum infirmitatum genera-
tium. et ex fumo ascendente cerebri percussio-
num. et doloris capitis causatiuum. fero-
ris ventium et anhelitus inductiuus. Unde
si lac fuerit corruptum vel plus debito as-
sumptum vel alio modo vel tpe q̄ expedit
sit acceptum multarum infirmitatum est ge-
neratiuum malorum humorum et lumbricorum
est nutritiuum. tonorum humorum est corru-
ptiuum. arenarum in vesica et in renibus adu-
natiuum et putrefactiuum. caloris naturalis
debilitatiuum et innaturalis caloris ac fe-
brilis inflammatiuum gingivarum et ventium
infectiuum pustularum pessimarum et scabiei
in paruulis causatiuum rugitus et ventosi-
tatis excitatiuum opilatiuum renis et epa-
tis effectiuum. stomachi grauatiuum et lu-
bricitate sua cibariorum ante digestionem
expulsiuum. et sic henterie inductiuum.
has et multas alii inducit lactis corruptio
passiones. s; hęc de lacte bono et malo nunc
dicta sufficiant.

Capitulum LXX.

De sero

Serum elactis pars aquosa a la-
ctis alia parte per coagulum se-
questrata. nam coagulus partes
butirofas et caseosas simul ungit et ab eis
quod liquidum est et aquosum diuidit et
discernit. Quis effectus superius reci-
tantur. habet enim virtutes putredinis
lauatiuam. nam intestina lauat et vulne-
ra intestinorum de sanie mundificat pectus
purificat sitim sedat acumen colere ru-
bee mitigat. scabiem et impetiginem m-
dat. splen et epas topilat. Quere supra
in primo fm ysa.

Capitulum LXXI

De butiro

Butirum a buendo id est pfundē
to est dictum. vt dicit hug. sua est
vinctuositate et humiditate ha-
bet imbueret et pfundere corpora q̄ cōtingit
Nā butirum est flos lactis multum habens
caliditatis et humiditatis cum dñio aerei

tatis. ratione cuius habet multum vinctuosi-
tatis. Est enim butirosa substantia natura-
liter calida et humida viscosa et vinctuo-
sa humane complexionem vicina vt dicit
ysaac. vñ sepe comestum stomachi est hu-
mecrium ventris solutiuum maxime si re-
cens fuerit. et ideo antiqui. vt dicit idem
assimilauerunt butirum oleo mixto pingue-
dini. dicentes q̄ si quis accepit valet scie-
atui de pectore et de pulmone maxie si ibi
fuerit apostema. quia pprie est maturati-
uum et humorum dissolutiuum et supfluorum
pectoris mundificatiuum maxime si cum mel-
le vel zucara comedat. Sed tunc minus
est maturatiuum et excreationis ampli-
uatiuum. vt di. idem subdes ibidē. Butirum
repugnat venenis. mēbra h̄siccitat. aspe-
ritatem oculorum eius lotura mollificat et
emundat apostema dissoluit et maturat.
Vulnera pulmonis gutturis et pectoris
mire sanat. renem et intestinorum moriuras
mitigat. neruos induratos et contractos
seu spasmatos mollificat atq; laxat. vt
dicit idem. Dicit autē auicē. q̄ extra vene-
na interiori sumpta singulare pfidum est
si intoricatus butirum in lacte calido re-
solutum bibat in magna quantitate. nam
vinctuositate sua opilat meatum ne ad cor
ascendat subito vis veneni. Preterea ve-
nositate totam ad se trahit et ipsam inui-
scat. per vomitum euacuat de corpore et edu-
cit. vt dicit idem. Fit autē sic. flos lactis
siue supenatās pinguedo recolligitur in va-
se mundo et cum quodam lato ligno rotun-
do et pforato diuissime percutitur per violen-
tiam et mouetur. ex quo motu calor natu-
ralis in substantia lactis excitatus et con-
fortatus totam vinctuositatem in simul re-
colligit. que sua leuitate superficiem perit
serosa vero aquositas cum partibus casea-
tis inferiori descendit et butirose substan-
tie tanq̄ nobiliori cedens fundum perit et
illa butirosa substantia que enatat in sup-
ficie recolligitur et ad vsus varios et ne-
cessarios in vase mundissimo reseruatur.
quod quanto recentius tanto est saporo-
sius. et gustui delectabilius inuenitur. Est
autē in principio molle et liquidum sed
paulatim calore naturali contra humi-
das partes inualefcere et eas consumere me-

diocriter indurescit. Unde tene et misde
reficit et nutrit et pulmenta loco sagimi/
nis vel olei tene condit. Salis autem aliqua
tulū vt melius cōseruet et vt ei⁹ potentia
lis humiditas siccitate salis tpe⁹. insup
vt eius saporositas augmētet. Nam gu/
stui in sapore est magis gratū qm medio/
criter est salitū. Quando autem nimis anti
quas eius sapor cum odore diminuit et in
grauē odorē et saporē gustui horribilē trā/
mutatur. et tunc nō valet ad cibaria con/
dienda. Valet tamē ad vana medicami
na et vnguenta. quia sepe accidit id quod
nō conuenit gule. congruit tamē nihilo/
minus medicine alicui.

Capitulū. LXXII

De caseo

Caseus vt dicit *Ph. li. xx. a* carens
est dictus. eo qd tādū in vase
omittitur quousq; sero careat et a
lactis aquosa substantia separet. Unde
dicit caseus quasi carens. eo qd qñq; est
siccus humore carens seu liquore. vt di/
cit idem. *Sm. Aug.* vero caseus a cadēdo
est dictus eo qd defacili cadit et labit in/
ter digitos facientis. Est autē caseus fer
lactis. nam vt dicit *ysa.* Caseata substan
tia lactis frigida est et grossa et ad digerē
dum dura. tarde enī descendit de stoma/
cho et magis attinet sript. citati qm solutō
ni. et est grauis stomacho et epati renibus
et spleni maxime si illa loca fuerint opi
lationibus pparata et calculos in renib;
generat. et ideo propter ista mala accidē/
tia dicit cōstantē. qd omnis caseus vniuer
saliter est malus. tamē caseus qui lacti
est vicinus minus est nociuus. Unde di
stinguit *ysa.* inter recentē veterem et me/
diocrem. Recens caseus quia adhuc re/
cens est nō malos generat humores. qz
adhuc retinet ptem dulcedinis et aquosi
tatis ipsius lactis. et ideo ad digerendū
est facilior et ad nutriendū laudabilior. et
ventris solubilior. et maxime si nō fuerit
salitus. quia salsedo sibi saporē aufert
et dulcedinem. nam nimis salis nimis
est deficcatiuus et stomacho est nociuus.
carens omni sale magis est nutriti uus et
corporis humectatiuus et magis carnis

augmētatiuus. stomacho tamen est noci
uus et defacili in fumositates resolutiu⁹
si stomachus fuerit calidus. Si vero fue
rit frigidus in acetositate est defacili cō/
uerfius mediocriter ergo salis melius
digerit et minus stomacho est nociuus. si
ne sale enim defacili est acetosus. minus
vero salis stomachi fit morfius et san/
guinis incensiuus.

Capitulū LXXIII

De veteri caseo

Vetus autem caseus est acutus et
valde siccus ad nutriendum gros
sus et ad ereundum de stomacho
nimis durus. quia si lactis aquositas est
acuta. acumen tamen et siccitas coaguli
ei dominatur. Unde et subtilitatem erit
et ideo superfuitas corporis nō ita inde
subtiliatur sicut alijs subtiliantib;. An/
te duobus modis nocet corpori. qz eius
corruptio et grossicies nutrimenti super/
fluitatem ingrossat et corrupit stomacho
nocet quia p acumen coaguli repugnat
omnibus aliunde iuuatibus et in nutri
mentum peius ipsa iuuantia traducuntur.
Unde si in corpore inuenerit grossos
humores in renibus et in vesica lapides
parit. grossos enim humores calidos et
intensos coadunat et compingit. Ester/
go vitandus ita vetus. nullum enim con
fert iuuamen neq; nutrimentū nec obe/
dit digestionem nec bonus generat sangui
nem nec ventrem humectat nec yrinam
prouocat. Sed inuentam humiditatem
constringit et deficcatur. Omnis itaq; case⁹
vetus durus siccus et spongiosus pre sic/
citate et porosus ad rumpendum facilis
nihil habens vinctuositatis et humidi
tatis corpori est nociuus. Vinus autem
est malus vinctuosus caseus et confertus
qm oculatus et porosus. nam cōsertio sub
stantie est signum humoris et vinctuosita
tis. Qui autem porosus est minus est
malus quando est recens qm cum nimis
est vetus. quia vt dicit *dyasc.* Caseus re
cens humectat ventrem. vetus stringit.
maxime elixatus vel si ab aqua abstract⁹
affetur et maxime si ante prandium assu
matur. meatū enī stomachi sua grossicie

obturat et cibum descendere ad intestina non permittit. post prandium aut sumptus cibaria comprimit ut torcular et ad locum exitus descendere compellit. Caseus inter veterem et novum medius multum est nutritivus propter eius saporositatem et grossiciem. et quia calore naturali velociter induratur. quanto autem calor naturalis ei dominatur magis tanto plus et fortius indurescit et magis membris inhaerescit. hucusque ysa. in dietis. sicut autem dyas. et aresto. li. iij. quanto erit in lacte multum casei plus erit cibi. Est autem caseus sicut dyas. veneno contrarius. Nam grossicie sua et butirositate opilat meatum venarum et non permittit ad cor ascendere vim veneni. Caseus enim recens appositus calidus extrahit venenum a moribus venenatis. et huius signum est. quia appositus super mortuus rabidi canis aut serpentis totus calor casei convertitur in liuorem. Valet etiam contra antracem et alia apostemata venenosa vel extra suppositus vel comestus. In multis etiam alijs convenit medicis. ut dicit idem.

Capitulum LXXIII.

De coagulo
Coagulum est lac in quorundam animalium stomachis inspissatum. cuius virtute lac aliorum animalium coagulatur. in qua parte butirosa cum caseata aggregata pars serosa et aquea a partibus alijs sequestratur. ut dicit aresto. libro. iij. Quanto inquit lac est spissius tanto caseatius et coagulatius. sed lac animalis carentis dentibus in superiori mandibula coagulatur. Lac vero animalis habentis in utraque non sicut nec eius sepius. Item idem dicit. Lac coagulatur ex coagulo et lacte ficuum quomodo lac ficuum aggregatur in lana deinde abluitur illa cum modico lacte et citius illud lac admiscetur cum residuo et sic totum coagulatur. Item ibidem. Coagulum non inuenitur nisi in ventre iugentium adhuc ruminantium. In illis qui non habent dentes in utraque mandibula non inuenitur nisi in lepore. quanto cumque autem plus virtustatur erit melius

et valet contra fluxum ventris marie leporis parvi et cervi. ut dicit idem aresto. Item libro. xvi. dicit. Accidit lacti quod coagulatur per coagulum. quoniam coagulum est lac in quo est calor spiritivus. et ideo adiuvat et sustentat lac sicut maris sperma sustentat menstrualis sanguinem femine in matrice. quoniam natura lactis et sanguinis menstrui eades sunt. ut dicit idem ibidem. De coagulo dicit ysaac. capi. de caseo. Coagulum inquit coagulatur virtute sui acuminis et caloris atque siccitatis sibi dominantis quibus sua humiditas finitur. et quousque coagulum sit in omni caseo. minus tamen sentitur in recenti propter multitudinem sue humiditatis. Coagulum itaque in stomacho lactantis animalis et ruminantis inuenitur cum quo sal admiscetur. et sic super ignem in fumo desiccatur et induratur. cuius modica particula cum in pauco lacte tepido resoluta est cum residuo lacte admixta totum coagulabit quod est coagulabile et condensat. Unde patet quod confinis virtus latitat in substantia coaguli qualis inest substantie seminis masculi. ut dicit aresto. Avicenna. ysa. et alij. et hec dicta de liquoribus nunc sufficiant.

Capitulum LXXV.

De diversis virtutibus rerum
Sunt autem quedam virtutes tantum humoribus quam liquoribus et rebus alijs inherentes. de quibus hic breuiter aliqua inferemus. Nam sicut diuersas complexionones et virtutes diuersis rebus dominantes diuersimode reperitur operationes ut est virtus appetitiva maturatiua mundificatiua etc. Appetitiva itaque virtus operatur per calidum et siccum cum subtili substantia. ut patet in cepis vel succo porri in alumine et huiusmodi. ex quorum confectione aperitur ora venarum et emorroides prouocantur. ut dicit Constantinus. Rarefactiua virtus operabitur per calorem et humorem. Nam calor rei substantiam penetrat et dissolueno humiditatem sibi obdientes aperit et dilatat ut patet in malua

et sambuci mediano cortice et hmoi. que
biblita in oleo cutem rarefaciunt et exten-
dunt. ut dicit idem. **O**pilatiua virtus ope-
ratur per frigiditatem et humiditatem cum
obtusam substantiam ut patet in draganto
albumine oui et psillio. nam hec viscosita-
te et obtusitate substantie poros replent
et frigiditate restringunt. **I**nsufficiatua
virtus operatur per frigiditatem et humiditatem
ut patet in mandragora que posita super
cutem ipsam inspissat. ut dicit idem nam
frigiditate restringit partes humidi-
tatis liquidiores. **A**nde humiditas pe-
tens centrum reddit substantiam com-
pactiorem et per consequens spissio-
rem. alii quando autem operatur per calorem et humidi-
tatem. nam calor consumit partes liqui-
diores. quibus consumptis partes ter-
restres reddunt spissiores. **I**nduratiua
virtus operatur per frigiditatem et siccita-
tem. quia utraq; qualitas mouendo ad
centrum totam substantiam reddit durior-
em quibus autem operatur per frigiditatem et hu-
miditatem. frigiditate partes liquidas
restringente. ut patet in gelu et in glacie
Quibus etiam per calidum et siccum partes
terrestres compingendo et per consequens
in durando ut patet in latere et in luto.
Asperitiua virtus operatur per caliditatem
et siccitatem cum grossa substantia. Nam
calor quod est subtilius eleuat et mouet ad
circumferentiam. et illud acuit in conum quod
vero grossius et siccus tendit ad centrum
et sic fit tota substantia inequalis que in-
equalitas est causa asperitatis. propter hoc
operatur asperitatem in humido frigiditas
coartando et restringendo partes
rei circumferentiales ad medium non permit-
tendo partes liquidiores se diffundere
ad extremum. propter quod partes supe-
riores in quibus dominatur frigiditas acui-
te et asperitatem exterius sensui ostendunt. quod
sicut diuersitatem materie impressionem a
calido et frigido recipientis varie sunt et
diuersae rerum conditiones et proprietates et
rerum coniunctiones naturaliter vel acci-
dentali ex verelice. ut dicit auicenna. et con-
stant. et est expressum supra in tractatu de
qualitatibus elementarium proprietatum.
Item est virtus mollificatiua que opor-

tur per calidum et humidum. et hoc vel per ca-
lorem humiditas partes dilatantem et ra-
refacientem et partes a partibus disgre-
gantem. ut facit dialtea que humida est
et parum calida. mediocriter tamen ca-
loze sui aperit et ex superabundantia humi-
ditatis sue humores fluxibiles reddit. et
sic per consequens mollificat et remollit.
vel hoc fit eo quod calore dominante super par-
tes aqueas et terrestres et eas resoluente
in partes aereas et celestes. ut patet in
vaporibus terrestribus et aqueis attra-
ctis ad intersticia aeris ubi resoluuntur
in mollissimas pluias et guttulas. nunc
voris. nunc grandinis siue niuis. ut dicit
commentator super. iij. meth. Sensui etiam
manifestus vi caloris dura remol-
lescere et superueniente actione calidi per
tes partibus inuicem vi herere. ut pa-
tet in cera et in alijs liquefactilibus su-
per quarum partes aqueas et aereas vir-
tus ignea dominatur. ut dicit commenta-
tor. **V**irtus autem maturatiua sicut et
digestiua per calidam virtutem et humi-
dam operatur. sicut et retentiua per frigi-
dam et siccam. et expulsiua per frigidam et
humidam et apertiuam per calidam et siccam
principaliter operatur. **A**ttractiua vir-
tus per calidum et siccum operatur. ut patet
in diptanno serapino et stercore colum-
bino et consimilibus. **A**ratiuam habet ope-
rari per easdem virtutes sed vehementer
Ande que vehementer attrahunt larati-
ua sunt ut scamonea etc. **O**peratur etiam
per frigidam comprimendo. et per humidam le-
nificando et lubrificando. ut patet in pru-
nellis thamaridis etc. **P**utrefactiua quibus
per calidam et humidam operatur quando
quibus vero propter hec. **S**aturatiua per calidam
et sicca sicut et attractiua ut patet in can-
tharidibus et scamula et hmoi vehementer
calidis que pustulas generant et carnem
ulcerant valde cito. **D**e alijs autem vir-
tutibus et consimilibus dictum est supra
libro. iij. de proprietatibus elementarium
qualitatum in li. viij. in tractatu de reme-
dijs morborum.

Capitulum LXXVI

De putredine

Libet .XIX

Putredo est substantialis humi/
ditatis corruptio proueniens ex
indigentia caloris naturalis sup
abundante calore alieno. Calor eni in/
naturalis agens in humidu quod no re/
gitur a naturali causa est inductiua pu/
trefactionis. vt dicit sup li. methe. Om
ne autem terreū frigidum difficilius pu
trefcit q̄ calidum. vt dicit aresto. Simi/
liter coagulatus ratione frigidi tardius
putrefcit. vt est videre in glacie et in cri/
stallo. Omne eni feruidū calido tardius
putrefcit. vt dicit aresto. nam intensio ca
loris inducentis feruore fortior est ca/
lore aeris aliunde uenientis. et ideo non
pmittit se uinci nec aliquā circa rem fer
uentem pmittit fieri imutationē. Om
ne eni motum tardius putrefcit q̄ non
motum. vt dicit aresto. Nam motus in
ducit calorem cōseruantē et calorem ex/
citāt naturalem. In sup omne fluens tar
dius putrefcit q̄ non fluens. vt dicit idē
Nam calor accidentalis ex aere cōtinen
te infirmior est et debilior q̄ calor natu/
raliter generatus ex motu siue ex fluxu.
et ideo ex facili se uinci nō pmittit. Om
ne autē corpus multū. i. multe magnitu
dinis tardius et minus putrefcit q̄ corp⁹
paucum. vt dicit idem. Nam si corp⁹ est
calidum plus habet caloris naturalis re
sistentis causis putrefactionis. Simili/
ter si est frigidum sua naturalis frigidi/
tas melius resistit calori accidentali in/
ducenti putrefactionē in magno corpore
q̄ in paruo corpore. et hoc patet in mari.
vt dicit aresto. nā mare diuisum cito pu
trefcit vniuersum autē nunq̄. Similiter
est videre in aquis alijs magnis quarū
partes diuise a totali flumē cito putre/
fiunt. et ideo in partib⁹ sic diuisis vmes
generant per putrefactionem. Cuius ra
tio est quia calor naturalis disgregās in
eis facit subtile diuidi a grosso et terreū
ab aqueo et aereo. ex substantia autem
subtili aquea vel aerea a grossiore parte
per calorem sequestrata idem calor dis/
gregans facit generari vermes et alia ani
malia et hoc est quod dicit Aresto. qua
re calor naturalis disgregans constare
facit disgregata. et conuertit in naturas

animalis et hoc per putrefactionē. vi calori
tis extranei introducta. vt dicit cōmen.
Putrida ergo sunt gustui horribilia et ab
ominabilia stomacho. et nauseam puocā
tia. Sunt et granis odoris. et mali sapor/
is et reformatis caloris. manus inficiētia
cōtingentis. cōtraria sunt humane com
plexioni. et subitam inducētia sanis cor
ruptionē. serpentib⁹ tamē et vermib⁹ pre
sentia cibum et refectionē. Que autem
sunt disposita ad putrefactionē p associa
tionem ad putrida celerius contrahunt
corruptionē. Et mēbra putrida corrum
punt sana. et cum non sint spū puia pri
uant spū mēbra. Que ergo sunt magis
vicina non p̄fit sanari nisi mēbrū quod
incipit esse putridū a putredine penit⁹
seperetur. Unde que putrida sunt. nō sunt
vtilia nisi solum ad hoc vt p̄scindantur.
eijciantur aut cōburantur. Sunt et alie
virtutes quibus mediantib⁹ operat⁹ na
tura vt virtus nutritiua seu pascitiua in
vegetabilibus. et in animalib⁹ est virtus
generatiua tam in bipedibus q̄ in qua
drupedibus et est virtus ouatiua tam in
reptilib⁹ quibusdam q̄ in volatilib⁹
sed et generatiua et nutritiua et alijs sibi
subministrantib⁹ sufficienter supius de
ctum est li. iij. de generatione hominis i
libro. xvij. de generatione animalium in
generali. et ideo de eis est sup sedendum
Virtus autem procreandi oua est in ani
malibus anulosi corporis vt in serpenti
bus araneis scorpionibus et similib⁹ et
in natantibus. vt patet i cancriis sepis
et alijs in finitis. et volatilib⁹ et in om
nibus bipedibus. quia vt dicit aresto. li
bro. v. Bipedia inquit non generant ani
malia p̄ter hominem.

Capitu. LXXVII

De ouis et eius proprietatibus

Primo igitur de p̄dictis animāte
bus semen deorsum in quedam
corpuscula parua mollia humis
da et subalbida coagulat et trāfformat ex
quibus p̄opationē diuersa animātia p̄
creant. et talia corpuscula oua sunt dicta
eo q̄ sunt vuida. i. eo q̄ intrinsec⁹ humo
re sint plena. vt dicit Ysido. li. xij. Nam

humidū est qđ exterius humorē habet.
vuidū qđ interius. quidā tamē vt di-
cit idem. putant ouū grecam habere ori-
ginem. Illi enī dicūt. oa. v. litera ablata.
Qua autē quedā inani vento cōcipiūtur
sed nō sunt generabilia. nisi que fuerint
masculino cōcubitu concepta 7 seminali
spū penetrata. vt dicit idem. Quoz autē
tantā vim dicūt esse vt lignū eis p̄fusus
nō ardeat. nec vestis quidē adurat. vt di-
cit idem. Admixta quidē calce glutina.
re ferunt vitri fragmēta. vt dicit idem.
Qua igit̄ primo gignūtur deinde calore
materni corpis formāt 7 animant vt di-
cit Isido. fm autē aresto. li. iij. 7. v. Quāt
volucres 7 pisces 7 serpētes. sed multus
differit in bonitate 7 malicia in qualita-
te 7 quāritate in substantia 7 forma oua
tam volucrū qđ pisciū 7 serpentū. Quāt
autē generaliter aues in fine veris et in
principio estatis. vt dicit aresto. li. v. p̄-
ter qđ auis marina que dicit̄ alceon. quo-
niā illa auis ponit oua in principio hye-
mis 7 cubat. xij. diebus ante qđ pulli cō-
pleant. vij. diebus ante principū hye-
mis. vij. post sicut dicit simonides in li.
suo. Et dicit Isido. de hac aue li. xij. in li-
toze stagni oceani alceon in hyeme ni-
dum facit. vij. diebus 7 ouat et excubat
super oua qua excubante septem diebus
quiescit mare silentibus ventis 7 conti-
nua septem diebū trāquillitate mitescit
pelagus. natura rerū eius fetibz educan-
dis exhibente obsequiū. idem dicit pli-
et basili. in exameron 7 ambro. The ta-
men aues ouant bis in anno vel pluries
vt yrūdines. sed prima oua corrūpūt
propter hyemē. oua vero posteriora com-
plent. Aues vero domestice vt ibidē di-
cit aresto. ouāt tota estate sicut galline 7
colūbe 7 p̄cipue quādo bene pascunt 7 lo-
cus earū est calidus. Item dicit arest. li.
bro. vi. quedā aues ouāt toto anno p̄ter
qđ duobz mensibz tropicorum. scilicet in
iulio 7 in decembri vt galline quarū que
dam ouāt bis qualibet die. Et que mul-
tum ouāt cito moriūtur. Colūba autē
qñqz decies ouat in āno sed pauca ponit
oua. Et aues vncoz vnguū sunt pauco-
rum ouoz. Et quedam ouant in nidis

et quedam in arboribz concavis 7 quedā
in foraminibz terre 7 cauernis. 7 quedā
in aruis 7 in rupibz. 7 quedam in arenis
vt strucio. que non fouet oua sua nec cu-
bat super ea sed calore solis complent et
animant in arenis. 7 quedā oua fouētur
in nidis factis in arborū ramis. 7 quedā
in petris altissimis. 7 quedam in arundi-
netis sicut oua auium aquatiliū. Dio-
cit etiam Aresto. libro. vi. Quia auium
sunt dura exterius. Et quedā sunt duo-
rum colorum quia citrina interius 7 al-
ba exterius. Quia auū fluminaliū diuersi-
fificantur ab ouis aliarū auium que in
siccō nutriūtur. quia citrinum est in istis
magis qđ in duplum ad citrinum auium
que nutriūtur prope ripas. Variant etiā
am in colore. nam columbatū sunt alba
sicut gallinatū. et auium palustriū sunt
glauca 7 quedam sunt sicut picta. vt oua
nisi. Diuersificantur oua in figura. quo-
niā quedam sunt acuta. 7 quedā lata.
prius vero exit latum postea acutū. Quia
vero longa capitis acuti producunt ma-
res. habentia vero loco acuminis rotun-
dum producūt feminas. In calidis autē
regionibz ponūtur in fimo ad solem 7 cō-
plentur vt in egipto. 7 in quibusdam lo-
cis in plumis calefactis sicut in quadam
ciuitate. quidam potator composuit oua
sub puluinari et dixit qđ cōtinuauit potū
quousqz ex illis ouis pulli extrahēbātur
Aliquādo etiam ponūtur oua in vasis ca-
lidis 7 extrahūtur ab illis pulli vt dicit
idem ibidem recepto tamen semine ma-
tris in matrice simul cū semine femie cō-
miscet. in principio apparet albū deinde
fit rubrū in modū sanguis. post totaliter
fit citrinū. deinde paulatim opante na-
tura remanet citrinū in medio. 7 album
in extremo. 7 cum cōplebit̄ exibat 7 tunc
mutatur a mollicie in duriciem. quia in
exitu coagulaf 7 p̄fectissime induratur.
vnde oua qđ diu sunt in ventre sunt citri-
na qđā pellicula albida inuoluta. Sed
quando sunt formata 7 completa indurā-
tur 7 illa duricies testa nūcupatur. 7 est
idē testa in coagulo oui qđ est embryo vel
follicul in corpe pueri iam cōcepti sed p̄-
pter fortitudinē vel intensionē caloris in

Libet .XIX

corpore auis dñantis plus indurat & hoc fuit neceffe, ppter interioris liquiditatis cōferuationem. Quant aūt multe aues oua venti sicut faciunt galline & anseres vt dicit aresto. ibidē li. ij. & hoc accidit ex supfluitate humoris feminalis in corpe femine supabundantis. & sunt oua venti pua & insipida humidiora alijs & sine dura testa & posita sub gallina nō alterātur sed remanet albū albū & citrinū citrinū. **A**lia oua inueniuntur in gallinis & anseribus pauonibus & columbis. Formas pullos in ouo & cōpletur citi⁹ in estate q̄ in hyeme. qz oua galline scindunt in .xviij. diebus in estate in hyeme in .xxv. **E**t qñ tonitrua veniūt in hora cubationis oua corūpūnt. similiter qñ frequēter nuda manu tanguntur. **G**alline etiaz veteres ouant in principio veris. & oua galline iuuenis sunt minoris corporis. & vniuersaliter si galline nō cubauerint sup oua sua infirmabunt & corūpūnt. & ouum galline cōplet post coitū in .vi. die. **E**t quedam aues in coitu nō seruāt serū sed saltat femina sup feminā. & mascul⁹ sup marē vt pdices & colūbe. & talis coit⁹ facit odores fetidum & oua nō pullificatiua. sed sunt sterilia quēadmodū oua venti. vt di. aresto. **I**n ouis autez galline post tres dies cubationis apparent signa pulli. et tunc ascendit citrinū versus acutū ad illum locum a quo incipit scissura. & apparet quasi gutta sanguinis in albumine oui. & est principiu seu materia ipsi⁹ cordis. vt dicit supra in tractatu de aui⁹ de generatione pulli quere ibi. **I**tem oua in quib⁹ sunt duo vitella faciūt gemellos pullos & pua et subtili tela diuidunt ab inuicē kec vitella. vt ibidē dicit aresto. **E**t aues q̄ comedūt carnes nō ouāt nisi semel in anno ppter hyridines q̄ bis ouant. **A**quila eni ouat tria oua & terciū eiecit a nido et cubat sup oua. xxx. dies. **D**ucusqz arest. li. vi. **I**tem idē li. xvij. **A**ui⁹ genera oua procreat cōpleta dure teste nisi accidat occasio p infirmitatē. **I**te aues multe generationis faciūt sepe oua venti. qd si cōtingit aui⁹ boni volat⁹ neqz curuoz vngui⁹. quoniā aues multoz ouoz sūt multe supfluitatis. supfluitas aūt aui⁹ vni

corū vngui⁹ trāsit in plumas & vngues et in alas. & ideo eaz corpus est puū durum & acutū & macilentū. et ppter hoc nō sunt tales aues multoz ouoz neqz multi coitus. **A**ues eni corūpūte ppter corūpūtiā & calozē ventris ouāt multoties. **S**imilit aues pui corporis sunt multi coitus & multoz ouoz. sicut patet in quibusdā gallinis que quāto sunt magis pue tanto erūt plurimū ouoz. qz cito talia trāsit in creationē ouoz. **I**te oua venti nō erūt in aui⁹ boni volat⁹. qz supfluitas earum est pauca. & ideo ouāt oua pauca. oua vēti sunt plura ouis pueniētib⁹ generationi pulloz. & sunt minoris quātitatis. quoniam nō sunt cōpleta. vel ppter multitudinē suā sunt minoris telectationis quāto comedunt. quoniā in omni re telectabilius est qd est digestū & dulcius q̄ indigestū. **E**t quedā aues qñ olfaciūt matres & audiunt voces suas implent ouis. qz sunt multi cibi & multe supfluitatis & calozis. & ideo sunt fortioris appetitus. & ideo spermatizant & cito ouāt. qz supfluitas illa trāsit in ouoz naturā vi calozis. **I**tem generatio aui⁹ ex ouis erit quanto femina sederit sup oua & calefecerit ea. **E**t qz pullus in ouo nō potest compleri sine nutrimento. ideo natura posuit cibum suū interius i ouo. & indigent oua ppter debilitatē suā calefactione & ideo oua cito cōplent in dieb⁹ calidis quoniā tpus calidū iuuat digestionē creationis. **E**st autē albumē materia et sustentatio pulli vitellū aūt cib⁹ pulli & nutrimentū eius et ppter hoc albū et citrinū diuisa sunt quadā tela ppter nature diuersitatē. et natura albumis est q̄si cōtraria nature vitelli vel citrini. & ppter hoc gela⁹ citrini tpe frigoris & postqz fuerit calefactus fiet humidū. albū aūt nō gela⁹ ex frigore sed fit magis humidū & quādo assatū fuerit erit durū. & apud generationē pulli inspissatur. quoniam sustentatio pulli est ex eo qz p vmbilicū accipit pullus cibum ex citrino. & citrinū in tpe illo est multū quoniā erit humidū & defacile cōuertibile in cibū. hucusqz aresto. li. xvi. **D**e ouis aūt di. ysa. in diet. **O**ua in q̄t q̄ generāt ex al alib⁹ sanis & tpatis sūt nu

trimenti laudabilioris. **Q**ue vero ex cras-
sis sunt maioris nutrimenti et sapidioris.
Similiter de coenulo cum masculis cum
calore maiore habet coesura quam non coen-
tia. similiter generata de iunioribus quia in
eis habet plus caloris. **N**ature autem ouorum
generaliter sunt terrene et mediocres et hu-
mane complexionis plurimum vicinantes. al-
bumina tamen sunt frigidiora ad vitellorum
comparationem quod testat eorum aquea saporosa
fitas et ideo in odore sunt vitellis grauiora
et sunt etiam indigestibiliora. maxime de
veteribus volatilibus aut de masculis non co-
euntibus vitella sunt terrena caloris vici-
na. et ideo ad digerendum sunt meliora et
faciliora confortantia membra et ab eis tar-
dius dissoluenda. **V**ariatur autem ouorum
nutrimentum secundum diuersitatem animalium ex
quibus generantur. quia generata de subti-
li animali et terrena ut ex perdice vel galli-
na ad nutriendum sunt laudabiliora. et
sunt facile digestibilia. sed a membris fa-
cilius dissoluuntur. **U**nde ad regimen sa-
nitatis meliora sunt quam ad membra confortanda.
Que autem generantur de grossis
animalibus ad digerendum dura sunt et nu-
trimenti illaudabilis. sicut oua strutio-
nis anseris et pavonis que sunt mali nu-
trimenti et dura ad digerendum et grauis
odoris. maxime de veteribus vel de caren-
tibus masculis. et quando digerunt a mem-
bris tardius dissoluuntur. et ideo plus va-
lent ad membra confortanda quam ad regimen
sanitatis. **G**enerata autem de avibus iunio-
ribus sunt leniora. de veteribus grauiora.
de mediocribus terrena. quia caloris sunt per-
fectionis et minoris humiditatis. et ideo
valent ad regendam sanitatem et ad membra
confortanda. **Q**ua autem quanto sunt recen-
tiora tanto sunt meliora. et quanto magis
vetera tanto minus bona. **V**ariantur etiam per
artificium quadrupliciter. **F**ur enim sunt as-
sata. aut elixa. aut in iure cocta. aut fixa
sed assata sunt elixis grossiora. et ad dige-
rendum duriora. quia focus eorum humiditatem
substantialiter consumit et desiccatur. **A**ssata sub
cineribus calidis peiora sunt quam que super car-
bones sunt discoapta quia cum calore ignis
in cineribus ea circumtegit fumositatem eorum
superflua evaporare non permittit. super carbo-

nes vero posita fumositatem resudando emit-
tunt et munda sunt. **E**lixa autem in aqua me-
liora sunt quam assata. quia aque humiditas
calori ignis in desiccando sua humidita-
te substantialiter repugnat. et ideo minus sunt
desiccata et caloris naturalis refrigeratiua.
Elixa autem cum corticibus sunt peiora
quia et grossiciei et fumositati repugnant
corticibus exterius et non permittunt superflua
evolare. et ideo generant ventositatem infla-
tuum et gravitatem stomachi et totius ven-
tris. **I**n aqua vero fracta calor aque ter-
rene penetrat et grossicem suam subtiliat et
aufert eis gravitatem odoris. **U**nde et cete-
ris sunt laudabiliora. sed tamen sola vi-
tella plus sunt desiccata et minus soli-
data. **I**ndurata vero desiccata sunt et
a stomacho dure exeuntia venasque tarde
penetrant. bene tamen digesta multum con-
fortant. sed si remaneant indigesta stoma-
chum gravant et intestina. mollia tamen et
partim coagulata minus sunt desiccata. et
magis digestibilia. cito venas penetrant
et pectus humectant. tamen partim sunt me-
mbrorum confortatiua. **I**tem dura aut mol-
lia in suis actionibus et passionibus sunt me-
diocra. **F**ixa autem oua ceteris sunt peio-
ra. quia in stomacho morantur in fumosi-
tatem et corruptionem sunt magis muta-
bilia quicquid ibi ciborum inuenerint corrum-
penti. gravitatem in stomacho generant
et fastidia peiora facientia quam alia oua
maxime si sunt fixa. **I**n vitellis autem in-
ter assata et in aqua fracta sunt mediocra
hucusque ysa. **Q**ua etiam non solum sunt
utilia ad cibum immo sunt necessaria in
multiplici medicina. **S**unt enim humecta-
tiua mitigatiua pectoris et gutturis leni-
tiua. membrorum confortatiua. resumptiua
et perditorum restauratiua. virtutis iuu-
tiua generatiue. combustionis et arsure
sanatiua. **N**am ex vitellis ouorum assa-
tis fit oleum optimum combusturis. **S**unt
ouorum vitella antracis et venenosi apo-
stematis curatiua. **N**am vitellum cru-
dum oui cum sale mixtum sanat antra-
cem. ut dicit **C**onstan. **Q**uorum autem
albumina sunt caloris mitigatiua tumo-
ris repressiua. fluidae humiditatis restri-
ctiua. calide artetice et podagrite iuuatiua

Liber XIX

quando autem putrida et corrupta sunt maxime sunt nociua. humorum corru-
ptiua. et suo fetore nausae et vomitus
prouocatina et defacili sunt mortis illa-
tina.

Capitulum LXXVIII

De ouis aspidum

Oua aspidum sunt parua et rotun-
da. liuida vel crocea limosa. vi-
scosa interius fetida ac summe
venenosa. quibusdam neruulis pariter
conglobata. quorum venenum summe
est mortiferum contra quod remedium
non inuenitur. vt dicit Plinius. Con-
tingit autem vt dicit idem ouis aspidis
aliquando ab alio venenoso vt a rubeta
inueniri et ab eo foueri. et ex tali fomē-
to vermem procreati qui visu et flatu pi-
mit more basilisci siue reguli omne vi-
uum. Saliciam vermis taliter procrea-
ri primo sentit vermis qui eum fouet.
Nam in primo eius ortu quando se fo-
uentem aspicit patrem se generantē in-
terimit et occidit. vt dicit idem. et hanc
proprietatem videtur tangere ysa. xliij.
cap. vbi dicit q̄ qui comederit oua aspi-
dum morietur. et quod confortum est ex
ouis et nutritum erumpit in regulū vbi
dicit glo. ex ouis aspidis generatur regu-
lus. et ex indeis venenosis nascetur an-
tichristus.

Capitulum LXXIX

De ouis aranee

Oua aranee sunt multa et modi-
ca. liuida paruis maculis aspersa
diuisa et ab inuicem separata ve-
nenosa molha et viscosa. que si casu ali-
quo fuerint perdita aranea protinus q̄-
rit ea et suis additamentis interioribus
et rostro reportat ipsa. Ex vincto autem
ouo multe et innumerabiles aranee ge-
nerantur ita paruale q̄ vix videntur. et
tamen statim quando ouum exeunt te-
las texere incipiunt ita subtiliter q̄ na-
ture ingeniositas pariter et virtus pos-
sunt merito in tam paruo opusculo ad-
mirari. quere supra de aranea li. xvij.

De ouis aquile

Capitulum LXXX

Oua aquile sicut et accipitris sunt
pauca quia nisi raro ternariū nu-
merum non excedunt. et sepe aq̄-
eijcit terciū de nido. quia difficulter cu-
bat super oua. vt dicit Aresto. li. xv. In
nido autem suo collocat quandam gem-
mam cum ouis suis quam putant magē
valere contra tonitruū et ideo dicunt aq̄-
lam lapidem ponere cum ouis ne a toni-
truo corrumpant. vt dicit pli.

Capitulum LXXXI

De ouis anserum

Anserina oua magna sunt et du-
ra ad digerendum. et difficilius
cubantur et tardius complētur
q̄ oua gallinarum.

Capitulum LXXXII

De ouis anetarum

Anetina oua ouis gallinacis sūt
maiora. sed non sunt ita lapida
nec ita bene nutritilia sicut oua
gallinarum.

Capitulum LXXXIII

De ouis alaudarum

Oua autem alaude sunt modica.
colore varia. cubantur super gle-
ba et ibi deuozantur sepius a re-
ptilibus et mustelis.

Capitulum LXXXIII

De ouis butonum

Oua butonis sunt parua et macu-
losa fragilis teste insipida mul-
tum habentia de albumine et mi-
nus de vitello. Venantur autem de die
monedule oua butonis et comedit ipsa
et ipse de nocte comedit oua monedule.
et ideo continue pugnant inuicem pro
ouis suis. vt dicit Aresto. li. vij.

Capitulum LXXXV

De ouis coruorum

Oua corui vt dicit Aresto. libro
vi. sunt multa et cubantur solum
a femina et masculus interum te-
LL

fert ei cibum. et eijcit aliqua prop̄ mul-
titudine. Quat autem coruus et pul-
lificat in medijs estus feruoribus con-
tra naturam aliarum auium. Unde pe-
troni. Coruus maturis frugibus oua
defert.

Capitu. LXXXVI

De ouis cignorum

Oua cigni sunt multa et magna
oblonga dure teste non multum
grati saporis et grauis odoris sūt
dure digestionis magis q̄ oua anseris

Capitu LXXXVII

De ouis cocodrillorum

Oua cocodrilli sunt maiora ouis
anseris et fouentur in terra vi-
cissim nunc a masculo nunc a fe-
mina. vt dicit Plin^o libro. viij. Sūt au-
tem oua illa venenosa et interius quasi
saniosa. olfactui et gustui horribilia et ad
comedendum mortifera.

Capit. LXXXVIII

De ouis columbarum

Oua columbe sunt minora q̄ gal-
line alba rotunda aliquantulus
oblonga sapida calida et bene
nutribilia. Sunt autem oua colūbe duo
et ex vno generatur masculus et ex alio
femina. et masculus cubat sup ea de no-
cte. et femina de die. vt dicit Aresto. li-
bro. vi. Multotiens autem ouant in an-
no quia decies et maxime in calidis re-
gionibus vt in egipto. Quere supra li-
bro. xij.

Capitu LXXXIX

De ouis coluborum

Oua colubri sunt multa sicut et
aliorum serpentum valde rotū-
da subalbida vel humida mol-
lia saniosa coniuncta et mortifera et ve-
nenosa

Capitulum. XC.

De ouis draconum

Oua draconis sunt maxima ma-
iora longitudine q̄ oua cocodril-

li vel strutionis. vt dicit Plin^o. Est au-
tem animal ouans interius sed non ex-
terius sed intus complentur et forman-
tur fetus. Unde draconū oua sunt pau-
ciora q̄ aliorum reptilium. sed sunt ma-
iora sanguinolenta et saniosa vitulenta
mortifera et venenosa.

Capitulum. XCI.

De ouis herodiorum

Oua herodij sunt parua varia ob-
longa sicut oua accipitris siue ni-
si et sunt pauca quia omnis auis
curui vnguis est fortis volatus et pau-
ce humiditatis et superfluitatis. et ideo
paucorum ouorum. vt dicit Aresto. li-
bro. xvij.

Capitulum. XCII

De ouis formicarum

Oua formicarum sunt valde par-
ua albida et rotunda. que ex-
tra corpus paulatim recipiūt in
locis calidis muscidis incrementa quo-
usq̄ plenarie compleātur. que si aliquo
casu mota fuerint de suo nido vel disper-
sa a formicis recolliguntur et ad suos ni-
dos referuntur. odorifera sunt et medici-
nalia. vt dicit Plinius. Unde et rsi sibi
medentur comestis ouis formicarum. vt
dicit Plinius.

Capitulū. XCIII.

De ouis gruū

Oua gruū mediocriter sunt ma-
gna pallida dura et insipida gra-
uis odoris et ingrati saporis du-
re digestionis.

Capitulū. XCIII

De ouis griffonum

Oua griffis ouis aquile sunt ma-
iora. duriora sapore et odore gra-
uiora. qualitate sunt calidiora et
sicciora et etiam numero pauciora. quia
vltra duo nunq̄ parit. quia valde ē dif-
ficilis cubationis. vt dicit Aresto.

Capitulum. XCV

De ouis gallinarum

Liber XIX

Oua gallinarum sunt ceteris te-
peratioza. nutrimento hominis
conuenientioza. vt supra dictus
est. Qua tamen venti sunt insipida et il-
laudabilia nutrimento. de hoc quere su-
pra cap. et libro. xij.

Capitulum XCVI

De ouis hyrundinum

Oua hyrundinum sunt plura. naz
vt dicit Aresto. aues parui cor-
poris multe sunt ouationis. vt di-
cit Aresto. nulla autē auis carne come-
dens ouat bis in anno pter hyrundines
que ouat bis. et aliquādo bis pullificat.
Qua aut prima aliquādo corripuntur
propter hyemē. posteriora vero complen-
tur. vt dicit Aresto.

Capitulū XCVII

De ouis cancrozum

Oua cancrozum primo generant
infra corticem et ventrem inter
caudam et dorsum intrinsecus de-
inde emittuntur exterius et sub cauda re-
colliguntur et ibi turgescunt et rotundā-
tur et crescit donec compleantur. prestit
autem quando semine masculi non per-
funduntur. vt dicit Aresto.

Capitulū XCVIII

De ouis locustarum

Oua locustarum intus generant
et sunt plura et minutissima que
effusa super frondes et gramina
in aere corrupto calido et humido in infi-
nitum aliquando multiplicantur.

Capitulū. XCIX.

De ouis lacertarum

Oua lacertarum sunt similia ouis
serpentum. Sed sunt minora vi-
scosiora et sunt venenosa sed min-
us serpentum. vt dicit Plin.

Capitulum C

De ouis milui

Oua milui sunt pauca parua cro-
cea et maculis respersa. ouis cete-
ris auium siluestrium magis ter-

restria atq; sicca. sapore insipidissima in
odore grauiora.

Capitulum CI

De ouis merguli

Oua merguli sunt parua multa.
calida. varia tamen et alba. pa-
rum differentia ab ouis anatus
stagnorum et fluuiorum.

Capitulum. CII

De ouis nisi

Oua nisi sunt paruula varia cali-
da et sicca et quandoq; parit ni-
sus oua venti quando nimis im-
pinguatut.

Capitulum CIII

De ouis coturnicum

Oua coturnicis sunt similia ouis
corui et dicitur qd valent epilep-
ticis et caducis. vt dicit Plin.

Capitulum CIIII

De ouis onocrotalorum

Oua onocrotali sunt similia ouis
anseris sed minora sunt et insipi-
diora et in odore grauiora et in
colore minus alba et ad digerendū duriora

Capitulum CV

De ouis pauonum

Oua pauonis sunt grossa et dure
teste et. xxx. diebus cubat super
oua sua et tunc scinduntur et po-
nit duodecim oua et parum minus et ab-
scondit oua sua femina propter masculi-
lum qui si inuenit ea frangit. vt dicit
Aresto.

Capitulū CVI

De ouis perdicis

Oua perdicis sunt similia ouis co-
lumbe in tyamentoz in cōplexio-
ne et in magnitudine et furatur
alter alteri oua sua. sed hec fraus fructus
non habet quia cum pulli vocem audie-
rint proprie genitricis matrem que eos
fouerat terelinquunt et ad eam que eos
genuit reuertuntur. vt dicit Plido.

Capitulū CVII

O De ouis passerum
Ha passeris sunt valde parua et minuta et bis in anno ouat et pulificat sc̄ipue quādo prima oua corumpuntur vel casu aliquo amittuntur. Sunt autem calidissima renum inflatiua et libidinis excitatiua sicut et eorum cerebella. vt dicit Constan.

Capitulum. CVIII

O De ouis quistule
Ha quistule sunt parua et rotunda. minora q̄ perdicis et maiora q̄ alaude. Et quistula auis modica a sono vocis sic dicta. carnosa p̄nosa minoris volatus q̄ alauda. et midificat sub gleba sicut alauda. et eius ouis inficiat mustela et ideo ponit oua in diuersis locis et super quedā cubat masculus. et super quedam femina. sed post educationem pullos de eis parum sollicitant.

Capitulum. CIX.

O De ouis riuatricis
Ha riuatricis. i. cuiusdam serpentis venenosi aquas inficiētis sūt sicut oua colubri sed minora et in maculis resperosa. et sunt virulentiora et p̄niciosiora. Riuatrix asit fouens oua iuxta aquam vel fontem veneno eas inficit et corumpit de quo luc. Riuatrix violator aque et quer. xij. li. 3. h.

Capitulū. CX.

O De ouis strutionum
Ha strutionis sunt maxima rotunda valde alba dure teste insipidi saporis et grauis odoris quādo autē venit hora vt oua piat ad stellas plades oculos leuat nō enī oua ponit nisi in ortu illius cōstellationis. Unde visus stella circa mensem iulij arenas fodit vbi ponit oua sub sabulo tegens ea. et cū ea reliquerit statim obliuiscit vbi ea posuit. nec ad ea redit vltra sed calor solis in arena illa excoquit. et ex eis pullos procreat et producit. si tamen fracta testa pullus eductus fuerit mater ipsius

recognoscit et quem in ouo contempserat. egressus recolligit atq̄ nutrit. Oua autem strutionis in ecclesijs suspenduntur ad ornatum propter eorum magnitudinem et raritatem.

Capitulū. CXI

O De ouis turturum
Ha turturis simillima sunt ouis colubarum sed aliquātulum minora. et ouat in vere duo oua. et si plus ouat nisi oua prima corumpantur. vt dicit Aresto. li. xvij. ouat et cubat supra ligna vt columba et potest cubare et ouare vsq̄ ad. xv. annos. vt di. aresto.

Capitulū CXII

O De ouis vpuparum
Ha vpupe sunt sicut oua pdicis. Sed minora et duriora et asperctui deformiora et gustui inhospiora et odoratui grauiora. Inter stercostra et immunda fouentur et cubantur et hec oua magis et maleficis vt dicit sunt vtilia ad sua maleficia exercenda. vt dicit Plin. libro. xix.

Capitulū. CXIII

O De ouis vulturum
Ha vulturis sunt magna sic adole et pauca que difficulter cubat super oua sua. Sunt autē sub nigra maculis resperosa dure teste. mali odoris et ingrati saporis. et aliquādo enī cit aliqua de ouis suis sicut aquila. qz nō defacili potest nutrire pullos suos. vt di. arest. Hec de ouis et de mō ouatōis et eorum qualitibus et differētijs dicta iā sufficiāt.

Capitulū. CXIIII

O De numero pondere et mensura et sermo de vnitare

H De predictas proprietates rebus insertas vltimovisum est mihi vt ille inserere quedam pauca et leuia de proprietatibus et differētijs numerorum mensurarū ponderū et sonorum nam vt dicit Plido. li. iij. Ratio numerorū nō ē stēnenda. In multis ei sacre scripture locis elucet q̄ntū mysteriū obtinet

Liber XIX

ratio nūerorū. Nō est frustra dictū ē. **D**ia fecisti in nūero pōdere et mēsurā sicut dicitur sapie ca. xi. nā senari⁹ q̄ ex suis p̄tib⁹ est p̄fect⁹. mūdi p̄fectōez designat. et sic d̄ alijs nūeris ē intelligēdū. **N**ihil ei scire possum sine nūeri disciplina. qz p̄ eā hōras tēporū discernim⁹ qm̄ de mensū circulo disputam⁹ dū spacū anni redeuntis agnoscim⁹. per nūez siquidē instrumur ne in cōpōtis pfundamur. **T**olle inquit nūez in reb⁹ et oīa p̄reūt. **E**ddime cōpōtū et totū ignorātia cōplectit. **N**ec differt hōles a ceteris aīalib⁹ q̄ rōnem calculi et p̄putatōis ignorāt. vt dicitur. **S**i. ibidē. **R**edē etiā sentiēdū de principio arismetrice. qz nūc scies qd̄ sit triāgul⁹ sine ternario: nec q̄ drangul⁹ sine q̄ternario et sic d̄ alijs vñ notū est q̄ sine cognitōe nūeri nulla scia mathematica possidet. vt ibidē dicit. **N**umer⁹ autē vt dicitur. idē. est multitudo ex vnitatib⁹ aggregata. **N**ā vnitās radix ē et semē nūeri siue m̄. nō ples siue nūer⁹. qz vnitās ingenita est nō h̄ns nūez a quo exeat sed oīm numerorū est origo a quo oīs numer⁹ effluit et emanat. **N**am vñ est radix multitudis et multiplicatōnis et est simplicis et sublimis et x̄tuosis omniū sub eo p̄tentorū. vt dicitur. **A**reſto. et auic. i. li. ca. ij. **N**am cū vñ sit radix et origo multitudinis oīa sub se cōtinet et oīa sunt in eo vt in suscipiēte. vt dicitur idē. c. xxxiij. **N**ā vnitatis p̄prietās est multitudines efficere et illā retinere et ei esse dare. ac in oīb⁹ ei p̄tib⁹ existere et retinere simpliciter vt dicitur li. iij. c. ij. **I**te cū oīm rez vnitās sit origo. quāto pl⁹ res appropinqt̄ vnitati tanto plus appropinqt̄ veritati. vt dicitur idem. c. ij. **N**ā vnitās se habet ad modū forme. dualitās autē per modū materie. **E**t ideo quāto res plus accedit ad vnitatem tāto plus recedit a duplicitate et appropinqt̄ ad simplicitatē. et quāto pl⁹ accedit ad vnitatē tāto plus ad entitatez. quia esse nō est p̄ri⁹ vnitatē. vt dicitur li. ij. c. ij. **N**ec diuersifica f̄ vnitās nisi p̄ materia cū sit sustētrix oīm et retentrix. vt dicitur li. v. ca. xxxi. **T**anta enī laus vnitatis est apud sapiētes q̄ a multis aīa dicebatur esse vnitās in numeris p̄cedēs ab vnitatē. et dixerūt q̄ vnitās est principium

cuiuslibet cōtinui et discreti. vt dicitur quē li. ij. ca. i. **E**st itaqz vnitās cōmendabilis qz a nullo numerabili oris sed a seipsa principiat a qua omnis numer⁹ oris. ad quā omnis numerositas tanqz ad radicem p̄p̄riā et originē reuocat. vt dicitur idem. **I**tem rōne simplicitatis. qz vñ est qd̄ non diuidit. vt dicitur idem. c. iij. **T**eristi me inqt̄ vñ est qd̄ nec actu diuidit nec intellectu et talis vnitās est principium numeri. vt dicitur idem ibidē. **I**tem dicit idem vnitās est in qua nō est multitudo qd̄ vtiqz intelligit de vnitatē p̄ma et simplici ad quā omnia quātūcūqz disparia reducunt. **N**am vñ multipliciter d̄ vt post patebit. **I**tem rōne p̄fectibilitatis nam p̄ticularia quelibet in se p̄fecta sūt quādo ad vnitatē sunt redacta. **N**am totalitās et p̄fectio debet vni. vt dicitur **A**reſto. v. phi. ca. iij. quia p̄fectum sufficit ad esse vñ vt dicitur in li. de celo et mūdo ca. ij. **I**tem ratione singularis dignitatis. **V**ñ enī per se est aliquid existens solitarium. vt dicitur in li. met̄. ca. xvi. et ideo algazel. dicit sup. iij. met̄. c. xv. q̄ causa vnitatis est vñ essentialiter et primo et magis dignū. **E**t autē vnum siue vnitās multiplex vt dicitur alg. est vñ simplex. et vñ est fm̄ quid. vñ simplex dicitur vñ in quo nō cadit multitudo nec actu nec potentia. vt punctus et vnitās. **E**st vñ simplex in quo nō est actu multitudo quāuis sit potentia vt lectus et membrū in quo nō est multitudo actu. **V**ñ autē fm̄ quid dicitur multipliciter. s. vñ genere vt homo et hōs. vñ specie vt sortes et plato. vñ accidēte vt iux et cerusa. vñ p̄p̄tione vt auriga et nauta. et vnum in subiecto vt dulce et album in aliqua substantia vna. **A**reſto. autē primo phi. c. v. dicit q̄ est vñ accidente vt duo accidētia in vno subiecto. **E**t ē vñ p̄ se multipliciter. vt vñ in cōtinuatione quorū termin⁹ vnus. et vñ specie vel forma vt sortes et plato in homine. vñ genere vt homo et hōs in animali. et vnum in diffinitione vt illa quorum vna est diffinitio. et vnum in diuisibilitate vt punctus. et vñ numero vt singulare. et vnum simplicitate vt essentia. et vnum totalitate huc per

fectione vt circulus. 2 vnum materia vt omnia corpalia. Bernardus autē distin- guit. ix. modos vnitatis ad eugen. v. Est enim vnitatis naturalis 2 gratuita 2 e su- per vtrūq; constituta. Vnitatis autē natura- lis est in quadruplici differentia quedā est per aggregationē rerū differentium 2 di- stinctarū vnitatis collectiua. vt multi la- pides faciūt vnu aceruū. 2 quedā est per colligationē partium formaliter differen- tium sine partium eterogenearū 2 est vni- tatis constitutiua. vt multa membra vnus corpus. 2 quedā per cōiunctionē differen- tium serui in generatione prolis 2 sic est vnitatis cōiugatiua quādo scz vir 2 muli- er sunt duo in carne vna. 2 quedā est per vnionem naturarū differentium cōueniē- tium in vnitatē personalem. 2 hec est vni- tatis natiaua qua anima 2 caro sunt homo vnus. Vnitatis autē gratuita similiter qua- tuor habet differentias quarū prima est potestatiua qua homo virtuosus stabili- tur in se 2 inuenit animo indiuisus. Se- cunda est cōsentanea vt per caritatē mul- torū in dño est anima vna 2 corpus vnu. Tercia est votiuua quando anima cū deo habet per omnia cōformitatē et votis ei⁹ adhxrens vnus spiritus est cū eo. Quar- ta dignatiua qua limus noster a dei ver- bo est assumptus ad persone diuine vni- tatem. Vnitatis supnaturalis et gratui- ta cōsubstantiata est vnitatis trinitatis. quam quidem vnitatē oportet esse solā et singularem vt in ea sit status 2 quies omnium vnitatum. Ex p̄dictis patet qd totalitas et perfectio debetur vnitati. vt vult aresto. v. phi. Ad enim totū. i. per- fectum nō est nō dicitur vnu vniuersali- ter. vt dicit idem. Sunt autē vnum nu- mero quorū materia est vna. sed forma sunt vnum quorum vltima perfectio est vna et totalis. Vnu genere quorum for- ma p̄dicamenti est vna. vnitatis autē que est principiiu numerorū nō est vna mate- ria sed numero. vt dicit aresto. ibidem. Et est res simplicissima que primo sub- sistit 2 per illam omnes alie. In omnib; generib; vnu est principiiu qd est in illis particulare vt in colorib; est albedo. 2 in neumatib; tonus siue son⁹. vt dicitur

x. li. metis. ca. iij. 2 ideo vnitatis numera- lis a qua oritur et ad quam resoluit ois numer⁹ diuine vnitatis est exp̄ssiuua fili- tudo 2 figura. Nam vt dicit. iij. metis. c. iij. primū in genere substantie indiuisibi- le est motor prim⁹ eternus. s. deus absolu- tus ab omni materia q nō solū est prin- cipiiu primū tanq; motor. sed tanq; for- ma 2 finis 2 actus vltimus ei nō admi- scetur potentia oisno. Unde ab ipso deo vno in substantia p̄cedit omnis creatu- ra effectiue 2 exemplariter sicut ab vni- tate p̄cedit omnis numerus originali- ter. 2 ad ipsum velut ad finem omnia re- feruntur sicut ad vnitatem primam om- nes numeri resoluitur vt idem sit finis omnium qui est principiiu deus qui est be- nedictus in secula seculorū.

Capitulum. CXV.

De binario

A vnitatem autem ad vni- tatem duarū procreatur q post vnitatem omnium numerorum p̄cipuum 2 secundarium tenet locum fm fido. et hic numerus qui binarius dicitur ab aliquibus infamis dicitur. quia ab vnitatis per binarium sepamur. vnde nota dicitur esse diuisionis. sed vt dicit aug. in. vi. musice. Si vituperabi- lis ē quia ab vnitatis prim⁹ recedit. lau- dabilis est quia ab vnitatis exiens ter- nario appropinat 2 accedit.

Capitulum. CXVI.

De ternario

Ternarius est numerus ex vni- tatis additione ad binarium ge- neratus. 2 est ternarius inter nu- meros sacratissimus. quia in ipso toti⁹ us trinitatis vestigium inuenitur. quia sicut prima vnitatis primi principii repre- sentat vnitatem sic ternarius persona- rum in deo exprimit trinitatem filij. s. a patre generationē 2 spiritus sancti a pa- tre per filium p̄cessionabilitatē. In ter- nario siquidem adhibuit aresto. magni- ficare deum sublimem 2 gloriozum. vt di- citur in li. de celo et mundo. c. ij. nam bea- tam trinitatem clamat 2 predicat quel

let creatura que facta est a teo trino et vno in numero pondere et mēfura. vt dicitur libro sap. xi.

Capitulū. CXVII

De numero quaternario
Ad additione vnitatis ad ternarium quaternarius surgit. qui et a figura quadrata nomen sumpfit vt dicitur Iudo. forma autem quadrata maxime stabilis est atq; firma. Et ideo maxime stabilitatem signat vniuersalis ecclesie et firmitatem fidelis anime tam in virtute q̄ in scientia et doctrina que comprehendit cum omnibus sanctis que sit longitudo latitudo sublimitas et profunditas.

Capitulū. CXVIII

De numero quinario
Ad additione autem vnitatis ad quaternarium surgit secundus numerus impar. scilicet quinarus qui inter impares in binario distans a ternario est secundus. et illos ideo sepe designat qui ad trinitatis fidem doctrinam et scientiam supaddunt. et tamen quibus instructi sint per fidem et per legem nihilominus tamen quibus fatuus virginibus et quibus iuga bouum ementibus comparantur quia in quibus carnalium sensuum voluptatibus adhuc detinentur.

Capitulum CXIX

De senario
Ad additione quoque vnitatis ad quinarium crescit senarius qui primus numerus est perfectus qui ex partibus suis aliquotiens simul aggregatis reddit eandem summam quod in monadibus numeris non inuenitur nisi in senario. nec in decadibus nisi in. xxviii. et ideo dicitur Ioe. li. ca. xviii. quod senarius est noster. eius emulator virtutis quia nec super se progreditur nec diminute remittit. sed inter equales partes tenet medium non habens superfluum neque diminutum. nam senarius continet in se partem sui mediam. scilicet ternarium. et tertiam. scilicet binarium. et sextam. scilicet vnitatem. sex autem vnitates faciunt se-

narium et duo ternarii senarium et tres binarii eundem reddunt numerum. et ideo iste numerus perfectionem gratie et virtutum signat in scriptura.

Capitulum. CXX.

De septenario
Septenarius quidem qui ex additione vnitatis ad senarium et inter impares est tertius super crescentiam gratie designat septiformis. qui semper crescit et proficit in tenentibus fidei beatissime trinitatis.

Capitulum CXXI

De octonario
Octonarius autem qui crescit per additionem vnitatis ad septenarium componitur ex duabus partibus equalibus. scilicet ex duabus quaternariis vel ex duobus imparibus unequalibus. scilicet ex quinario et ternario signat super additionem beatitudinis et glorie in patria que succedit illis qui habuerunt septiformem gratiam hic in via. vbi paritas meritorum respondebit paritas premiorum. et impitati tormentorum et afflictionum impitas gaudiorum et particularium consolationum. Nam gaudium martirum alijs partibus excedet gaudium confessorum. et vginum coniugatorum vt stella differt a stella in claritate. prima Corinth. xv. et ideo propter unequalia merita et gaudia diuerse et dispares dicuntur in domo patris luminum mansiones. Job. xv.

Capitulū. CXXII.

De nouenario
Nouenarius autem qui crescit per additionem vnitatis ad octonarium et componitur ex triplici ternario et immediatus se habet cum denario solum in vnitatis differens ab eo. statum et gloriam respicit triplicis hierarchie angelorum quarum quilibet convenientiam habet et conformitatem cum sancta trinitate et immediatus se habet ad ceteris creaturis.

Capitulū CXXIII

De denario

Denarius autem qui p supercre
 scentia unitatis excedit nouena
 rum est limes et terminus oim
 simpliciu numeroy. Primu aut omniu
 copositor representat merito ipm christu
 reum qui est alpha 7 o. finis. s. 7 principi
 um. non solum creaturaz principiu sim
 plicium veru felicitas 7 beatificatio est
 hominu 7 angeloy. Denarius itaqz nrie
 rus est primus limes numeralis sine cu
 ius additione vel replicatione ulterius
 numerus no ascendit. qui decies i se du
 ctus numeru reddit pfectum. s. centena
 rium qui te leua transit in dextera. vt di
 cit leda. Et iam dictis patet q numero
 rum alius est digitus alius articul. ali
 copositus. digitus corinet numeros sim
 plices ab vno vsqz ad decem. Articulus
 corinet. x. 7 reliquos tenarios. Compo
 situs amplectit digitu et articulu. vt. xi.
 xij. xij. 7 sic de alijs vsqz ad. xx. qui est se
 cundus articul. sic. xxx. et. xl. 7 sic de alijs
 vsqz ad centu 7 decies centu reddit. **Q**
In quo patet dignitas tenarij sine cui
 replicatione ad millenariu no puenitur
 Recipit aut numer. quantitate 7 aceru
 ex unitatibz profusus multiplicem diuis
 sionem. Numeroy alius par ali. impar.
 Numerus par est qui in duas ptes eq/
 les diuidi potest. vt. ij. iij. vi. viij. Im
 par numerus est qui equis ptyb diuidi
 no potest vno vel deficiente vel supabun
 dante. vt. iij. v. vij. 7 reliqui vt dicit **Ph**.
 Par aut numerus sic diuidit. quia ali
 est piter par. alius piter impar. ali im
 pariter par 7 impariter impar. Parie par
 numerus est qui fm parem numeru pi
 ter diuiditur quousqz ad indiuisibilem
 perueniat unitatem. Verbigratia. lxiij
 habet medietate. xxij. hic aut. xvi. 7 iste
 viij. octo asit. iij. 7 hic bina ru. s. ij. bina
 rius asit unitate habet que indiuisibilis
 et singularis est. Pariter impar est nue
 rus qui in equas ptes recipit diuisione
 sed ptes eius remanent indiuisibiles. vt
 vi. x. xiiij. xvij. xxx. l. mor enim vt tales
 numeros diuiseris incurres numerum
 que diuidere no poteris in equas ptes.
 Impariter par numer. est cui ptes eq/
 iter diuidi pnt sed vsqz ad unitate non

pertingit vt. xxiiij. hi immediate diuisi
 rij. faciunt. rursus in aliam medietatem
 vi. vnde in aliam medietate. iij. sed vl
 terius cessat diuisio et inuenitur termi
 nus indiuisibilis ante unitatem. Im
 pariter impar est qui ab impari nume
 ro impariter numerat vt. xxv. et. xlix. q
 diuisi vt impares numeri ab imparibz 7
 paribus diuiditur vt septies. vij. facit
 xlix. 7 quinquies. v. xxv. Item pariu nu
 meroru alij dicunt supflui alij diminuti
 Supflui sunt quoy partes simul ducte
 plenitudinesuam excedunt vt puta duo
 tenarius. habet eni partes quinqz. duo
 decimam qd est vnum. sextam duo. quar
 tam quod tria. terciam quod quatuor. di
 midiam quod sex. vnus enim duo 7 tres
 et quatuor et sex simul ducta. xvi. facit
 et longe duodenarium excedunt sicut et
 alij similes plurimi

Capitulum CXXIII

De numero diminuto
 Diminuti sunt numeri qui ptyb
 diuisi putatis minore summa ef
 ficunt. vt puta tenari. cuius ptes
 sunt tres. decima qd est vnu quinta qd e
 duo. dimidia qd est quinqz. vnu enim 7
 duo 7 quinqz simul ducta octonariu fa
 ciunt tenario longe minorem. Similis
 his est octonarius et alij plurimi qui in
 partes redacti infra consistunt. Perfect
 numer. qui suis partibz adimplet. vt se
 narius habet tres ptes. s. sexta tercia et
 dimidia. sex eni sunt vna tercia. ij. 7 di
 midia. s. tres. he ptes in summa ducte. s.
 i. ij. 7. iij. senariu pficiunt 7 consummant.
 Sunt aut pfecti numeri intra tenarius
 sex. infra centenariu. xxvij. infra mille
 narium. cxxvij. et infra. x. **Q**. ccccxxvi.
 et hi numeri pfecti semper in. vi. vel in
 viij. terminant. et hoc alternatim. vt di
 cit boe. Perfectos asit numeros raro in
 uenies defacili numerabiles. quia vt di
 cit idem pauci sunt nimis costanti ordi
 ne pcreati. supflui aut et diminuti sunt
 multi 7 inordinate dispositi 7 nullo cer
 to sine generati. Impares aut nueri sic
 diuidunt. Alij sunt simplices. alij opositi
 alij mediocres. Simples sunt q nulla

aliam partem habent nisi solas unitate ut ternari⁹ solam terciã. et quinari⁹ solã quã tam. et septenari⁹ solam septimã. his enim una pars sola est. Et compositi sunt qui non sola unitate metuntur sed etiam alieno numero procreantur. ut. ix. et xv. et xxi. et xxv. Dicuntur enim ter trini. et septies trini. et ter quini. et quinquies quini. Mediocres numeri qui quodam modo simplices et incompositi esse videntur. Alia vero modo compositi ut verbigratia. ix. xxv. Nouenarius enim dum non comparatus fuerit primus est et incompositus. quia non habet numerum compositum nisi solum monadicum. Ad. xv. vero comparatus. secundus est et incompositus. quia in illis communis est numerus propter monadicum. id est ternarius numerus qui novearium consumant. ut ter trini. xv. et ter quini.

Capitulũ CXXV

De selecta diuisione totius numeri
Alio modo diuiduntur numeri quia omnis numerus aut consideratur per se aut ad alium. per se est numerus qui sine relatione aliqua dicitur. ut. iij. iij. v. vi. et cõsimiles. Ad aliud est numerus qui relatione ad alios comparatur verbigratia. iij. ad. ij. dum enim quaternarius ad binarium comparatus fuerit duplex dicitur et multiplex. similiter. vi. ad. ij. et viij. ad. iij. et x. ad. v. Item tres ad unum triplex sex ad duo et nouẽ ad tria. Equales autem numeri dicuntur qui sunt quantitates sunt equales ut. ij. ad. ij. et iij. ad. iij. et x. ad. x. c. Inequales qui adinuicem inequalitatem demonstrant. ut. iij. ad. duo. et iij. ad. iij. et c. et vniuersaliter quoniam maior minor et minor maiori comparatur dicitur inequalis. Maior numerus est qui habet in se illum minorem numerum ad quem comparatur et partem plus ut quinari⁹ habet in se ternarium numerum et eius alias partes duas. et sic de alijs. Minor numerus est qui continetur a maiore ad quem comparatur cum aliqua parte sua ut ternarius ad quinarium continetur ab eo cum duabus partibus suis. Multiplex numerus est qui habet in se minorem numerum bis aut ter aut quater aut multipliciter. ut duo ad unum duos comparati

fuerint dupliciter est. tres ad unum tripliciter. quatuor ad quadrupliciter. et sic de alijs. Contra submultiplex numerus est qui intra multiplicem numerum multipliciter continetur. ut unus a duobus bis continetur. a tribus ter. a quatuor quater. a quinque quinquies. et sic de alijs. Supparticularis numerus est dum fortior continet in se inferiorem numerum ad quem comparatur similiter et unam partem eius. Et verbigratia ternarius ad binarium comparatus continet in se duo et alium unum qui est media pars duorum. similiter quatuor ad tres comparati continentur in se tres et alium unum qui est tertia pars trium. sic quingenti ad quatuor continentur quaternarius et alium unum qui est quarta pars quaternarii. et sic de alijs. Suppartiens numerus est qui in feriozem numerum totum continet et super hoc alteras eius partes duas aut tres aut quatuor aut quingenti aut alias. verbigratia quingenti comparati ad tria. habet quaternarius ternarius et super hoc duas partes eius. scilicet duo. Sex ad quatuor comparati habent in se. iij. et alias partes eius. scilicet duo. Similiter. ix. ad quingenti comparati habent in se quingenti et alias eius partes. scilicet. iij. Subsuperpartiens numerus est qui continetur sub numero suppartienti cum aliquibus partibus suis duabus. aut tribus aut pluribus suis. ut verbigratia tria continentur a quingenti cum alijs duabus partibus suis. et quingenti a. ix. cum alijs partibus suis. et sic de alijs. Subsuperparticularis numerus est qui continetur in inferiori numero cum aliqua parte sua. ut media aut tertia aut quarta aut quinta. Verbigratia. duo ad tria. tria ad quatuor et quatuor ad quingenti. et sic de alijs. Multiplex subparticularis numerus est qui comparatur ad inferiorem numerum et continetur in se totum inferiorem numerum multipliciter cum aliqua parte eius. Verbigratia. quinari⁹ comparatur per binarium in se continet bis binos. id est quatuor et unam partem eius. Et. ix. comparati ad quatuor continentur in se duos quaternarios unitate quoniam nouenarii est pars una. Submultiplex superparticularis numerus est qui comparatur ad inferiorem sibi numerum continetur eum multipliciter cum alijs partibus eius. ut octonari⁹ comparatur ad ternarium continetur in se bis tantum cum alijs partibus eius.

Similiter. xiiij. ad. xij. spati continent in se bis senos. s. xij. cū alijs partibus eius. Sic xvij. ad. vij. sic. xxij. ad. ix. continent in se bis nouē cū alijs tribus partibus suis. Submultiplex supparties numerus est qui ad fortiorē sibi spatius continetur ab eo multiplicatū cuius aliquibus partibus suis. vt tria compata ad octo continent bis cū duabus partibus suis. Similiter quatuor ad. xi. spati continent bis cum tribus partibus suis. vt dicit Ipsi.

Capitulum. CXXVI

De tertia diuisione totius numeri.

Tercio modo diuiduntur numeri secundum Ipsi. Numeri autem sunt discreti aut continetes. Discretus numerus est qui discretis monadibus continetur. vt v. vt bigra. iij. iij. v. vi. etc. Continetes vero numerus est qui coniunctis monadibus continetur. vt ternarius numerus in magnitudine intelligatur. Et diuiditur hic numerus in linealem et in superficialē et in solidū. Atque autem linealis qui incipit a monade linealiter scribitur usque ad infinitū. Unde alpha de. scribitur per designationē linearē. quia hec littera vniuersitate signatur apud grecos.

Superficialis numerus est ita qui non solum in longitudine sed in latitudine continetur. sicut trigonus tetragonus seu quadragonus pentagonus vel circularis. et ceteri qui sunt in plano per. de. i. in superficie continentur. Et ideo figure sunt hic ponende per exemplo. nam trigonus numerus taliter ordinatur.

Quadratus vero numerus est ita. et tetragonus dicitur. pentagonus siue quinqueangulus est ita. circularis numerus est ita.

Spericus vero numerus est et circularis quoniam circulari numero a se multiplicato surgit et in se inuertitur. Verbigra. quinquies quini quinquies. hic circularis diuisus in seipsum multiplicatus fuerit in seipsum circulariter creditur et spera facit quia quinquies per. v. facit generaliter. cxxv. Solidus vero numerus est qui longitudine. altitudine. latitudine continetur.

Naturalis numerorum multiplicē diuisione simpliciter propositi simpliciter intuentur. prout patet in verbis beati Ipsi. cuius verba per omnia sum secutus. Et quibus patet manifeste quod sub numerorum diuersitate diuersis

mode latent misteria diuersarum intelligentiarum in canone scripture diuinitus aspirate. et ideo dicit boetius. li. i. ca. i. scilicet numero rerum maxime est inter mathematicas scilicet a sapientibus attendenda quia de omnibus natura exantibus de quibus habet differere perbia per ualeat per omnibus arithmetica disciplina. quia si ne numero nec littera se coniungit. nec sillaba sillabe recto ordine copulatur. Sic nec subiectum a predicabili discernitur nec a conclusionem in silogisticis inter prima media et vltima distinguitur. vbi primi scilicet et vltimi siue tercius ratio non habetur. et idem vt dicit Boetius omnes scilicet precedit scilicet naturalis. quia sine finis ratio non subsistit triangulus nec sine quater nario tetragonus siue quadrangulus et sic de ceteris. Sic etiam in musicis est videre. quia musica est modulatio numerorum non solum annotata. vt dicit idem boetius. vt patet in dyapteseron in dyapente et dyapason. et alijs consonantijs musicis que sine numero precedere non veniunt. sicut nec astrologorum cursus nec ortus siderum vel occasus. nec temporum nobis pateret varietas vel successus si non naturali adiutorio regeremur. Omnia etiam creata ratione numerali sunt formata. vt dicit idem. Et etiam rationis numeralis fuit exemplaritas in aere conditoris. Unde sub certitudine numeri creati sunt et distincti tres terni ordines angelorum sub septenario et ternario distinguuntur virtutes et potentie omnium rationalium et spiritalium animorum. Virtute et scientia numerali colliguntur elementa et vt ita dicam. numerorum coniunctio et fungit vniuersa tam spiritualia que corporalia. tam celestia que terrena. nec habent numeri compositionem inter se et proportionem ex alijs que ex seipsis. vt dicit boetius. Nam in substantia numerorum inueniuntur par et impar ex quibus constat omnis numerus qui diuina quadam potentia. cum disparia sint et contraria tamen ex vna genitura. s. ex monade oritur et in vna compositione et in proportionibus similitudinem sine medio coniungunt. Unde patet quod omnis numerus sub impari vel sub pari comprehenditur. Est autem par numerus qui potest in duo equalia diuidi vniuersitate non interueniente. Impar vero est qui non potest diuidi in duo equalia vniuersitate intercedente. Vel secundum pythagore disciplinam Par

numeris est qui potest sub eadē diuisione
 ne diuidi in mima et in maxima. minima
 quidē quantitate id est diuisione. maxi
 ma autē spacio et magnitudine vt si diui
 das. **¶** In **¶** et **¶** maximū spaciū est. **¶**
 minima vero quātitas. i. diuisione. nō est
 diuisum est nisi semel et nulla potest fieri
 minor diuisione q̄ in duas partes. Nam
 quāto aliquis par numerus in plures par
 tes diuidit. tāto magnitudo plus minui
 tur. vt patet in artoze secta in plures p
 tes. sed numerus diuisionis siue quātitas
 multitudinis plus auget. **¶** Quia ratio est
 vt di. idem q̄ magnitudo potest minui et di
 uidi in infinitū. sed numerus crescit et pro
 gredit in infinitū. **¶** Et ideo paris nume
 ri diuisione est s̄m magnitudinē maxima.
 sed s̄m quātitatē discretam mima. **¶** Im
 par vero numerus est cuius numeralis diui
 sio est in duas ptes vel p̄riculas inequa
 les. **¶** Par autē numerus quicūq; diuidit in du
 as ptes equales et quicūq; in equales. quō
 ro in ptes diuidit equales si vna ps di
 uisionis est par et reliqua erit par. vt q̄
 viij. diuidunt i. iij. et iij. et viij. in. vi. et vi
 et sic de alijs. **¶** Si vero vna ps diuisionis
 ēq̄lis fuerit impar et reliqua necessario
 erit impar. vt q̄. vi. diuidunt in. iij. et in
 iij. et tēc in. v. et v. et xij. in. viij. et viij. **¶** Si
 in ēq̄li diuisione nec paritas imparitati
 nec paritati impitas admisceat p̄ter q̄ so
 lū in binario q̄ princeps paritatis est et
 nō recipit ineq̄lem diuisionē. qz stat ex
 duplici vnitatem et ex prima duorum parita
 te. **¶** Quia vero par numerus diuidit in ptes
 ineq̄les. si vna ps diuisionis ē par. et reli
 qua erit par. vt si diuidat tenariū in. viij.
 et in. ij. vel in. vi. et in. iij. **¶** Et sic q̄. vi. di
 uidit in. iij. et in. ij. et viij. in. vi. et in. ij. **¶**
¶ Et si vna ps diuisionis fuerit impar alia
 pars necessario erit impar. vt si diuidat
 tenariū in. iij. et viij. **¶** Et viij. in. iij. et in. v.
 et sic de alijs. **¶** Neq; vnq; fieri potest vt si
 vna ps diuisionis par fuerit alia impar
 valeat inueniri. aut cum vna sit impar
 alia par possit intelligi. **¶** Impar autē nu
 merus semp diuidit p ptes ineq̄les et sem
 per vna ps diuisionis pitati. altera impi
 tati deputat. vt. viij. si diuidas in tria. et
 iij. altera portio par. altera impar inue

nitur. **¶** Et hoc generaliter in oīto impari
 bus inuenit. **¶** Et aut vnitatem genitricem oīs
 pluralitatis et cā impitatis et pitatis. nā
 si impari addideris vnitatem necessario
 parem numerum generabit. et si te paritate
 vnitatem dēpseris. mox imparē numerum p
 creabis. **¶** Dim etiā numerorum circa se po
 sitorum et naturali dispositione sibi inuicem
 cōiunctorum medietas ē vnitatem. **¶** Verbigra
 si dicat. i. ij. iij. vnitatem addito binario fa
 cit binariū inter vnū et duo esse mediū.
¶ Itē si dicat. i. ij. iij. vnitatem addita bina
 rio facit ternariū esse mediū inter bina
 riū et quaternariū. **¶** Simuliter si dicat. iij.
 iij. v. vnitatem addita ternario facit quater
 nariū inter. iij. et v. esse mediū. et sic de
 alijs ascendēdo pcedendū est. **¶** De p̄tibus
 autē et speciebus numeri paris p̄ter et im
 paris supradictū est. **¶** Istorum autē numero
 rum singulas p̄creationes. p̄portiones. cō
 ueniētias et differētias p̄sequi esset lon
 gū. ideo de numerorum p̄rietatibus hęc suf
 ficiant. **¶** Hoc solū autē sciamus q̄ mediū
 inuenire in numeris difficile est vt di
 cit **¶** Ido. qz numeros esse infinitos cer
 tissimū est. quia quantūcūq; aliquē p
 traxeris et finem faciendū putaueris per
 additionis vnitatem totum numerū pa
 rem vel imparē p̄longabis. **¶** Rationē au
 tem et proprietates mediū numeralis sic
 aduertere poteris. primo coniunge extre
 ma et diuide et inuenies mediū verbi
 gratia. pone pro extremis. vi. et vi. simul
 iunge. xvij. parte equaliter et erunt. ix. et
 est analogicum in arithmetica vt medi
 us numerus quot monadibus superat pri
 mum totidem superat ab extremo. super
 rat enim nouem sex in tribus monadibus
 et totidem ab vndecim nouenariū superat
 tur. vt dicit **¶** Ido lib. 20. iij. vnde superius
 posita sunt excerpta.

Capitulu CXXVII

De mensura et pondere

¶ Mensura autem et pondera sepissimū
 in me locum obtinet in scripturis.
 quorum rationes et proprietates ortū ha
 bent a geometria disciplina. nā vt dicit
¶ Ido. li. iij. Geometria est mēsurandi scia
 que continet in se lineamenta et spacia siue

interualla figuras et magnitudines et in
figuris numeros ac dimensiones. ut pa-
tet in circulis triangulis quadrangulis
pentagonis et alijs infinitis. de quibus om-
nibus non est pntis negocij multa diffi-
nire sed pauca tangere. ppter simplices.
de quibus facit **Phil.** mentione dicens sic.
Geometrie quadripartita est dimensio in
planu. in magnitudine numerali. in ma-
gnitudine ronale. et in solidas figuras.
Plane figure sunt que longitudine et la-
titudine continentur. que sunt iuxta plato-
nem numero quinq. **Numeralis magni-
tudo** est que diuidi pot fm numeros qui
in arithmetica edocent. **Magnitudines**
rones sunt quar mensura sciri possunt
per iudiciu ronis sicut irrationales qua-
rum mensura quateras cognita no habet.
Figure aut solide sunt que longitudine
latitudine et altitudine continentur. ut est
cubo. **Sunt aut plane figure plures spes**
ut dicit idem. qz prima plano pede est cir-
culus qui uocat circūducta in cui medio
pictus est quo cuncta couergit et punctu
illu geometrici centru uocat plano pede
ita **Quadrilatera figura** est in
plano quadrata. que sub quatuor rectis
lineis iacet ita. **Pyactate** co-
grama no figura est plana ita.
Orthogonū. i. rectiangulū figura plana
est. i. triangul et habet angulū rectū ita.
Obsoletos figura est plana et
recta subter in solidū constituta ita.
Spera est figura in rotūdu formata que
in cunctis partibus in solidū est equal ita
Cubus est figura ppria solida
que in magnitudine latitudine et longi-
tudine continentur in solidū **Abilin-
drus** est figura quadrata habes superius
semicirculū ita **Conon** est figu-
ra q ab amplo in angulū finit ita
Pyramis est figura q ad modū ignis ab
amplo in acutū surgit ita **Ante**
autē hec disciplina primo pūcto cui ps
nulla est. **Inter oia que mensurari pnt ē**
mimū dimensionē et tm maximū ptiue.
quia oim lineaz est principū a quo oēs
incipiūt et pcediunt et in qua oia finiūt.
Secūdo ut lineaz q est recta longitudo
sine latitudine eque ex equo iacet i suis

pūctis. qz a pūcto incipit et in pūcto fini-
tur. **Supficies** uo est longitudo cū latitu-
dine. **Spissitudo** autē habet trinā dimē-
sionē. s. latū longū et pfundū siue altum.
Aristis tribus dimensionibus consistit omne
corp. s. ex longo lato et pfundo. et ex his
tribus ptingit omnē corpulentā substā-
tiam habere pondū numerū et mensurā. pote-
ris aut fm artē numerādi mediū geome-
tricū inuenire. nā ei extrema multipli-
cata tantū faciūt quātū et media duplica-
ta. **Verbigra. vi. et ix.** faciūt septuagesies
dipondi. media uo. s. viij. et xij. multipli-
cata tantū faciūt. ut di. **Phil. li. iij.** circul-
iracq est linea a pūcto vsq ad punctū et
centrū in equis spacijs circūducta. **Est**
aut circulū figura simplicissima capaci-
sima ab omni angulofitate remotissima
exteri euera. interi couera. motui aptis-
sima. et reuolutioni agrua. cui circūferē-
tia a suo pūctali centro est remotissima
inter oēs figuras perfectissima. **Pēs** fi-
guras et figurabilia ambiēs oia ptiue
intra se pntēs et a nullo extra se pter qz
a se est pntē. ut patet in circulo celi q
ambit oia et no ambit pnter oia et no ab
alio extrinsec pntē. ut di. **Phil.** sicut in-
fra. x. est ois numerū ita infra circulū oim
figurarū claudit ambitū ita **Et** ut
breuiter dicā circuli pfectionē et rādem
circulārē quadā naturā emulatōne oia
mirabiliter imitant. nā circularē formā
celū sibi vindicat et motū. **Sic** planetarū
orbes in se circulariter reflectunt. **Sic** si-
terū cursus annorū et mēsum et diuersorū
tpm anfractū a se incipit et in se redire cō-
tinue pternit. **Sic** elemēta inuicē agūt
et patiūt et que p corruptōes desinere ui-
dent p generatōes iter reuertūt. **Sic** et
pntiui mariū fluxū et refluxū fluxū et refluxū
et cū desierint iter oriunt. **Sic** herbe et ar-
busta fructū et semina vice reciproca a se ex-
eunt et in se puertūt. **Sic** celestes spūs a
deo exūt p creationē et in deū mouent p
affectionē. a deo emittunt p formatōem
et ad deū reuertūt p gratiactōes. **Sic** et
aīa ronal ab aristotele ppaf circulo rōe
sue pfectōis et capacitatis. oim ei figura-
rū yso-perimetraz. i. equales ambitū ha-
lentū maior est circulū. et ideo totū mūd-

Libert XIX

sphericam habet formam. qui ad hoc crea-
tus est. vt eum capiat anima p̄ intelle-
ctum. Uniuersitatis etiam conditor scz
deus in circulo designatur. naz vt di. ter
megistus. monas monadem genuit ⁊ in
se suū reflectit ardorem. i. amorem. nam
pater generat et genuit ab eterno filiū.
ea p̄ filium spirat spiritum sanctum qui
est ardor. i. amor vtriusq; atq; nexus. nā
deus pater ab eterno se intelligit p̄fecte
et intelligendo p̄fecte se diligit. que dile-
ctio vltra se ad aliud non extendit. Sed
poti⁹ ad itelligēdē ⁊ itellctm̄. i. patrē et fili-
um a quibus p̄cedit ip̄a dilectio ad mo-
dum circuli se reflectit. Unde idem ē te-
us in essentia pater intelligens ⁊ intelli-
gendo filiū signēs. et filius a patre ge-
nitus et intellectus ⁊ amor a patre p̄ fi-
lium p̄cedens et in vtrūq; se reflectens
scz spiritus sanctus. Ex quo patere pōt
q̄ p̄fectio est in diuinis p̄sonis. qz earū
pluralitas trinitatis numerum non ex-
cedit. ideo etiam secundus p̄sū inter-
rogatus quid est deus sic respondit. deus
inquit est intellectualis circulus. cuius
centrum vbiq; est circūferentia ⁊ o nūl-
q; . Ex quo patet q̄ ratio circuli relucet
in qualibet creatura.

Capit. CXXVIII

De figura trianguli
Triangulus est figura h̄ns tres
angulos equales duobus rectis
quid autem sit angulus rectus
alias determinatur. Comparatur autē ani-
ma vegetabilis que habet tres potentias
in se. i. generatiuam. nutritiuam et aug-
mentatiuam triangulo qui primus ē oī-
nium figurarum geometricarum. qz ani-
ma vegetabilis est prior omnium animarū
habens in se ternarium potentiarū. Est
autem triangulus inter figuras angula-
res primus. qz solidam habens longitu-
dinem altitudinem et latitudinem. ad
omnis figura habens plures angulos vt
tetragonus. i. quadrangulus. pentagon⁹.
⁊c. tot in se concludit triangulos quot li-
nee ab angulo in angulum p̄trahuntur
vtz in quadrangulo qui duos continet tri-
angulos si ab vno angulo ad alium an-

gulum oppositus linea reducat. vt hic
et si ab alio angulo alia linea
ad oppositum p̄trahatur quattuor angu-
los continebit vt hic ⁊ sic in om-
nibus figuris alijs totides diuidunt tri-
anguli quot ip̄am figuram angulos ha-
bere contingit. vt quadrangulus quattu-
or reductis lineis triangulos quattuor
continebit et pentagonus. v. et exagon⁹
vi. et eptagonus. vij. et sic de alijs. vt di-
cit Boe. li. ij. arismetice. cap. vi. At vero
triangula figura sic p̄ angulos diuisa in
alias figuras non resoluitur nisi in seip-
sam. in tres enim angulos diuidit vt pa-
tet hic . **A**deo enī est hec figura
latitudinis princeps vt cetera sup̄fici-
es in hanc resoluantur. ip̄a vero quoniā
nullis est principijs obnoxia neq; ab alia
latitudine sumpsit initium in seip̄as sol-
uitur. vt dicit idem ibidem. Nulla au-
tem potest excogitari figura angularis
que non habet ortum et principium a tri-
angulo. nam triangulus omnium aliarum
formarū ⁊ figurarū est principium ⁊ elemē-
tum. et hoc p̄t̄ in numeris. Nam quater-
narius nascitur ex ternario qui triangu-
lus est siue trigonus. et ex vno qui pote-
state trigonus est generatur. Nam hāc
dignitatem habet vnitatis que mater est
omnium numerorū vt in se vni obrineat
non actu sed potestate oīm numerorū que
ip̄a generantur. vt dicit idem Boe. li. ij.
ca. xvij. sic et pentagonus ex quaterna-
rio supra se posito et vnitatis que vicem
supplet trianguli generatur. et sic de om-
nibus alijs numeralibus figura potest
ostendi. qz semper ex figura triangula q̄-
libet numericus generatur. sicut ibi in ter-
minis. Boe. determinat manifeste ponēs
exemplū in tetragonis. pentagonis. era-
gonis. eptagonis. et alijs multis habet
aliud singularis proprietatis figura trian-
gularis. qz omnis alia figura sibi potest
esse basis ⁊ ex base supposita potest surge-
re figura triangularis. qz oīs alia figura
pyramidalis habens in se formam trian-
gularem tot in se continet triangulos.
quot continet angulos in seip̄a basis.
verbigratia. si ponat quadrangula p̄ base
potest sup̄surgere figura pyramidal tot
DD

in se continens triangulos quot in se te
 tragonus. i. quadrangulus dinoscit an/
 gulos continere vt; in hac figura
 Similiter si basis fuerit pentagona pira
 mis surgens triangularis. v. triangulos
 representare poterit supra basim. vt; in fi/
 gura pyramidalis posita sup basim penta
 gonalem. **S**ic etiam supra ba/
 sim exagonam potest surgere pyramida/
 lis figura sex continens triangulos mai/
 fesse. et sic de alijs. Ipsa etiam figura tri
 anguli poterit pyramidalis esse basis. vt
 dicit idem. et in ipso triangulo pyramida
 li triplex angulus scilicet tres angulos pote
 rit inueniri vt; hic. **P**ira ita
 q; videt diuina dispositio in oibus. s; po
 tissime i numeris et figuris. de alijs autē
 figuris tam numeralibus q; geometri
 cis. mō videt sup sedendū ppter difficul/
 tatem et infinitam figurarū diuersitatē
 sed aliquarū cōsideratio maximā cōfert
 vtilitatem thxologicē discipline. vt; in
 quadrangulo qui est inter figuras et nu
 meros solidissimus. equis lateribus di/
 stinctus. et euangelicam representans do/
 ctrinam. que p. iij. ptes orbis immobi/
 lem obtinet veritatē atq; firmam. vt di.
 Beda sup Hen. Angulus autē multarū
 figurarū est cōmune subiectū. qz oēs pdi/
 cte figure sub diuersitate angulorū termi
 nantur. Est autē angulus duarū linearū
 alternus cōtractus. s; m modū autē contin
 gendi se variat angulus. qz nūc rectus nūc
 obliquus. vel reflexus. nūc acutus nūc ob
 tusus. Maxima autē virtus consistit in an
 gulo recto qz in ipso tota virtus que consi/
 stit in lineis a basi cōfluentibus ad āgu
 lum fortificat. ppter linearū cōcursum pa
 riter et cōtractū. vt; in oculo qui oīa com
 p̄hendit sub angulo. nam radij qui linea
 liter veniūt a re visa faciūt vna; pyrami
 dem. cuius conus est in pupilla et basis i
 re visa. et hi radij in angulū in centro
 pupille et p angulū illū pyramidales for
 matur vilius. vt dicit auctor p̄spectiue.
 quere supra li. iij. de natura vilius. et in li.
 v. de natura oculorū. Partes itaq; opposi/
 te inter se et ab inuicem sepate in angulū
 cōueniūt et p̄ter in vnu finiūtur. Pauca
 itaq; de natura figurarū et angulorū. exem

pli gratia sunt hlc dicta vt sciamus qz il
 loz ratio ē necessaria ad diuersa mistriae
 diuine pagine cognoscenda que sub nu
 merorū et figurarū methaphoriz multifo
 miter sunt velata. Nam sicut circulus sig
 gnat aīam rōnalem. et triangulus aīam sen
 vegetabilem. sic quadrangulus aīam sen
 sibilem. Nam sicut quadrangulus linea
 ducta ab angulo vsq; ad angulū opposi
 tum duos cōtinet triangulos. sic anima
 sensibilis duplicē in se habet triangulus
 potentiarū seu virtutum. nam anima sensi
 bilis p̄ter tres potentias vegetabiles ha
 bet virtutem app̄hensiuam. cōcupiscibi
 lem et irascibilem. qz anima sensibilis est
 vegetabilis et non econuerso. et sic de ali
 is figuris diuersē rōnes multice et spiritu
 ales eliciunt et sp̄alia corpalius adap
 tantur. Sub istis autem figuris comp/
 henduntur mensurarum et ponderū ra
 tiones.

Capitulū CXXIX

De mensuris corporum mensurabi
 lium.

Est autem mensura. vt di. Jff.
 li. vii. ca. penul. res aliqua modo
 suo vel tempe circūscripta. et hec
 est aut corporis aut tyis aut spacij localis
 Corporis mensura est vt hōim seu ligno
 rum aliarumq; rerū corpaliū breuitas
 vel longitudo. Omne enī corpus diuē/
 sionem habet. p̄p̄iam et mensuram. pro
 prie autē mēsurā est vocata eo qz fruges et
 liquores ceteraq; sicca et humida ea me
 tiunt vt modius vna amphora et sexta
 rius. Mensuray autē minima ps est cos
 clearium qd est dimidia pars dragme.
 ponderas hiliquas. ix. qui triplicatus cō
 culam facit. nam cōcula dragma vna et
 dimidia adimpletur. Quatus autē pondus
 cōtinet. r. dragmarū. quibus si. v. addi
 deris dicit orifalus Acetabulus quarta
 pars ē emine. xij. dragmas cōtinet. Co
 tula est emina cōtinens ciatos. vi. q̄ idō
 cotula dicit. qz cote greco sermone inci
 sio dicit. et emina sextarij in duo eq̄lia
 incidatur et cotula noīatur. Smina autē
 appendit libram vnam que geminata se
 xtariū facit. Est autē sextarius mēsurā

Liber XIX

duarum librarū. quibus assumptis bili-
bris nolatur. assumptus aut quater gre-
co sermone fit cenix. quinquies aut com-
plicatus quinarem siue gomoz facit adij-
ce sextū cōgium reddit. Nam cōgium ser-
metitur sextarijs a quo sextarius nomē
sumpsit. Conguis a cōgiendo. i. p. augmē-
tum crescendo vocat. Un et pecunia gra-
tia benefitij data cōgiariū ē vocata. vñ
quilsq; enī impator fauozem ppli captās
adijciebat ad mensuram vt in tonis lar-
gior videref. Cōgiariū aut est specialiter
mensura liquidorū cuius rem et nomē si-
mul a romanis impostū inuenim. **T**re-
teta liquidorū est mensura a metro gre-
co sic vocata. et est cōmune nomē ad om-
nes mensuras liquida cōtinentes. **M**o-
dius est dictus eo q; ex suo mō fit pfectus
Est aut mensura librarū. xliiij. i. sextari-
orum. xxiij. et iō opationū pfectarū rei
typus est et figura. **V**igintiduo opa fecit
deus infra opa. vi. diez. nam primo die
fecit deus. viij. s. materiam informem an-
gelos lucem siue ignem. celos superiores
aquam terram et aerem. **S**ecūda firma-
mentū solis. **T**ertia die quattuor. ma-
ria. semina. sationes. et plantaria. **Q**uar-
ta die fecit tria scz solem lunam et stellas
Quinta die tria scz pisces reptilia et vo-
lucres. **S**exta die fecit. iij. tertias iumē-
ta reptilia terre et hoīem. et facta sunt vi-
gintiduo rerū genera in diebus sex. et vi-
gintidue generationes sunt ab adam vs-
q; ad iacob. ex cuius semine nascit omnis
gens isrl. **E**t. xxiij. sunt libri veteris testa-
menti vsq; ad iherem. et. xxiij. litteraz ele-
menta quibus tota tradit diuine legi
disciplina. **H**is igitur exemplis modi-
mensuram vigintiduoꝝ sextarioꝝ conti-
net s̄m moysi traditiōem et est modius a
modo dictus q̄si mensura moderata. vt
dicit **J**h. **S**atū genus est mensure iu-
cta morem puuntie palestine. vñ et di-
midū modū capiens vel cōtinens cui-
nomen est ex hebraico sumptū. **S**atū est
apud eos sumptio siue leuatio nominat
eo q; qm metitur eandē mensurā sumat
atq; leuet. **S**atū tñ aliqñ ponitur p mo-
diū. xij. sextarioꝝ vt dicit idem. **B**atū est
mensura capiens sextaria. i. et est batus

in liquidis sicut in siccis cleodr et eph.
Amphora ab ansis est vocata quibz hie
inde leuatur et recipit frumenti vel vini
modios ytalicos tres **A**dus est amphi-
ra cōtinens tres vinas **V**ina autē est
mensura quā quidam vocant quartariū
et est p̄prie dicta vna que p cōdendis de-
functorū cineribz adhiberi solet **D**e quo
poeta lucanus. **A**elo tegitur qui non ha-
bet vnam. **A**rtabo mensura est apud e-
giptios. lxxij. sextarioꝝ cōposita sic dicit a
ex numero p̄pter. lxxij. linguas gentium
que orbem impleuerūt. **S**omoz est men-
sura. xl. modioꝝ vt dicit **J**h. vel dz men-
sura quattuor modioꝝ vt dicit glo. sup **E**c-
odi. c. xvi. **C**horus est mensura. xxx. mo-
diōꝝ et est sic dictus a coaceruatione coa-
ceruati enī modij. xxx. instar collis vidē-
tur et onus cameli efficiunt **P**uculq; is-
dorus li. xvi. **S**unt et malta alia mensu-
rarum genera quoz nota non sine gran-
di misterio sacre scripture sunt inserta.
nam quodlibet vasculū rerū mensurabi-
lium cōtentiūm sub mensure noie con-
tinetur vtz in diuersis exemplis **A**ceta-
bulum dicit vasculū in quo vinn deo of-
ferendū in sacrificiū pbari debuit an es-
set purum vel corruptū **H**as aut vbi pro-
batur et acceptabat acceptabilū diceba-
tur. vasculum in quo acetosum et corru-
ptum ponebat acetabilū vocabat vt di-
cit **J**h. li. x. **A**mpulla est modica liquo-
ris mensura dicta quasi ampla bulla. si-
milis enī est in rotunditate bullis q; ex
spumis aquarū fiunt et ex venti subtra-
ctione excidunt subtilitate non modica
et instantur **A**labastrū est vas vnguen-
tarum a suo genere sic vocatū. qz ex sua
pprietate omnia vnguēta intus posita
cōseruat diutissime incorrupta vt p̄t̄ su-
pra i tractatu de lapidibz **A**rcā vas est re-
positoriū et mensuratiūm in quo res re-
posite arcent ne passim ab omnibz
videant. **I**nde etiam dicit arcanū. i. se-
cretū qd a cognitione multitudinis ex i-
dustria est artatū **A**mphora est determi-
nata mensura ab ansis siue auribus no-
minata vtz supra. **D**atus est mensura re-
bus liquidis mensurandis s̄m legis con-
tinentiam deputata. **S**achia est mēsurā

Bachi. i. vini vsibus generaliter deputa-
ta. **A**lix determinata est potus portio et
mensura. a calo qd est lignu dicta. qz ta-
lia vasa prius de viminibus ligneis co-
ponebantur sicut et calathi. **C**hatinum
est vas fictile cibis vel potibus deputatu
et dicitur melius neutraliter qm masculie.
sicut et salinu. i. salis vasculu sicut ibidem
dicitur **Y**si. **C**acabus est vas coquinaru
diuersis vsibus et decoquendis carnibus de-
putatu. idem etiam vas cotula nomina-
tur. **A**adus idem est qz doliu pnum. con-
tinens modios tres vt dicit supra. **C**alathus
autem est vasculu vimineu vuis et sicco de-
ferendis appropriatu. **C**ribu est vascu-
lum rotundu multis foraminibus ocu-
latu sic dicitur quasi curiferu eo qz in eo
currat triticu et frumentu. **N**am cribro
cutitur triticu vt a lapillis et paleis sepe-
tur. nam grana que sunt pura transeunt
per foramina. paleis in cribro remanenti-
bus ac lapillis. **A**ista arca e modica. **A**n-
diminutiue dicitur castula et castella a co-
stis canne vel yuminis quibus teris no-
minata. **C**ophinus est vasculu ex virgul-
tis contextu ad deferendu stercoza depu-
tatum. sicut dicitur in ps. manus eius in co-
phino seruiuerunt. **C**elata sunt vasa aurea
vel argentea signis euidentioribus intus
vel extra expressa. a celon dicta qd est gen-
terramenti. qd vulgo cilionem vocant vt di-
cit **Y**si. **C**ambra sunt poculorum genera in ex-
tremis partibus oblonga et in medio lata ad
modu cimbre nauis. **C**odelear est instrum-
tum modicu mensure oris proportionatus
quo varia ciborum genera et maxime liqui-
da ori manus officio deferunt. hinc est il-
lud dictu marcialis. **S**um codeleis habi-
lis et nec minus utilis ouis. nisi quid scis
potu cur codeleare dico? **Y**si. **D**iscus idem
est qd scutella lata et rotunda ab isco. id e-
scuto sic vocata. dicitur autem discus quasi dal-
escas. i. apponens a quo discilentes di-
cti sunt. **D**oliu vas est concuui a dolando
sic vocatu qz ex pluribus sitasseribus arti-
ficiose piter colligatu. **A**micadiu e vas
oleariu continens dimiduu cadu **E**nopho-
rum est vasculu continens vinu. eno enim
vinu dicitur de quo dicitur. **V**ertif enofozi fun-
dus sententia nobis vt dicit **Y**si. **A**nustis

est spes poculi siue vasculu qd ebibifino
spiritu. i. haustu vt dicit **Y**si. **F**iala e di-
cta a vitro. nam filin grece vitru dicitur.
et est vasculu inferius latum habens col-
lum strictum in quo vinu discernit potis-
sime per colorem. **P**hilateriu est purgans
vitru vel cristallinu in quo sanctorum relique-
re conseruantur. **P**hilacteriu autem aliud e. s. me-
brana vel breuitellus in quo scribebatur iu-
dei legem vt religiosi viderent. iuxta il-
lud dilatant enim philacteria sua et **F**iscus
sa: cus est publicus quem habent exactores
et in eo immittuntur publici debiti qd
redditur regibus iuxta illud. qd non acci-
pit xpianus capit fiscus. **F**iscella est vascu-
lum modicum ad modu alueoli ex vimi-
nibus contextum et bitumine vel pice cir-
culinitu sicut fuit vas in quo reponebatur
moyses quando flumini exponebatur. **S**anata
est scutella maxima concava et profunda sic
dicta quasi cauata g. p. c. littera positayt
dicitur **Y**si. **S**azophilatu est vas reposi-
toriu. archa scilicet vbi colliguntur ea que ad
indigentium curam in templo offeruntur
et est archa sic dicta quasi gazaru. i. di-
uitiarum custodia. nam philare grece cu-
stodie dicitur latine vt dicit **Y**si. vbi gazo-
philatia fuit archa vel tomus referuans
communes oblationes olis sicut musacre-
gum et corban sacerdotum. vt dicit glosa
sup. iij. li. regu. ydzia vocatur vasculu
aque vsibus deputatum. ydoz enim in gre-
co aqua dicitur in latino. **C**anistrum e va-
sculum ex viminibus siue cannis aridit-
nis contextum fructibus deferendis de-
putatum. **C**arrallum est conuile vascu-
lum ex virgis albis et flexis artificialiter
preparatum. **L**ampas est vas vitru. te-
nue subtile fragile planum perspicuu. dy-
aptonum superius patulum rotundu. in-
ferius autem strictum et oblongum igni
nutriendo deputatum. et dicitur a lam-
to bis. eo qz ad nutriendu flammam oleus
lamtere videatur. vnde omne vasculu
in summitate lucens lampas dici potest
vt dicit **D**ug. quere supra in li. xv. d. me-
tallis. et in ca. de vitro. **L**aterna dicitur
eo qz sit in ea interior lux inclusa. sit enim
ex vitro vel ex cornu lucido siue quocunqz
perspicuo recluso intus lumine. vt vanti

Liber XIX

status adire non possit. et ad lumen vn
 diqz p̄tendum. facile yndiqz circūferat.
 vt dicit **Isi.** Lucerna a licinio est dicta.
 ynde breuis est sillaba lu prima. **Un** p/
 sius. **Disposite** pingue nebulam vomue
 re lucerne. **Si** eni lucerna a luce dicere
 tur falsus esset versus. vt dicit **Isi.** **Lici**
 nius autem qui et lucinus est dictus cā
 dela est lucerne. vt dicit idem. **Lagena** ē
 vasculū vini fēra lagēis grece sic vocatū
 vt dicit **Isi.** lagena autem vulgariter voca
 tur barillum siue costrellum. cuius dimi
 nutiuū dicit laguncula quā nos dici
 mus barisellum. **Sim** autem naturam la
 gene vel bariselli mutatur sapor et vius
 ipsius vini. **Un** si lagena fuerit corrup
 ta vinum fit corruptum. **Optime** autē
 lagene fiunt de tamarisco a quo vinū cō
 trahit saporem et virtutem habet oppilati
 ones splenis dissoluendi. vt dicit **Con**
 stan. **Lauatorii** siue labrū dicit vas plū
 teum siue ereum aquar ad ablutionem
 manū fistulis et cōductibus receptiuus
 et dicitur labrū non solū. qz ad lauandū
 est factū. verum etiam a labio labrū dicit
 tur. qz eius orificiū repansum solet fieri
 ad modū labij et test exum. **Lauatoria**
 etiam talia luteris dicitur in. iij. li. **Re**
 gum. ca. vi. in quibus sacrificia templi a
 sacerdotibus lauabant. **Lenticula** ē vas
 olearium ex ere vel argento factū a lini
 endo dictū. **Oleo** enim sacro in talibus
 vasculis reseruato reges et sacerdotes li
 uebantur. vt dicit **Isi.** **Lebes** est vas e
 nesi ad vsum coquendi carnes pparatū.
Un ex frequenti vstione nigredinē con
 trahit et immūdiciam et indiget frequē
 ti confricatione et extetione. ex vicio autē
 metalli lebetes sicut et caldaria inficiūt
 cibaria d. u. in eis reposita nisi ab eis citi
 us extrahant. **Locus** est vas reposito
 rium in quo pecunia quasi in priuato lo
 co reseruatur. et est idem qd bursula vel
 marsupium. vt dicit **Isi.** **Marsupium** est
 vasculum repositoriū. i. sacculus nūmoz
 et est a marsippa i greco in latinū verua
 tum. **Mulgarium** est vas in quo pecorū
 lac mulgetur vt dicit **Isi.** **Moela** est scu
 tella maxima p̄funda a rotunditate sic
 primitus nolata. Nam omnia rotunda

dicuntur mola apud grecos. **Nola** modi
 ca campanella dicit. a nola ciuitate cam
 panie sic dicta. vbi primitus est inuēta.
 et est modicum vasculum sonoz dictum
 tintinnabulum sicut id qd sepius collis
 canum et pedibus auisū est appensum. vt
 dicit **Dug.** **Olla** est dicta eo qd ebulliat
 in ea aqua igni subiecta. vt vapor altius
 emittatur. **Un** et bulla dicitur eo qd int
 qui in aqua venti spiritu eleuant sup a/
 que supficiem distendente vento p mo
 ram aliquam sustentant. **Paraphis** est
 quadragulū vas et quadrilaterū dictum
 quasi parib⁹ absidis. **Patena** est qd fit ex
 dispersis et patentibus lancis ozis. vt
 dicit **Isi.** **patena** genus est fiale sic dca
 eo qd ea potare solemus. vel qz sit patens
 dispersis labijs vt dicit **Isi.** **Poculum** a
 potando est nominatū. **Est** ei oē vas in
 quo est bibendi consuetudo. **Patella** di
 citur quasi patula olla. os enim h³ ma
 gis patens qd olla. nam orificium sim la
 titudinem fundi habet latum et est vai
 culum eneum vel ferreum multis vsibus
 necessarium. **Peluis** est dicta eo qd pelus
 manus vel pedis in pelui abluī cōsuevit.
Picis est vasculum a buro factum. **Un**
 picis est vocatū. nam qd nos buxus gre
 ci picim vocant. fit autem picis nunc de
 metallis. nunc de etoze. nunc de lignis. et
 est vasculum varijs vsibus repuratum.
 et maxime litteris deferendis cōseruan
 disqz electuarijs odorib⁹. liquorib⁹. pul
 ueribus et vnguentis. **Quisquilarium**
 est vasculum vel quodcunqz receptaculū
 vbi quisquile. i. frumentoz purgamēta
 reseruatur. vt dicit **Papias.** **Sartago** a
 strepitu soni est vocata quando in ea ar
 det oleum. **Est** eni genus patelle i quo
 cum pinguedine butiro vel oleo fit fixu
 ra. **Siphon** vas est appellatum eo qd sus
 flando aquas fundat. nam talibus vas
 fungunt orietales. curunt eni cū siph
 nibus ple nis aque quando sentiunt to
 mum ardere et extinguūt incendia. cum
 eisdem etiam mundant aras aquis erp
 sis ad supiorayt dicit **Isi.** **Raptorū** est
 vasculum in quo rapulesiue rape terra
 effosse recipiuntur. custodiūtur vel etiaz
 decoquunt vt dicit idē. **Liphus** ē vascul

lum lignēum vel argentum siue vitreum
in quo bibimus. vel de quo manus laua
mus vt dicit *Ih.* Situla a siti est dicta
eo q̄ apta sit sitientibus ad bibendū vel
q̄ aquas sitit. dum eas nūc recipit nunc
effundit. dum euimona situla effundit a
lia adimpletur. *Histarcia* bursa est vel
sacculus itinerantiū in quo solent refer
re panem et reponere ea que ad viaticū
necessaria sunt in via. *Sporta* est dicta
in quo portantur panes et alia q̄ domui
sunt necessaria. vel sic dicitur q̄ ex sparto fie
ri consuevit. *Scorcia* est vas olearium
sic dictū eo q̄ de corio sit factū. vt dicitur *Ih.*
porus. *Scutella* a scuto p̄ diminutionē
est dicta. nam scuto puulo et rotundo si
milis est vt dicitur *Ih.* *Scrinii* est pu
a situla corio et clauibus circumiecta in q̄ pe
cunia et alia familiaria referuant. *Sali
num* est sulphura. i. vas aptum salī q̄ si sal
fica vt dicitur *Ih.* *Trifilis* est quodlibet
vas qd̄ ex tribus pedibus sustentat vt dicitur
Ih. nam qd̄ quattuor pedibus sistitur
abulhne trifilis nūcupat. *Thuribulū* est
vasculum eneum siue argenteū siue au
reum duplicatum inferius clausum. su
perius vero multipliciter perforatū cremam
di thuris ad thurificandi officio deputa
tum. p̄ cuius foramina lupius fumus thuri
is ignis incendio resolutus in aera eua
porat. Partes autem eius due tribus ca
thenuis p̄ter tontinent. *Ventilabrum*
est vasculum siue instrumētū quo palce
a tritico in vento ab inuicē sepanē. et ha
bet ventilabrum istud p̄p̄tū qd̄ illud qd̄ est
leuius et vilius prius eijcitur. et qd̄ e gra
uius intrinsecus occultat. *Vter* e vas vni
arium ex corijs asalum p̄ artificii p̄pa
ratum. et id̄ vter ab vtero est vocatus.
vt dicitur *Constan.* *Urna* est amploza de
qua supra eodē. v. ceolus ab vna dimi
nutione est dictus et est vasculū nunc vi
nis nunc aquis effundendis cōmuniter
assignatum. p̄p̄e tamen solet vocari va
sculum in quo ponitur aqua ad limphan
dum vinū in mensis et cōmunijs dominoꝝ
a quo et orion dicitur fm̄ fabulas. q̄ deo
rum manibus infundit aquas in nuptijs
philologie. vt dicitur in mac. et in mar. *Sut*
et multa alia vasoz genera que fm̄ diuer

sas mensurandi capacitates in diuinis
scripturis p̄pter allegoricas significatio
nes sepius sunt inserta. sed p̄posita exē
pligratia tantummodō sunt expressa. *Sunt*
insup alie mensure spacij localis de qui
bus in *Ih.* narrat in hunc modum.

Capitulū cxxx

M De mensura spacij localis
Mensura inquit est quicquid pon
dere capacitate longitudine al
titudine latitudine animoq̄ fi
nitur. vnde et maiores nostri totum or
lem mensurauerunt in ptes. et ptes in
puintias. et puintias in regiones quas
in loca. que loca in territoria. et illa in a
gros. et illos in centurias. quas in iuge
ra. et illa in climata. et illa in actus et p
ticas. in passus gradus cubitos pedes pal
mos vncias et digitos diuiserunt. ita q̄
eorū solertia a maximo vsq̄ ad minimū
nihil immensuratum penitus reliquerunt
vocatū autem digitus pars minima a
gestium mensuratiū *Uncia* est hīs tres
digitos. palmus quattuor habet digitos
pes. xvi. digitos. passus pedes. v. partica
pedes. xx. pes. x. *Pica* autem p̄tica q̄ si
portica a portando q̄ omnes p̄cedentes
mensure in eius corpe sunt sicut palmus.
pes passus et c. sola vero partica portatur.
est enī. x. pedum ad instar calami. ezechie
lis templum mystice mensuratis de quo
habetur *Ezech. xl.* *Actus* vocatur men
sura latitudine pedum. iiii. et longitudie
cxxx. *Alma* est spacium quadrilaterū ha
bens in omni latere pedes. xl. *Actus* qua
dratus vndiq̄ finitur pedibus. cxx. ita
actus duplicatus iugerum facit. et ab
eo qd̄ est iunctum nomen accepit. *Iugerum*
autem actum constat longitudine
pedum. ccl. et latitudine. cxx. *Sunt* et
multa alia mensurarum genera de quibz
nil ad p̄sens vt dicitur idem. *Sed* hic attē
dendum est q̄ stadialis ager habet passus
cxxx. i. pedes sexcentos. xxv. cuius men
sura octies cōputata miliarium facit q̄
constat ex pedibus. xx. milibus. vt dicitur *Ih.*
dorus ibidem *Centuria* autem est ager
ducentoz iugerum qui sic vocabat
a. c. iugeribus ab anti quis sed postea dicitur

Liber XIX

plicata nomen retinuit semper primum
vt dicit *Plin. li. xv. in ca. penul. de mensu /*
ris. Mensura autem viarum diuersimo
de notantur a diuersis. nam latini vocat
miliaria. greci stadia. galli leucas. egip /
tij signes pfe palangas. nec mirū qz sin /
gula spacia pprijs continentur terminis
z mēsur. vt di. idē. nā miliarū mille ter /
mias qz mille pass^{us} p^{er}tinet. et pedū. v. mi /
lia. Leuca finitur passibus mille quin /
gentis. Stadium octaua pars miliarij
est. constans ex passibus. cccv. hoc prima
herculem statuisse dicunt. eo qz ipse tan /
tum spacium sub vno spū cucurrisset. et
ideo qz post tanti itineris spacium stetit
ipm narrant. cccv. pedum spacium stadi /
um appellasse vt dicit *Plin. ibidem.* Via
est spacium quo potest ire vehiculum sic
dicta est ab incurso et occurso vehiculo
rum nam duos actus capit ppter eūtiū
et venientium vehiculor occursum mu /
tuū z cōcursum. Omnis autem via ē
publica aut priuata. publica est que i sō
lo publico est que inter actus p^{ro} patz
hec aut ad mare aut ad opida ducit que
etiam via strata est dicta quasi vulgi pe /
dibus trita. vñ *Lucreti.* Strataqz iam
vulgi pedibus terita viarum. *Spa* rebz
esse munda solida lapidibus strata. re /
cta pacifica. omnibus cōmuni. libera si
ne obstaculo z offensa. vt dicit idem *Lu /*
cretius. Priuata est via que vicino mu /
nicipio data est. hec solet esse compendi /
osa grammosa. qz pedibus itinerantium
minus trita. ex vtraqz pte vie artoribz
confita. *Agger* est media strate eminen /
tia coaggregatis lapidibz strata. ab ag /
gere. i. coaceruatione dicta. quam histo /
rici viam militarem dicunt de qua dici /
tur. qualis sepe vie reprensus in agge /
re serpens. *Ister neris.* est via qua ab ho /
mine quocunqz iri potest. differunt autē
iter et itiner. *Ister* est locus transitu fa /
cilis et iō appellatus iter. *Istiner* autē
est iter longe vie et ipelatoz ambulādi.
vt quo velis puenias. *Semita* autē est
medium itineris a semi itu dicta. semi /
ta autem hōm. callis vero pecudum vel
terarum. *Callis* enim est iter pecudū in /
ter montes angustum et tritum. a callo

pecudum tritū et pduratum. et iō a cal /
lo est vocatum. *Tramites* sunt in agris
transuersa itinera. sic dicta eo qz ad rec /
tam viam transmittant. *Diuersum* siue
diuersorū est flexus viarum. via. s. ten /
dens in diuersa. *Diuerticulum* autem
est digressio a latere vie publice vel pri /
uate. *Biuium* est duarum viarū princi /
pium quarū vna tendit ad dexteram a /
lia ad sinistram. et est locus vt sepius pi /
culosus z suspectus. nam in biuijs insidi /
antur fares z raptores. in biuijs etiam
expectant vel cōueniunt meretrices. Est
etiam locus ambiguus qz que via sit ten /
nenda sepius dubitatur. et ideo ponunt
in biuijs ymagines siue cruces vt sciānt
quā prem vie tenere debeant transeun /
tes. *Compita* est locus in quo vie cōue /
niunt sicut triuie et quadruie z est loc^{us}
piculosus z dubius sicut biuium. *Ambi /*
tus est inter vicinor loca et edificia loc^{us}
duoz pedum z dimidij ad circueundi fa /
cilitatem derelictus. et ab ambiendo. id
est. circueundo siue ab ambulando sic ē
dictus. *Orbita* est vestigium rote cantū
sic dicta ab orbiculari figura rote qz viā
comprimendo cauat z pfundat. *Act^{us}* di /
citur locus quo pecus agi solet. *Cluosiū*
est iter steruosum. *Vestigium* pedis signū
planta in terra vel in puluere imp^{ressum}
sic vocatum. qz p vestigium vie p^{er}uentū
inuestigatur et imprimatur. *Reliquie*
autem pedes animalū in suis vestigijs
quoddam odoris indicium quo a cani /
bus venaticis z ab alijs feris sepius re /
plenduntur. qd sciens leo telet sua vesti /
gia cauda sua ne ab insequentibus co /
gnoscat. *Hec* de mensuratum pprieta /
tibus et differentijs dicta sufficiant etqz
superius dicta sunt de *Plin. li. xv. cap. vlt.*
sunt sumpta.

Capitulū CXXXI

De ponderibus

Ponderum etiam. vt dicit *Plin.*
sicut et mensuratum expedit sci
re modum. *Punctis* eni corpo /
rejs rebz nature potentia pondus suis
redit. qm regit omnia pondus. et iō pon /
dus a ponendo est dictum. *Omnia* eni
DD 4

ponit pondus et collocat in suo loco quia
nihil aliud est pondus nisi impet^{us} rei tē/
dentis ad locum suum. Duplex autem
est ponderis principium effectuum. scz
leuitas et grauitas. Unde leuitas in sim
plici materia et subtili mouet sursum.
nec quiescit donec veniat ad locum suū.
et ideo ignis suo pondere mouetur sur/
sum nec quiescat donec veniat ad speram
suam. Et cōtrario vero grauitas dominās
in materia corpulenta et terrestri mo/
uet deorsum nec quiescit donec centrum
inueniat ad qđ tendit. et ideo omnia gra
uia suo pondere centrum petunt. vñ om
nis materia rara et subtilis duplicē habet
causam leuitatis. Nam talis mate
rie partes cum sint subtiles mouentur
a centro vsq; ad circūferentiam nec qe
scunt quousq; tangant eam. Talis etias
materia ppter partium rarefactionem
plurimum est porosa. et eius partes sub
intrat virtus ignea que partes terrestri
ores dissoluit et consumit. et sic totū cor
pus leuigat et sursum ducit. Unde calor
maxima est causa et potissima leuitatis
sicut frigiditas cuius motus est a circū
ferentia vsq; ad centrum. causa est com
pactionis partium et coadunatiōis et p
consequens grauitatis. Unde omne cor
pus q̄to est solidius et compactius tan
to grauius. et quanto rarius tanto leui
us inuenitur et cum pondus respiciat tā
leue q̄ graue ratione inclinationis vtri
usq; ad locum suū sibi a natura natura
liter deputatum. nomen tamen ponde
ris sibi vulgariter vendicat ratio graui
tatis. nam que descendunt propter suas
grauitatem dicuntur ponderosa. que ve
ro ascendunt sursum leuia dicuntur. et
per oppositum contra ponderosa vsuali
ter diuiduntur. et ideo dicit *Isido. lib.*
xx. q. pondus dictū est pensum eo qđ i sta
tera pendeat iam libratum. Scđm autē
istum modum sumendi vsualiter sorti
tur nomī ponderis aliquādo res in qua
fit ponderatio. aliquādo res ponderata
aliquādo massa circa quam res ponde
re iudicanda ponderatur. Instrumentū

itaq; in quo ponderatio fieri consuevit
diuersimode nuncupatur. dicitur enim
trutina que s̄m *Isido.* est gemina ponde
rum lance equali examine pendens facta
ppter maiora ponderanda vt sunt cente
naria et talenta. sicut momentana p' p
ua modicaq; pecunia appendenda. Itate
ra a stando est dicta eo qđ duabus lanci
bus in vno medio stilo libzata equaliter
stet. lances dicuntur autem cippi enei
duo tenuissimi in quarum vna ponitur
pondus ponderans et in alia res ponde
randa. Et itaq; iustum pondus quādo
ambe lances cum suis ponderibus equa
liter sibijnuicem correspondent. Stilus
autem siue lingua sequens lancem ma
gis ponderantem momētum statere no
minatur. Vocatur filum medium quo
trutine statera regitur et lances adequā
tur examen. vt dicit idem. *Unicuiq; au*
tem ponderi certus est modus nomini
bus ppris designatus. vt dicit Isidorus
Calculus enim dicitur minima ps pon
deris et est q̄ta pars obuli constans ex
pondere duorum granorum lentis et vo
cabatur calculus propter paruitatem.
quia calculus est ita modic^{us} vt sine mo
lestia conculetur. Siliqua. xx. pars est
solidi. cuius nomen a fructu arboris est
sumptum. Obulus filiquis tribus ap
penditur. fiebat enim olim ex ere ad mo
dum sagitte. Unde et nomen accepit. sa
gitta enim obulus a grecis dicitur. vt
dicit idem. Scrupulus sex filiquarum
pondere constat et apud grecos drag
ma vocatur. et est dict^{us} sic diminutiue
a lapillo breui qui scrupus vocat. Dra
gma est octaua pars vncie et denarij. por
cus argenti tribus constat scrupulis. id
est. decem octo filiquis. Denarius autē
est dictus quia pro decem nummis repu
tatur. vt dicit idem. Solidus est voca
tus quia nihil ei decesse videtur. nam ve
teres integrum solidum dicebāt atq; to
tum Humilima idem est qđ denarius no
mine et effigie principis insignitus. naz
ab initio numisma numus argenteus e
rat. vt dicit Isido. Sextula idem est qđ

Lib. XIX

solidus sic dicitur eo quod bis sex uncias continetur. Hanc vulgus aureum solidum vocat cuius tertiam partem tremissem vocat. eo quod solidum facit tremissem. **S**extula bis assumpta duellam facit. **S**exta sita staterem reddit. ut dicit ibidem **I**sidorus. **S**tater est medietas unciæ appendens aureos tres. unde et vocatus est stater. quasi tribus solidis stet. hic et semiuncia dicitur quia semis habet de uncia. hic et semissis quia ponderis semissis est. quasi semis assis. ut dicit idem. **E**st autem assis minimum in ponderibus sicut unitas in numeris. ut dicitur glo. ibi. Nonne duo passeris assis venerunt. **Q**uadrans quartam partem unciæ ponderat. et todrans dicitur in hebraico. **S**iclus in latino. sicel dicitur in hebreo. habens apud eos unciæ pondus. apud grecos vero quemadmodum apud latinos siclus quarta pars unciæ est. et stateris medietas. dragma appendens duas. unde siclus in litteris divinis unciæ est. sed a. apud gentiles quarta pars unciæ. unciæ est dicta eo quod uniuersitatem minorum ponderum sua unitate vinciat siue vinciat et complectatur. **C**onstat autem ex dragma. viij. id est scrupulis. xxiij. quod legitimo pondere habetur. quia numerus scrupulorum eius horas diei et noctis metitur. vel quia libram efficit duodecies computata. **L**ibra duodecim unciis perficitur. et ideo genus perfecti ponderis reputatur. quia tot unciis constat quot mensibus annus. **E**st autem libra dicta quasi libera. quia cuncta intra se pondera predicta continet et concludit. ut dicit **I**sidorus ibidem. **B**ilibris duas continet libras. **E**st enim bilibris libra duplicata. **Q**uia centum dragma appenditur et est nomen grecum. **T**alentum summum pondus esse dicitur apud grecos. nam nihil calculo minus siue assis. quod enim facit unitas in numeris. hoc facit assis siue calculus in ponderibus talento vero nihil est maius. **S**ed hoc pondus variatur inter gentes. **N**am apud romanos talentum est septuaginta

duo librarum sicut plautus ostendit qui dicit duo talenta esse centum quadraginta quattuor librarum. **E**st autem talentum triplex. minimum. medium. et summum. **M**inus est quinquaginta librarum. **M**edium septuaginta duorum. **S**ummum centum et viginti librarum constat. et illud talentum fuit talentum sanctorum. **C**entenarium numeri nomen est et est summum eo quod centrum librarum pondus continet. quod pondus propter perfectionem numeri centenarii instituerunt romani. **P**ucusque **I**sidorus libro. xv. in capitulo de ponderibus et mensuris.

Capitulum CXXXII

De modulatione cantus

Sicut autem subseruit theologiae discipline ars numerandi et mensurandi. sic eidem famulatur scientia modulandi. **N**am musica que modulationis in sono et in cantu est perit a sacre scripture mysterijs valde est necessaria. **N**am ipse mundus quadam armoniaca proportione fertur esse compositus. ut dicit **I**sidorus libro tertio. et celum ipsum sub consonantie modulatione dicitur circumagi et reuolui. **N**am musica mouet affectus. in diuersos habitus prouocat sensus. **I**n prelijs quoque tube concentus pragnantes accendit ac quanto vehementior fuerit clangor. tanto fit animus ad certamē fortior. **S**iquidem et remiges cantus hortatur ad tollerandos quoslibet labores. animum enim mulcet et singulorum operum fatigationes vocis modulatione consolatur. exercitatos quoque animos sedat musica sicut legitur de **D**avid qui a spiritu imūdo saule arte modulationis liberauit. **I**psas quoque testias necno et spēs volucres atque velpines musica prouocat ad auditum. **S**ic vena. sic

nerui corporis et eorum pulsus. sic omnes corporis
partes virtute armoniaca pariter so-
ciantur. vt dicit **I**si. **I**ustice autem tres
sunt partes. scilicet armoniaca. rithmica. me-
trica. Armoniaca vero est que disceruit
in sonis acumen et grauem sicut artem et
tremorem. scilicet eleuationem et depressiōem et p-
portionalem soni et vocis mutationem
At est armoniaca dulcis cantuum conso-
nantia. pueniens ex portione debita in
diuersis vocibus. sicut in pulsi-
bus siue sonis. nam vt dicit **I**si. aut voce editur
sonus sicut per fauces. aut sicut
per fistulam atque tubam. aut pulsu vt per
cymbalum. aut citharam et hmoi. que per
cussa sunt canora. et dicitur armonia ab
ad et monos. id est vnum quod ad vnam concor-
dant tendunt in cantibus omnes voces
vt dicit **H**ug. nam in omni melodia eri-
guntur plures voces siue soni et hi con-
cordes. quod vbi est vox vna tantum aures
non placat sicut est vox cuculi siue catus
vbi autem est plura dissona diuersitas
non delectat. quod talis diuersitas per discor-
diam non cantum sed vllulatu procreat
Sed vbi est vocum plurimarum et diuer-
sitarum concordans vnio ibi armoniaca por-
tio est et modulatio siue dulcis symphonia
Cui **I**si. Symphonia inquit est dulcis
modulationis temperamentum concordans
sonis in grauius et acutis. et per hanc
armoniam voces acutiores et grauiiores
conueniunt et concordant. ita vt si quis ab
eo dissonuerit sensum auditus offendat.
et talis concordia vocum dicitur eufonia que
est vocis suauitas. que a suauitate et mel-
le dicitur melodia. cui contraria est dys-
phonia. id est vox dissonans siue discrepans
et deformis ad melodiam. Ad armonia-
cam faciendam requirunt. dyastema dy-
esis tonus yperludius podorius artis te-
sis et suavis vox siue sonus tpatus. Dya-
stema itaque dicitur vocis spatium ex duo-
bus vel pluribus sonis aptatum Diesis
dicitur spatium et reductio modulandi atque
vergendi de vno in alterum sonum. Tonus
est acuta enunciatio vocis. est enim armo-
nie differentia et certitas que in vocis ac-
centu vel tenore consistit. cuius genera in
v. partibus musici diuiserunt. ex quibus

dicitur yperludius nouissimus. scilicet tacitiss-
simus. Podorius autem omnium est gra-
uissimus vt dicit **I**si. **A**rtis est vocis ele-
uatio. id est initium cantus. **D**esis est vocis
positio et hic est finis. vt dicit **I**si. **A**nde
cantus est vocis inflexio. nam sonus de-
rectus est. vt dicit idem. et sonus pcedit
cantum. **O**mnis enim vox est sonus sed si
econuerso. Nam sonus est obiectum au-
ditus. quod quicquid auditu percipitur sonus
dicitur. vt fragor. artus et collisio lapidum
strepitus fluctuum et ventorum. garritus auium
mugitus animalium. voces clamores et clan-
gores hominum. et percussiones organorum.
Vox autem proprie dicitur sonus ab ore au-
malis platus. **E**t aere autem percussio et
ad iupficiem duri corporis alliso generatur
sonus. cuius allisionis percussio citius et fa-
cilis visu percipitur quam eius sonus audiat.
et ideo citius videtur pcedere percussio quam
tonitruo aures hominis profundant. **V**ox autem
est aer tenuissimus ictus. plectro ligue
formatus. **E**t est quedam vox significati-
ua naturaliter vt garritus auium et gemi-
tus infirmorum et alia significatiua ad
placitum et vocis huius articulata et ad ali-
quod verbum pferendum rationis imperio lingue
organo informata. **V**ox enim verbi vehicu-
lum est nec potest conceptum verbum in me-
te exterius exprimi nisi vocis ad minicu-
lo mediante proferatur. **A**nde intel-
ctus primo verbum in mente gignit. quod
per vocem postea ore promit. **A**nde verbum
a mente gemitus et conceptum per vocem que
si per organum se exterius ostendit. **V**ox
autem disposita ad cantum et ad melodi-
am habet duas proprietates. vt dicit **I**si.
Suaues inquit voces sunt subtiles et
spisse et clare acute et perspicue. **S**ubtil-
es sunt in quibus spiritus non est for-
tis. qualis est in infantibus et in mulie-
ribus et in alijs non habentibus nervos
grossos et fortes et spissos. nam subtiles
corde emittunt voces siue tonus tenues
et subtiles. **S**pisse vero voces et spisse sunt
quod spissus mltus egreditur. vt est vox virorum
Clare quando bene tinnule et sonore om-
nino raucedine impmixte. **A**cute sunt valde
alte. **P**erspiciue voces sunt que longius
pertrahuntur ita quod continuo impleant om-

Lib. XIX

nem locum sicut clangor tubarum. **D**ura vox et rauca est quando violenter emittit sonum suum sicut tonitruum et sonus incudis quando percutitur ferrum durum. **A**spera vox est rauca et que dispargit per minutos et dissimiles pulsus. **L**etifica vox est que mox cum emissa fuerit conticescat atque suffocata nequaquam longius produciatur. ut in ficilibus. **A**inolenta vox est mollis et vox flebilis atque leuis. **E**t hec est dicta vinolenta a vino sed est a titinno molliter resera. **P**erfecta autem vox est alta suavis fortis et clara. alta ut in sublimi sufficiat. clara ut aures impleat. fortis ne trepidet et deficiat. suavis siue dulcis ut auditum non deterrereat. sed potius ut aures demulceat. et audientium animos blandiendo ad se alliciat et conuertat. **S**i ex his aliquid defuerit vox perfecta nequaquam erit. ut dicit **I**sidorus. **E**st propterea harmonia organica que ex flatu constat. quando scilicet aliqua instrumenta artificialiter preparata flatu debito persulfantur ex cuius flatu quantitate et organi varia qualitate diuersi soni artificialiter precreantur. ut in organis tubis fistulis et consimilibus que omnia varios sonos promunt. **O**rganum est generale nomen vasorum omnium musicorum specialiter tamen appropriatum est instrumento ex multis composito fistulis. cui folles adhibentur. et hoc solo musico instrumento utitur iam ecclesia in psalmis. in sequentijs et hymnis propter abusum histrionum reiectis alijs fere instrumentis.

Capitu. CXXXIII

De tuba

Tuba a tirenis primitus est inuenta. de quibus **V**irgilius. **T**irenibus tubis mugire per externa clangor utebantur autem antiqui tubis in prelijs et ad hostium terrificationem. ad commilitonum animationem ad equorum bellorum in pugnam puocationem. ad bellorum innuendam congressionem. et signandas in certamine cum victoria reuerentia ad fugitiuorum reuocationem. **I**tem vtebantur tubis in festis et in conuiujs pro

pter ipsius conuocationem. propter excitationem ad dei laudem. et propter leticie et gaudij preconizationem et inuitationem. preceptum enim fuit iudeis ut in bellis tubis sacris clangerent et etiam in initio noue lune buccinarent. et ut annum iubileus qui annus erat remissionis tubarum sonitu pronunciarent. et gaudium ac quietem omnibus promulgarent. **E**t asit proprie tuba ut dicit **I**sidorus. li. xvij. instrumentum bellicis certaminibus adhibendum ad denuncianda signa bellorum. ut ibi exaudiri proco non poterat pro tumultu sonitus tube clangentis attingeret. et tuba dicitur quasi toua. i. caua. interius enim est concava et valde plana propter ampliozem flatus receptionem. exterius autem est rotunda. circa tubantis orificium valde stricta. **S**ed in parte anteriori multum ampla manubrium clangentis ad os ponitur. regitur. cregitur. reprimis. et tenet. cuius sonus varius est. ut dicit **I**sidorus. nam interdum canit ut bella committant interdum ut eos qui fugiunt insequantur. interdum ut exercitus intra se recipiantur.

Capit. CXXXIII

De buccina

Buccina dicitur quasi vocina pro bua. s. tuba cornea vel lignea siue enea qua signum dabat antiquus contra hostes. nam ut dicit **I**sidorus. li. xvij. **P**agani agrestes ad omnem usum pariter sono buccine conuocabant. **A**ntiqua proprie buccina agrestibus signum fuit de quo psalmus. **B**uccina cogebat patres ad arma quietes. **D**uius clangor buccinum dicitur. ut dicit idem. **B**uccina autem corneis utebantur hebrei prope in kalendis in memoriam liberationis ysaac. pro eo cornu arietis in sacrificio immolato. ut dicitur gloria super **B**en.

Capitu. CXXXV

De tibia

Tibia dicitur esse dicta eo quod de ceruinis tibijs et hinnulorum creditur primitus fuisse facta. hinc tibiens dixerunt tibiaram cantus. **C**elsus **D**ug. tibia dicitur a tibun quod est scis

pys vel calamus qz a quibusdam calamis
tale instrumentum antiquitus fiebat. z
hinc dicitur hic tibi cen huius nis. ille q
tibia canit. Et fuit quodam instrumen
tum lugubre quo utebant homines i fu
neribus mortuoz. vt dicit glo. sup. Ma
t. ix. cu audisset tibi cines zc. i. carme
lugubre canentes.

Capitu. CXXXVI

De calamo

Calamus a ca'endo est dictus. i.
a fundendo voces et est genera
le nomen fistularum. Nam fistu
la est dicta eo qz vocem emittat. naz fos
grece vox latine. stolia vero emissia vnde
fistula quasi emittens sonum siue vocē.
hac utuntur venatores. qz eius sonu cer
ui libenter audiunt. sed dum vnus vena
toris fistulatione ceruus ad auditu alli
citur mox ab alio de quo non p'cauet sa
gittatur. Mor autem fistule decipit volu
cres dum canendo earum simulat z fin
git voces. vnde dicitur. Fistula dulce ca
nit volucrum dum decipit anceps. Fistu
la insup delectat oues. et id fistulis vtu
tur pastores dum vigilant sup gregē su
um. vnde et quidam nomine pan. dice
batur esse deus pastoralis. qui primus
disparēs calamos ad cantu adaptauit
et studiosa arte coposuit de quo dicit vir
gilius. Pan primos calamos cera coiun
gere plures. instituit pan curat oues o
uium qz magistros. et id qz instrumentu
fistularu ab eo inuentum pandorum est
vocatū. vt dicit Jsi. Adhuc fistulis se
excitant vigiles et eoz melodie suaui ta
te ad dormiendum citius et suauius p
uocant in lectulis quiescentes.

Capit. CXXXVII

De sambuca

Sambuca est genus ligni fragilis
cuius rami sunt concaui z vacui
atqz plani. vnde tibi componu
nt et quedam species simplo nie. vt dic
Jsidorus.

Capit. CXXXVIII

De simplo nia

Simplo nia est instrumentu mu
sicu qd fit ex ligno concauo pel
le contenta in vtraqz parte sua
quam musici hinc inde virgulis feriunt.
Fitqz in ea ex concordia gravis z acuti
suauissimus cantus. vt dicit Jsi. simplo
nia tamen dicitur collatio et concordia
quozcunqz signoz sicut choruz dicit co
corz vnitas diuersarum vocum. vt dic
glo. sup. Luc. xv.

Capitu. CXXXIX

De armoniaca

Armoniaca trichmica est canora
melodia ex pulsu et percussioe ner
uozum et tinnitu metalloz gene
rata. et huic armonie diuersa subseruunt
instrumenta vt tympanum cymbalu ly
ra cithara psalterium atqz sistrum

Capitulum CXL

De tympano

Timpanu est pellis siue corium li
gno ex vna pte extentu. Est eni
pars media simplo nie in simi
litudine cribri et virgula pcutit que ad
modum pcutitur simplo nia. vt di. Jsi.
cui si iuncta fuerit fit fistula dulcior em
reddit melodiam.

Capitulum CXLI

De cythara

Cythara ab appolline est reperta
qm grecorum opinionem Est at
cithara similis pectori humano
eo qz sicut vox ex pectore ita ex cithara ca
tus procedit. et ideo sic appellata. na pe
ctus torica lingua cithara appellat. Pau
latim autem plures eius species exite
runt. vt psalteria lyze et hmoi. et alique
habent formam quadratam. alique tri
gonalem. Sordarum etiam numerus mul
tiplicatus est et comutatum genus. vte
res aut vocauerit cithara fiducula vel
fidicem. qz tam bene concurrunt iter se cor
de eius qz bene conuenit inter quos fides
fit. habebat aut cithara. vij. cordas. vnde
xgil. vij. sunt soni. vij. discrimina vocu.
discrimina aut sunt dicta id qz nulla corda
vicine corde silem sonu reddit. id at snt

Liber. XIX

vij. corde. vel qz totam vocem implent. vel qz septem motibus sonat celum. Corda autem est dicta a corde. qz sicut pulsus cordis est in pectore ita pulsus cordarum est in cithara. Has primo mercurius excogitavit. idemqz prior in nervos sonum strinxit vt dicit *Isi*. Corde autem qz magis sunt sicce et etiam magis te se tanto amplius sunt sonore. Plectri autem dicitur instrumentum quo temperantur corde et tenduntur.

Capitulum CXLII

De psalterio

Psalterium a psallendo. i. a psallendo est nominatum eo qd ad eius vocem choros consonando respondeat. Est autem similitudo cithare barbarice in modum telte littere. Sed psalterij et cithare hec est differentia qd psalterium lignu concavum unde sonus redditur superius habet et deorsum feruntur corde et desup sonant. cithara vo concavitatem ligni inferius habet psalterium. hebrei habent vocem *psalterium*. i. decem cordarum san numerum decem pceptorum. fuit autem optime eius cordule de auricalco et etiam de argento.

Capitulum CXLIII

De lira

Lira a varietate vocum est dicta eo qd diversos sonos efficiat. vt dicit *Isi*. Liras primo a mercurio fuisse inuentam dicunt hoc mo. Cui regrediens nilus in suos meatus. varia in campis animalia reliquisset. relicta e etiam et testudo que cum putrefacta esset et nervi eius remansissent extenti infra concham percussa a mercurio sonum dedit et ad e' spes liram fecit et tradidit orpheo qui hmoi rei maxime fuerat. studiosus. An dicebatur eadez arte non solu ferat sed etiam laxa et siluas cantus modulati one applicuisse. hanc scz liram. ppter studij amorem et carminis laudem inter sidera locatum esse musici fabulantur vt dicit *Isidorus*.

Capitulum CXLIII

De cimbala

Cimbala sunt quedam musica instrumenta que percussa inuicem se trahunt et sonum faciunt et tinnitum

Capitulum CXLV

De sistro

Sistrum est instrumentum musicum sic ab iunetrice nosatum. naz ysis regina egyptiorum sistrum inuenisse pbatur. An *Iuuenalis*. *Isis* et irato feriat mea limina sistro. *Isis* mulieres vtuntur instrumento. qz eius inuentrix fuit mulier. vn et apud amazones sistro ad bellum feminatum exercitus aduocat.

Capitulum CXLVI

De tintinabulo

Tintinabulum a tinniendo e dictum. et est pna nola vel campanella. que supra te vasis te lra v. Palet aut campana hoc ppru qd dum sonando alijs psciat ex frequenti ictu se consumit. hec et multa alia instrumenta seruunt musice discipline cuius scia tractat de vocibus et sonis. Considerat autem nihilominus rez naturalium dispositioes et numeroz pportiones sicut exemplificat *Boe.* de numero duodenario coparo ad. vi. et alios numeros infmedios dicens sic. Inuenimus inquit hic omnes musicas consonantias. nam. viij. ad. vi. et. ix. ad. xij. comparati sesquiterciam pportioem reddunt. et sic faciunt dyateseron consonantiam. Sex vo ad. ix. et. viij. ad. xij. comparati reddunt sesquialteram pportioem et dyapente efficiunt simploniam. xij. vo ad. viij. considerati duplicem quidem reddunt pportioem sed dyapason simploniam cantat. viij. igitur ad. ix. ipi se medij considerati epogdonum iungunt q musica modulati one toni vocat qui oim musicoz sonoz mensura est cois oim sui sonoz e puissimus. An notadus est q inter dyateseron et dyapente consonantiar tonus dria totius est sic inf sesquialteram et sesquialteram pportioem sola e epogdolis dria. *Muculqz Boe.* in li. arismet. ca. vi. Dicit etia idem in plogo. i. li. sic musica lqz qz prior sit numeroz vis et is pbati pt qz pora se illa naturalis q se eoz

stant quæ que ad aliquid referuntur et ipsa
 musica modulatio numerorum nobis ad/
 notatur. vtz. **D**yateseron enim et dyapen/
 te et dyapason ab antecedentibus numeri no/
 minibus nuncupantur. ipsorum quoque sonorum
 aduersum se proportio solus et non alijs nu/
 meris inuenitur. nam qui sonus in dya/
 pason simplicitate est. idem duplicis nu/
 meri proportione colligitur quod dyateseron est
 modulatio epitrita collatione. i. sesqui/
 tertia colligitur vel componitur quæ dya/
 pente simplicitatem vocant. hæmiolia me/
 diante coniungitur qui in numeris epog/
 donus. i. supra. viij. dicitur et est tonus in
 musica. vt dicitur idem ibidem. Sesquiter/
 tia proportio in arismetria dicitur dyatese/
 ron in musica et que hæmiolia. i. sesquial/
 tera. proportio in arismetria. dyapente di/
 citur in musica. est autem dyapente et dya/
 pason consonantia quoniam maior vox habet mi/
 nozem notulam duplo et eius medietate/
 tem. Sesquitercius numerus est nume/
 rus numero comparatus habens tertiam p/
 tem minoris. Si vero habuerit. iij. sesq/
 quartus. et si. v. sesquiquintus et sic vlti/
 rius. **U**bi sesquitercius est qui minori com/
 paratus habet eum semel et eius tertiam pte/
 verbigratia. si. iij. compares tribus habe/
 bit in se quaternarius totum ternarium et
 ternarij tertiam partem. si. i. et si. viij. ad. vi/
 octonarius habebit totum senarium et tertiam
 partem eius. i. binarium. et si. xij. nouenarius
 duodenarius continebit totum nouenarium
 et eius tertiam partem. i. ternarium. **S**ic si. xij.
 comparatus ad. xx. et. xx. ad. xxx. et. xxij.
 ad. xxvij. et ita de alijs sic sepe inuenies.
Numerus quoque sesquialter est quoniam numerus
 maior comparatus minori continet totalem nu/
 merum minore et eius medietatem. verbigratia.
 ternarius comparatus binario habet in
 se duo et eorum medietatem. i. unitatem. sic. vi.
 continet in se. iij. et eorum medietatem scilicet
 duo. sic. ix. senarium in se claudunt et eorum me/
 diam partem. scilicet. iij. sic. xij. ad. viij. et. xv. ad. x.
 et sic de alijs. **H**ec siquidem verba in se sunt
 profunda plurimum et obscura nisi his que in
 arismetria instructi sunt et etiam in musice
 disciplina. Nam arismetricis geomet/
 ricis et musicis sunt luce plurima clari/
 ora que minus exercitatis in huiusmodi peni/
 tus sunt obscura. et ideo qui predictorum verborum
 et proportionum tam numerorum quam vocum et sonorum
 habere noticiam desiderat arismet/
 ricorum et geometricorum et musicorum industriam
 consulere non contemnat. tanta enim vt
 dicitur **I**si. in li. iij. est virtus in numeris
 figuris et musicis simplicitatibus quod ipse homo si
 ne eis non constet. quia musica perfecta omnia
 comprehendit. **R**ecollige itaque ex predictis
 quod ars musica siue armonia contraria et
 dispersa conciliat. grauius acutis et acuta
 grauius modificat et adaptat. affectio/
 nes contrarias et aduersas reconciliat. ma/
 liciosos animi motus reprimat et refrenat
 sensus debilitatos reparat et confortat.
 vnitatem exemplaris diuini in operibus con/
 trarijs et diuersis maxime componat. ter/
 renis celestia et celestibus terrena posse
 vni in concordia manifestat. **L**etos anime
 mos magis letificat et tristes magis tri/
 stificat. quia vt dicitur. **A**ug. ex quadam occul/
 ta anime armonie consilio proprietate melo/
 dia anime affectionibus se conformat. et in
 de est quod dicunt autores quod instrumenta mu/
 sica letum reddunt letiorum et tristitiam efficiunt
Residuas armonie proprietates que supra
 in eo. vbi ista et alia verba **I**si. recitantur.

Conclusio libri

Sta autem que breuiter de rebus natu/
 ralium accidentibus interseruimus. vt puta de coloribus liquoribus
 ponderibus mensuris sonis et vocibus iam dicta sufficiant. quia vt estimo
 rudibus et puulis in christo mihi sicut quod de p/
 prietatibus rebus naturalium in. xij. pteclis
 sunt digesta sufficere debent ad aliquam
 inueniendi similitudinariam rationem. qua de causa
 diuina scriptura rebus naturalium et earum p/
 prietatibus tam exquisitis similitudinibus vtitur et hinc
 guris. **P**rotestor autem in fine huius operis
 cuius quoadmodum in principio quod in oculo
 quod sunt diuersas materias in se tractatu continere
 parum vel nihil de meo appositum. sed
 simpliciter sanctorum verba et prophetarum dicta piter et
 commenta veritate pura lum secutus vt sim/
 plices et puuli qui propter librorum infinitatem
 singularum rebus proprietates de quibus tra/
 ctat scriptura inuestigare non possunt impromptu
 inuenire valeant saltem superficiali quod itedite

Lib. XIX

Simplicia siquidem sunt et rudia que
excerpsi. vtilia tamen mihi rudi et mei
consimilibus eadem iudicavi. Et ideo
suadeo simplicibus vt hec simplicia non
contemnat. sed cum hec plenius intelles
serint ad subtiliora intelligenda r inue
stiganda ad maior et doctoz' industria
recurrere non differat nec omittat. quo
rum prudentie r arbitrio hec relinquo vt
minus sufficienter dicta vel excerpta cor
rigant. et si aliqua supaddere iudicave
runt fm gratiam eis datam resup addat
vt illud qd p me paupem rudem et sim

plicem aliquantulum fuit inchoatum pdu
catur eoz solertia ad pfectum. ad ipi' ho
nozem et gloriam qui est alpha et o prin
cipium et finis omniu bonoz qui est te
us sublimis et gloriosus viues r regnas
in secula seculorum Amen.

ExPLICIT Liber de proprietatibus rerum
editus a fratre Bartholomeo anglico or
dinis fratrum minorum. Anno domini
MCCCXXXVII. Kalendas vero Junij. rii.

Sp. n. Ak. 84

Sena tertia fia in non extractum